

Sola kommune

KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER 2017-2027

DEL 1 PLANDEL

Sola kommune

asplan viak

DOKUMENTINFORMASJON

Oppdragsgiver:	Sola kommune
Rapporttittel:	Kommunedelplan for kulturminner i Sola 2017-2027
Utgave/dato:	3 / 16. okt. 2019
Arkivreferanse:	-
Oppdrag:	8279 – Trondheim - Plan og Analyse Gruppe
Oppdragsleder:	Lene Nagelhus
Fag:	Analyse og utredning
Tema	Kulturminner, plan
Skrevet av:	Astrid Storøy og Lene Nagelhus
Kvalitetskontroll:	Lene Nagelhus/Astrid Storøy og Sola kommune
Asplan Viak AS	www.asplanviak.no

FORORD

Asplan Viak har vært engasjert av Sola kommune for å utarbeide Kulturminneplan for Sola. Morten E Hansen i Sola kommune har vært kontaktperson for oppdraget. Sola historielag og referansegruppen for planarbeidet har gitt verdifulle bidrag til kulturminneplanen. Kald krig er beskrevet av Sondre B. Hvam ved Jærmuseet.

Lene K Nagelhus har vært oppdragsleder for Asplan Viak. Astrid Storøy, Kjell Arne Valvik og Ida Haukeland Janbu har vært medarbeidere i team. Jon Rustand og Mehdi Khakpour har bistått med karttekniske løsninger.

Kommunedelplanen inneholder to hoveddeler:

- Del 1 (dette dokumentet): Kulturminneplan Sola 2017-2021.
Plandelen med temakart som vedlegg samt en handlingsdel.
- Del 2: Sola - Kulturhistorisk riss.
Kulturhistoriske spor i kommunen (eget hefte).

Vedlegg til planen:

1. Temakart til kommunedelplanen med dagens hensynssoner og foreslåtte hensynssoner.
2. Liste over hensynssoner for kulturminner i kommuneplanens arealdel 2015-2026.
3. Liste over SEFRAK-objekter i Sola (prioriterte objekter)
4. Liste over krigsminnelokaliteter i Sola.
5. Overordnede føringer, lovverk og aktører i kulturminnevernet.
6. Litteraturliste.

Trondheim, 16/10/2019

Godkjent av kommunestyret 3.10.2019.

Revidert i henhold til vedtak.

Lene Nagelhus
Oppdragsleder

Astrid Storøy
Kvalitetssikrer

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	Innledning.....	4
1.1	Hvorfor trenger Sola en kulturminneplan?	4
1.2	Mål for planen	6
1.3	Plantype, avgrensning av planen og forholdet til andre planer	7
1.4	Planprosess og aktører	8
1.5	Aktører og virkemidler i kulturminnevernet. Føringer og lovverk.	9
1.6	Dagens situasjon og utfordringer for kulturminner og kulturmiljø i Sola.	11
1.7	Kunnskapsgrunnlaget - kulturhistorisk oversikt	18
2	Plandel	19
2.1	Hovedgrep i kommunedelplanen	19
2.2	Temakart for kommunedelplan for kulturminner Sola	20
2.3	Prioriterte kulturminner og kulturmiljøer i Sola som er tatt inn i kommuneplanens arealdel båndlegging med hensynssone H730 (D) og hensynssone H570 (C).	22
2.4	Prioriterte kulturmiljøer som er eller foreslås tatt inn i kommuneplanens arealdel regulert med hensynssone H570 (C)	23
2.5	Prioriterte kulturlandskap som foreslås tatt inn i kommuneplanens arealdel regulert med hensynssone H550 (C)	45
2.6	Prioriterte enkeltobjekter i og utenfor helhetlige kulturmiljø som ikke er sikret etter annet lovverk	61
2.7	Retningslinjer forankret i plan- og bygningsloven.....	66
2.8	Krav til saksbehandling	69
2.9	Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone C.....	70
2.10	Konsekvenser av planforslaget.....	71
3	Handlingsdel	73
3.1	Handlingsplan i planperioden 2017-2021	73
3.2	Økonomi og finansiering	77
4	VEDLEGG.....	78

1 INNLEDNING

1.1 Hvorfor trenger Sola en kulturminneplan?

Kulturminnene i Sola forteller en historie om de som har levd og virket i området før oss. Jærkysten var et av de første bosatte områdene i Norge. Historien går mange tusen år tilbake i tid, og i kommunen er det et stort antall kjente førreformatoriske kulturminner, nyere tids kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Her er trolig også en stor andel ukjente kulturminner som ennå ikke er funnet.

Et kulturminne er en ikke-fornybar ressurs. Et kulturminne som blir borte eller ødelegges kan aldri erstattes. Samtidig vet vi at vi ikke kan make å ta vare på alt, og det må derfor gjøres et utvalg. Gjennom en planprosess er det avdekket hvilke kulturminner som er spesielt verdifulle for Sola-samfunnet, slik at disse kan tas vare på og sikres for framtida.

De kulturhistoriske sporene gir oss en unik mulighet til å forstå og verdsette kulturarven som en viktig identitetsbærer i videre utvikling av Sola. I forordet til veilederen «Kulturminner i kommunene» sier Riksantikvar Jørn Holme:

«Kulturminner er spor etter menneskers liv og virke, og kan være alt fra historiske bygningsmiljøer til arkeologiske funnsted. Å videreføre kulturarven er en investering for framtiden og kan brukes som grunnlag for næringsutvikling, kunnskap og opplevelse i lokalsamfunnene og bidra til å skape attraktive byer og bygder.»

I forbindelse med arbeidet med «Kultur for alle!» – Sola kommunes kommunedelplan for kultur 2015 - 2025, ble det avdekket et behov for en egen kommunedelplan for kulturminner for å få et godt verktøy som skal ivareta målsetningen fra kommunedelplanen for kultur:

«Det overordnede målet er å forvalte kulturminnene på en slik måte at de kan være til nytte og glede for nålevende og kommende generasjoner» (Kultur for alle! s. 36).

Det handler om å sikre kulturminner gjennom formelt vern, og om formidling av kulturarven. Kommunen har gjennom bevisst bruk av plan- og bygningsloven en enestående mulighet til å forvalte ressursene til beste for alle. Godt samarbeid på et tidlig stadium i planarbeidet har i seg selv en verdi. Det legger grunnlaget for en god plan, og kan bidra til å avverge mulige konflikter.

1.1.1 Hva er kulturminner?

I kulturminneloven defineres kulturminner som spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter som det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til. Det er denne definisjonen som legges til grunn for den statlige forvaltningen av de materielle kulturminnene. I dette ligger også kulturmiljøer, områder som er formet gjennom menneskelig aktivitet.

Forvaltningen skiller mellom automatisk fredete kulturminner (også kalt førreformatoriske kulturminner) og nyere tids kulturminner.

Automatisk fredete kulturminner er eldre enn 1537 (reformasjonen) med unntak av stående bygninger og mynter (1650), samiske kulturminner og kulturminner i vann og vassdrag (eldre enn 100 år). Automatisk fredning gjelder selve kulturminnet og en sikringssone på minst fem meter omkring det inntil rette forvaltningsmyndighet har bestemt noe annet.

Nyere tids kulturminner er fra tiden etter 1537 og fram til i dag. Eksempler på nyere kulturminner er bygninger og bygningsmiljø med tun, jordkjellere, naust, fyr, husmannsplasser. Nyere tids kulturminner kan fredes etter vedtak eller forskrift, eller vernes gjennom plan- og bygningsloven.

Med **kulturmiljø** menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. En samlet vurdering av et områdes kulturhistorie, kulturminner og tidsdybde vil danne grunnlag for avgrensning av kulturmiljø.

Kulturlandskap er alt landskap som er påvirket av mennesker. Betegnelsen brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen av landskapet, og særlig ofte om jordbrukslandskap.

1.1.2 Hvorfor ta vare på kulturminner?

Kulturminnene utgjør kulturarven vår. De gir et bilde av hvordan menneskene har tatt landet i bruk og hvordan utviklingen i levesett har forandret seg. Men ikke alle kulturminner kan eller skal bevares. I forvaltningen av kulturminner blir det lagt vekt på at mangfoldet av kulturmiljø og kulturminner skal tas vare på, og at et representativt utvalg skal prioriteres for vern. Det skal legges vekt på kulturhistoriske sammenhenger fremfor enkeltobjekt. Grunnlaget for å verne kulturminner og kulturmiljø er at de har verdi som kilde til *kunnskap*, som grunnlag for *opplevelse* og som *ressurs for bruk*.

Kilde til kunnskap: Ved vurdering av et kulturminnes kunnskapsverdi skal representativitet, sammenheng/ miljø, autenticitet og fysisk tilstand vurderes.

Grunnlag for opplevelse: Menneskene opplever kulturminner og kulturmiljø på hver sin måte. Opplevelsene henger blant annet sammen med kunnskap, holdninger, tilknytning til stedet og hvilke sosiale eller etniske gruppe en hører til. Kulturminnene er med på å vise kontinuitet og endring i det fysiske miljøet og gir stedet karakter.

Bruksressurs: Mange kulturminner og kulturmiljø er i daglig bruk, og har slik sett verdi som bruksressurs i seg selv. Eldre bygninger har oftest et materialvalg og en håndverksmessig utførelse som gir soliditet og varighet. Kulturminner har bruksverdi i den forstand at eldre bygninger og bygningsmiljø kan brukes i en ny moderne sammenheng. I sammenheng med friluftsliv og turisme inngår kulturminnene som en del av opplevelsene, og kan dermed også ha en pedagogisk verdi. Kulturminnene er med andre ord en indirekte ressurs som gir grunnlag for næringsutvikling.

1.1.3 Ansvar for vedlikehold

Plan og bygningsloven

Gjennom plan- og bygningsloven (pbl) kan kommunen pålegge eier krav til vedlikehold av verneverdige bygninger. Krav til tiltak på eksisterende byggverk pbl § 31-1:

«Ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.»

Hovedregelen er at alle nye tiltak på eksisterende byggverk skal oppfylle lovens og forskriftenes bestemmelser. Kommunene har mulighet til å gjøre unntak fra disse kravene (pbl §31-2 fjerde ledd):

«Kommunen kan gi tillatelse til bruksendring og nødvendig ombygging og rehabilitering av eksisterende byggverk også når det ikke er mulig å tilpasse byggverket til tekniske krav uten utforholdsmessige kostnader, dersom bruksendringen eller ombyggingen er forsvarlig og nødvendig for å sikre hensiktsmessig bruk.»

Teknisk forskrift

Teknisk forskrift gir blant annet krav til en bygningsisolasjon, tetthet, energiforbruk mm. Det vises til: Byggteknisk forskrift (TEK) II. Energieffektivitet, § 14-2. Energieffektivitet, § 14-3. Energiltak, § 14-4. Energirammer og § 14-5. Minstekrav.

I teknisk forskrift åpnes det for unntak der de nye energikravene «ikke er forenlig med bevaring av kulturminner og antikvariske verdier», da gjelder kravene så langt de passer. Det er likevel et selvsagt mål at bevaringsverdige bygninger ikke skal bruke mer energi enn nødvendig. Se TEK § 14-1 pkt. 4. Det vises også til §14-6 «Bygninger med laftede yttervegger» som angir noe mindre strenge krav til bygninger med laftete yttervegger enn andre bygninger (kilde: Riksantikvaren).

1.2 Mål for planen

Formålet med planen er å vise hvilke kulturminner Sola kommune skal prioritere å ta vare på, og formidle hvorfor og hvordan det skal skje. Gjennom en kommunedelplan for kulturminner ønsker Sola kommune å:

- Sørge for et formelt grunnlag for å ivareta kulturminnehensyn i kommunens løpende planarbeid og saksbehandling.
- Utarbeide gode beskrivelser av de viktigste kulturminnene/ -miljøene i kommunen, med avgrensning i kart.
- Beskrive hvordan arbeidet med forvaltning av kulturminnene skal prioriteres gjennom en handlingsplan. Gjennom dette legge til rette for at det kan lages forslag til forvaltning og skjøtsel av kulturminnene.
- Gi et bedre grunnlag for å formidle kommunens kulturarv.

I tillegg kommer de statlige målene om at tapet av verneverdige kulturminne skal minimeres.

Sola kommune har et særlig ansvar som forvalter av kulturminner:

- Kommunen har et særlig ansvar for å være forbilde for bevaring/vedlikehold og forvaltning av egne objekter med kulturhistorisk verdi.
- Kommunen skal medvirke aktivt til vern gjennom dialog med private eiere av kulturminner.
- Kommunen skal jobbe aktivt for å sikre vedlikehold av viktige elementer i kulturlandskap som steingjerder, alleer og lignende.

1.3 Plantype, avgrensning av planen og forholdet til andre planer

Kommunene har et selvstendig ansvar for å verne lokalt viktige kulturminner etter plan- og bygningsloven, f.eks. ved å vedta hensynssoner og egne kommunedelplaner for kulturminnevern. I tillegg har kommunene myndighet etter flere særlover som angår kulturminner, blant annet som lokal landbruksmyndighet og som økonomisk ansvarlig for vedlikehold av kirker og kirkegårder.

Kulturminneplan for Sola utarbeides som en kommunedelplan etter plan og bygningsloven. Planen er holdt på et overordnet nivå, men kan detaljeres gjennom senere rullering av planen.

De materielle kulturminnene står i hovedfokus i planen. Kommunens museer og kulturhistoriske samlinger er en viktig del av kommunens kulturarv. Museumsfeltet som sådan er ikke en del av kulturminneplanen, men de faste kulturminnene som knytter seg til samlingene inngår i planen. Den immaterielle kulturarven er også å regne som en del av våre kulturminner, men disse inngår ikke i denne planen. Marinarkeologiske kulturminner inngår ikke i planen, disse er allerede sikret gjennom bestemmelse i kommuneplanens arealdel.

Som grunnlag for planen er det tatt utgangspunkt i foreliggende registreringer i Riksantikvarens database Askeladden og SEFRAK-registeret. Informasjon fra medvirkningsgruppe, referansegruppe og historielag har også dannet viktig grunnlag. For de kulturminnetypene eller områdene som er mangelfullt registrert er det foreslått tiltak i handlingsdelen.

Planen vil gi hjemmel for bevaring og styring av tiltak gjennom kommunens saksbehandling og særskilte hensyn knyttet til prioriterte kulturminner og kulturmiljø i kommunen, og den vil danne et viktig grunnlag for rullering av kommuneplanens arealdel med innarbeiding av hensynssoner.

Tiltakene i handlingsdelen avspeiler målene Sola kommune har satt. Planen gjelder for 4 år, men handlingsdelen bør rulleres hvert år slik at kulturminneplanen blir et konkret og relevant verktøy.

Planen må implementeres i saksbehandlingsrutiner, og bli et naturlig referanseverktøy på kulturminnefeltet i Sola kommune.

1.4 Planprosess og aktører

Organisering

Utvalg for oppvekst og kultur er ansvarlig politisk organ for planen som vedtas av kommunestyret. Kommunalsjef oppvekst og kultur er prosjekteier for kommunedelplanen for kulturminner, og kultursjef er prosjektleder for arbeidet med planen. Asplan Viak har utarbeidet plandokumentene og har vært ansvarlig for medvirkningsprosessen i samarbeid med Sola kommune.

Prosess

Planoppstart og kunngjøring av planprogram ble vedtatt i utvalg for kultur, samfunnsutvikling og miljø 1. september 2015 med høringsfrist 22. oktober samme år. Endelig planprogram for kulturminneplanarbeidet ble vedtatt 10.12.2015 i utvalg for oppvekst og kultur, og 19.01.2016 i kommuneplanutvalget.

Medvirkning

Det har vært en god dialog med lokale ressursmiljø gjennom medvirkningsmøter (verksteder). Rogaland fylkeskommune, representanter fra ulike enheter i Sola kommune, Sola historielag, Kystkultursamlingen i Tananger, Tanangers Minne og Jærmuseet har deltatt. I tilknytning til verkstedene har det vært avholdt møter med en oppnevnt referansegruppe som også har deltatt i verkstedene. Det har vært avholdt to medvirkningsmøter:

Verksted 1: 22.06.2016. Vern og visjoner, grunnlag.

Verksted 2: 28.09.2016. Prioritering og formidling.

1.5 Aktører og virkemidler i kulturminnevernet. Føringer og lovverk.

1.5.1 Forvaltning av kulturminner

Det er Rogaland fylkeskommune som er rette forvaltningsmyndighet for kulturminner (automatisk fredete/ nyere tids) og kulturmiljø. Dette gjelder nå også omgivelsene rundt listeførte kirkebygg. For fredning av bygninger, fredete kirker, landsverneplanene, kulturminner fra middelalderen, inngrep i skipsfunn eldre enn 100 år samt dispensasjonssaker som gjelder automatisk fredete kulturminner er Riksantikvaren rette myndighet. (Kilde: Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven av 1979, sist endret 2014).

Kulturminner som ikke er fredet etter kulturminneloven kan likevel ha et formelt vern etter plan og bygningsloven. I henhold til plan- og bygningsloven er Rogaland fylkeskommune høringsinstans og vil uttale seg om kulturminneverdier de anser å være av regional interesse. Bevaringsverdige kulturminner kan reguleres med hensynssone og bestemmelser. Da er det kommunen som er rette myndighet. For meldepliktige bygninger (fra før 1850) er det lovfestet i kulturminneloven § 25 at en vurdering av vernestatus skal gjøres før søknad om endring eller rivning kan bli godkjent.

For nærmere presentasjon av overordnede føringer, lovverk og aktørene i kulturminnevernet, se vedlegg 5.

Type kulturminne	Lovverk	Forvaltningsmyndighet	Planredskap/virkemiddel
Fredete objekter (Askeladden) Objekter eldre enn 1537 (før reformasjonen), bestående byggverk eldre enn 1650, skip eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven. Nyere tids kulturminner (etter 1650) kan vedtaksfredes. Objekter i landsverneplaner	Kulturminneloven	Forvaltes av Riksantikvaren og fylkeskommunen.	Merkes i plankart i planer etter pbl: Båndleggingssone D, 730 båndlegging etter lov om kulturminner. Bestemmelser/ retningslinjer. Kommunen kan etablere tilskuddsordning.
Verneverdige kulturmiljø eller enkeltobjekter Kan være omtalt i registre som Askeladden/ SEFRAK eller i lokale registreringer.	Plan- og bygningsloven	Forvaltes av kommunen gjennom hhv: - Kommuneplan - Kommunedelplan - Reguleringsplan	Merkes i plankart i planer etter pbl: Hensynssone C, 570 bevaring kulturmiljø 1210 Bygg som skal bevares. Bestemmelser/ retningslinjer (Kun retningslinjer for kommunedelplan). Inntil reguleringsplan foreligger brukes retningslinjer i kulturminneplanen som grunnlag for plan- og byggesaksbehandling. Retningslinjer i kulturminneplanen benyttes som grunnlag for utarbeidelse av bestemmelser i reguleringsplan. Kommunen kan etablere tilskuddsordning.

1.5.2 Tilskuddsordninger

Eiere av verneverdige og fredede bygninger, anlegg og kulturmiljø kan søke om tilskudd til istandsetting fra flere instanser, både offentlige og private. De ulike instansene opererer med egne søknadsskjema, krav og søknadsfrister. Utfyllende informasjon, regler og skjema finnes på deres hjemmesider.

Sola kommune

Det er ingen økonomiske virkemidler eller støtteordninger for kulturminner i Sola i dag utenom at landbrukseieendommer kan søke tilskudd via SMIL-midler. Kommunen kan søkes om tilskudd til brannforebyggende tiltak/brannsikring av verneverdige bygninger.

Rogaland fylkeskommune

Det finnes to tilskuddsordninger i Rogaland fylkeskommune; en for fredede hus og anlegg, og en for vernede bygg og anlegg. Informasjon om støtteordningene i Rogaland fylkeskommune finnes på Rogaland fylkeskommunes hjemmesider.

Riksantikvaren

Eiere eller forvaltere av kulturminner kan søke om tilskudd til tiltak som for eksempel istandsetting, sikring og skjøtsel. Det kan søkes tilskudd til følgende:

- Arkeologiske kulturminner
- Bygninger, ruiner og anlegg fra middelalderen (før 1537)
- Bygninger og anlegg etter 1537
- Fartøy
- Fartøyvernssentre
- Konservering av fast inventar og kirkekunst
- Kulturmiljø og kulturlandskap
- Samiske kulturminner og kulturmiljø
- Tekniske og industrielle kulturminner
- Verdensarv

Mer informasjon om de ulike tilskuddsordningene og tidsfrister finnes på Riksantikvarens hjemmeside: www.ra.no.

Norsk kulturminnefond

Kulturminnefondet gir tilskudd til istandsetting av verdifulle kulturminner og kulturmiljø. Fondet har et eget søknadsskjema som må fylles ut på nett. Kulturminnefondet retter seg først og fremst mot private eiere (personer, foreninger lag, organisasjoner bedrifter, sameie), men åpner for at det kan søkes støtte til kulturminner som er i offentlig eie, for mer om dette se fondets vedtekter. Det kan søkes om tilskudd til bygninger, anlegg og kulturmiljø som er fredet etter kulturminneloven, verneverdige fartøy, og verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. Kulturminnefondet gir ikke støtte til fredete bygninger. For mer informasjon, se Norsk kulturminnefond sine nettsider.

Sikringstiltak og støtte fra Kulturminnefondet

Har du et tak som lekker eller dører og vinduer hvor regn og snø kommer inn, og må få gjort noe nå? Da er dette kanskje ordningen for deg. Kulturminnefondet gir tilskudd til sikringstiltak på verneverdige bygninger. Du kan få dekket halvparten og inntil kr. 50 000 av kostnadene med å sikre bygningen midlertidig til du kan få gjort noe mer. Tilskuddsmidlene dekker ikke tiltak på fredede bygninger. Det er ingen søknadsfrist, og søknadene behandles fortløpende. For mer informasjon og forutsetningene for å kunne søke om tilskudd se Norsk Kulturminnefonds nyhetssider.

Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI er en allmennyttig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortidsminner. Stiftelsen støtter blant annet tiltak som kan knyttes til sikring av kulturminner, blant annet brannsikring. Sikring kan også være å få et tett tak. UNI tar imot søknader gjennom hele året og behandler søknader fortløpende. For mer informasjon, se Stiftelsen UNI sine nettsider.

SMIL-midler

SMIL står for Spesielle miljøtiltak i landbruket. Formålet er å ta vare på natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapene i jordbruket. Det kan blant annet søkes om midler til verneverdige bygninger i landbruket, men også skjøtsel av området omkring gravhauger. SMIL-midlene er en offentlig tilskuddsordning som organiseres gjennom den enkelte kommune. Det er kommunene som behandler og avgjør søknader om tilskudd. Ta derfor kontakt med landbrukskontoret i din hjemkommune for nærmere informasjon. For å lese mer om SMIL-ordningen, se hjemmesidene til Statens landbruksforvaltning.

Norsk kulturarv – “Ta et tak”

“Ta et tak” retter seg mot våningshus og driftsbygninger over hele landet. Bygningen må ha kulturhistorisk verdi. Privatpersoner, lag, foreninger, byggfagklasser og organisasjoner kan søke om støtte. I 2014-15 fokuserte Norsk kulturarv på brannforebyggende tiltak. Man kunne søke om tilskudd til våningshus og driftsbygninger. Nye aksjoner vil bli lansert på nett og i medlemsbladet Kulturarven. For søknadsskjema og mer informasjon, se Norsk kulturarvs nettside.

Lån i Husbanken

Husbanken kan gi utbedringslån til bolighus med antikvarisk verdi. Det må foreligge en faglig vurdering av verdien og en uttalelse som bekrefter at tiltakene ikke vil forringe verneverdiene i vesentlig grad. For mer informasjon, se Husbankens nettside.

1.6 Dagens situasjon og utfordringer for kulturminner og kulturmiljø i Sola.

Sola har hatt en jevnt høy befolkningsvekst, fra ca 5000 innbyggere i 1950 til ca 26 000 i 2015. Den ekspansive utviklingen er fulgt av krav til infrastruktur og andre tiltak. Den ekspansive veksten med utbygging av sentrumsbebyggelse og infrastruktur samt boligfortetting har lagt press på områder med viktige kulturhistoriske verdier, og har mange steder ikke ivaretatt bevaring eller kulturminnenes verdi.

Erfaringer viser at det til nå har vært krevende å verne kulturhistoriske verdier i Sola. Store infrastrukturtiltak har medført fjerning av mange automatisk fredete kulturminner.

At en bygning inngår i kommunens SEFRAC-register eller ligger innenfor en hensynssone for bevaring av kulturminner har ikke nødvendigvis medført formelt vern eller særlig aktsomhet i praksis. Svært mange SEFRAC-bygninger har blitt vesentlig transformert eller revet som følge av at det har vært liten oppmerksomhet rundt verdien av disse bygningene.

Nye tiltak på, og nær, eksisterende verneverdig bebyggelse har blitt godkjent, selv om dette har gått på bekostning av kulturminneverdier. Når et stort bygg settes inn i en småskala sammenheng skjer det en forrykkelse av skala. Bygningenes sammenheng og hageanlegg kan også bli truet, noe som gjør at helheten og historiefortellende elementer forsvinner. Høyt press og tempo i planleggings- og byggeprosesser kombinert med avgjørende vekt på tekniske og økonomiske forhold, har også flere steder ført til at kulturminner/ kulturminne-verdier er gått tapt.

Økt kunnskap og forståelse for de unike verdiene kulturminnene representerer, hos politikere, saksbehandlere og folk flest, kan bidra til bedre bevaring av kulturminner i planperioden.

1.6.1 Automatisk fredete kulturminner

Det er et stort mangfold av automatisk fredete kulturminner i Sola. Både mangfoldet og tettheten av slike kulturminner vitner om stor aktivitet her over lang tid. Det er grunn til å tro at en rekke automatisk fredete kulturminner er fjernet i forbindelse med tidligere planering og effektivisering av landbruksdriften. Mange er også ødelagt eller fjernet av den tyske okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig.

Også i dag forsvinner automatisk fredete kulturminner, til tross for at de er fredet etter kulturminneloven. Stort utbyggingspress, bl.a. på grunn av infrastrukturtiltak, medfører dispensasjon og frigiving av kulturminner. Det er viktig å bevare både det enkelte kulturminnet, og kulturmiljøet de er en del av, for å kunne formidle historien og vise tidsdybden. Manglende forståelse for helhetlige sammenhenger har blant annet gjort at mange kulturminner har marginale arealer (bufferoner) rundt seg i dag. Dette bidrar til å redusere opplevelse av kulturminnene i sin opprinnelige sammenheng. Det er en stor utfordring å hindre ytterligere tap, og å sikre en god situasjon som kan formidle kulturarven på en god måte.

1.6.2 Freda og verna bygg i Sola

Vedtaksfreda bygg

Det er i dag kun to bygg i Sola som er fredet etter kulturminneloven. Det er Monsenhuset (gnr 3 / bnr 684) i Tananger som er vedtaksfredet, og Sola ruinkyrkje (gnr 14 / bnr 33) som er automatisk fredet etter kulturminneloven. I tillegg er Kongshaugveien 4 (gnr 33 / bnr 68) vernet etter plan og bygningsloven.

Fredning gjennom forskrift – Landsverneplan for Forsvaret

Det er flere bygg i Sola som har fått vernestatus gjennom Landsverneplanen for Forsvaret. Denne planen er utarbeidet av Forsvarsbygg i samarbeid med Riksantikvaren og Forsvarsmuseet. Landsverneplanen har hatt som oppgave å forestå en utvelgelse av fredningsverdige militære bygninger og anlegg med det overordnede siktemål at utvelgelsen skal speile et nasjonalt verneperspektiv. Med dette menes at verneobjektene skal være av antikvarisk og militærhistorisk verdi sett i nasjonal sammenheng. Landsverneplanen opererer med to ulike verneklasser;

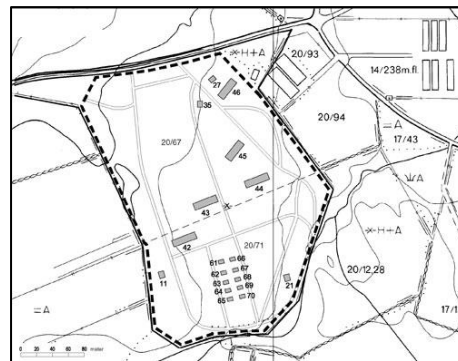
Klasse 1 omfatter anlegg som er fredningsverdige. Dette innebærer at alle endringer og tiltak som går ut over vanlig vedlikehold skal godkjennes av riksantikvaren. Når det gjelder militærhistoriske vurderinger vil dette skje i samarbeid med forsvarmuseet.

Klasse 2 omfatter bygninger og anlegg som ikke vil bli fredet etter kulturminneloven. Alle endringer og tiltak på bygg eller anlegg skal godkjennes, og det er Rogaland fylkeskommune som skal vurdere tiltak på bygg og anlegg ut over ordinært vedlikehold. Sakene skal kun oversendes Riksantikvaren dersom bygningene og anleggene inngår i makeskifter, de ønskes revet eller solgt eller tatt ut av landsverneplanen.

Anlegg i verneklasse 1 i Sola

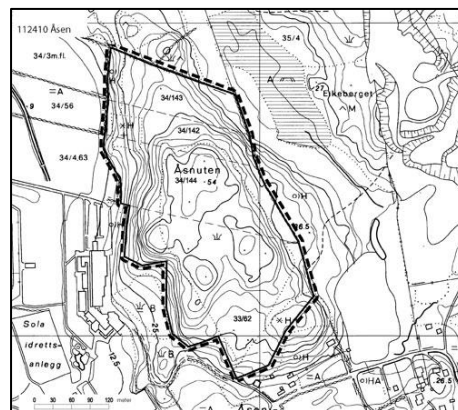
Ølberg leir og Åsen batteri ble fredet ved forskrift: Forskrift om fredning av bygninger og anlegg i Landsverneplan for Forsvaret (2004) FOR-2004-05-06-718.

112404 Ølberg leir: Ammunisjonsleiren på Ølberg må ses i sammenheng med den store tyske byggevirkksomheten på Sola og den betydningen som disse anleggene hadde. Som helhet er leiren godt bevart bl. a. med opprinnelig veistruktur. Ølberg leir er vernet for å ta vare på de ekstyske bombevernene, veistrukturen og to ekstyske bunkere med tosidig innkjøring, sammen med eksemplene på ammunisjonslagre fra flere tidsperioder. Helheten er viktig og preget av lagringsområde for ammunisjon frem til idag bør bevares i størst mulig grad. Den tette vegetasjonen med furu er et lunende element i det ellers åpne jærlandskapet, forøvrig det eneste skogsområdet på denne delen av Jæren. Dette gjør at området også har landskapsmessige kvaliteter som tur- og rekreasjonsområde. Registrerings ID: 1124-10052, Askeladden ID: 94413.

Ølberg leir. Illustrasjon fra Forsvarsbygg.no

112410 Åsen batteri: Åsen batteri er militærhistorisk interessant fordi det er knyttet direkte til den omfattende tyske utbyggingen av flyplassanleggene sør for Stavanger. Leiren skiller seg spesielt ut ved det omfattende systemet med forlegninger bygget i mur og sten som det eksisterer få av på landsbasis. Av de ekstyske anleggene rundt Stavanger er Åsen batteri det eneste som er bevart tilnærmet komplett og uten store strukturelle endringer. Registrerings ID: 1124-10000 Askeladden ID: 94426.

Åsen Batteri. Illustrasjon fra Forsvarsbygg.no

Anlegg i Verneklasse 2 i Sola

Sola land: To brakketun ble satt opp tidlig på 1950-tallet da NATO-utbyggingen ved den militære flyplassen på Sola startet opp. Bygningene er arkitektonisk interessante fordi de for første gang tar opp kjente motiver fra den lokale byggeskikken i materialbruk og utforming bl. a. med «skutebygg» på sidene. Utformingen fikk betydning for senere militær byggevirkksomhet med særlig utbredelse i Stavangerregionen. Det ene av tunene har flere opprinnelige detaljer i behold utvendig enn det andre i form av vinduer, dører, panel og takteking, og bør derfor bevares.

Antennepark Sola sjø: I forbindelse med fase II av arbeidet med landsverneplan for Forsvaret er det foreslått at Antenneparken på Sola sjø gis verneklasse 2. Begrunnelsen for forslaget er at HF-antennene på Sola sjø representerer en viktig del av Forsvarets sambandsinstallasjoner. HF-sambandet er et viktig sambandsmiddel både for høyere hovedkvarter og stridsenheter på bakken. Det gir Forsvaret mulighet til å kommunisere over lange avstander til egne og allierte styrker for dirigering av stridsmidler og innsats. HF-samband har vært brukt i hele den kalde krigens periode og er fremdeles i bruk av alle tre forsvarsgrenene. Antennene er store og karakteristiske og gir et meget godt bilde av denne delen av Forsvarets aktivitet og tilstedeværelse. Utenom dette ble det i tillegg knyttet en bevaringsklausul til Hangaren på Sola sjø når denne ble solgt fra Forsvaret til Rogaland fylkeskommune.

Kystverkets landsverneplan for maritim infrastruktur 2009

Et sjømerke i Sola er med i utvalget over eiendommer/anlegg som Riksantikvaren har bekreftet er kategorisert i verneklasse 2. Det er Hengsøyvarden på Hengsøyna syd av Kjør.

Begrunnelse / Formål:

Varden på Hengsøyna er lokalisert på ei øy med lange tradisjoner som uthavn der kystbefolkningen har utøvd hummerfiske. Sammen med restene av de gamle steinhyttene og kompassrosen, som trolig er hugget av hummerfiskere, har steinvarden stor kulturhistorisk verdi. Som landkjenningssmerke har den karakteristiske varden identitetsverdi og til tross for at den mangler toppmerket, har den stor grad av autenticitet. Varden foreslås vernet i verneklasse II. Det må vurderes om kompassrosen også bør omfattes av et eventuelt vern.

1.6.3 Andre kulturminner i Sola

Krigsminner

Krigsminner er et karakteristisk trekk i Sola-landskapet. De er godt dokumentert, og de forteller en historie om områdets strategiske betydning under okkupasjonstiden. Krigsminnene danner et forsvarsnett, som har betydning i sammenheng med hverandre. Enkelte krigsminner er omfattet av landsverneplanen til Forsvaret, men de fleste av krigsminnene er imidlertid ikke underlagt noe formelt vern, og det er ikke økonomi til å ta vare på alle. Gjennom kommunens verdivurdering/ klassifisering ligger det en viss prioritering av anleggene. Det ligger et stort økonomisk ansvar i å sikre områdene og tilrettelegge mer aktivt for allmenheten. Krigsminnene er under stadig press for større og mindre endringer, men har av natur en robust karakter. Hvordan disse kulturminnene skal sikres og forvaltes er en stor utfordring.

Det er tidligere foretatt en grov klassifisering og utvelgelse. Alle registreringene fra 2014 er klassifisert i seks kategorier:

Kategori 0 – Fredet (se forskriftsfredning kap 1.6.2).

Kategori 1 – Unik/sjelden, nasjonalt nivå. Hovedsakelig sjeldenhet, men også hvis det kan knyttes verdier av svært høy grad til objektet.

Kategori 2 – Mindre grad av sjeldenhet, regionalt nivå. Også hvis det kan knyttes verdier av høy grad til objektet.

Kategori 3 – Mindre sjelden, men også hvis det kan knyttes verdier, i form av kunnskaps-, opplevelses- eller bruksverdi, til objektet. Eller andre forhold som gjør at objektet/krigsminnelokaliteten kan vurderes bevart.

Kategori 4 – Ordinær, men med særpreg eller i god stand.

Kategori 5 – Ordinær, ingen særpreg.

Kategori 0 i Sola utgjør to krigsminnelokaliteter, Åsenbatteriet og ammunisjonsleiren i Ølbergskogen, se kapittel 1.6.2.

Kategori 1 til 3 utgjør utvalget av de krigs- og forsvarsminnene som er vurdert til å kunne være bevaringsverdige. Til sammen utgjør dette 106 registreringsobjekter fordelt på 29 lokaliteter. Disse er blitt lagt inn i askeladden-databasen, og informasjonen er allment tilgjengelig via kulturminnesøk. Kategori 4 og 5 vurderes ikke å ha interesse for eventuelt vern. Fullstendig oversikt over klassifiseringen vises i excel- dokumentet.

Sola sentrum

For Solakrossen er det vedtatt en ny sentrumsplan (områdeplan 0442) som peker på behovet for avklaring av verneverdien for flere objekter i sentrum når detaljreguleringer skal gjennomføres. Det er en fare for at de siste objektene som binder den opprinnelige Solakrossen sammen med dagens Sola-samfunn forsvinner hvis det ikke blir vurdert vern av enkeltobjekter.

Landbruk

Modernisering i landbruket sammen med restriksjoner på antall bygg på gården har medført et betydelig tap av kulturminner i landbruket. Det finnes få igjen av de tradisjonelle Jærhusene i Sola, og driftsbygninger forsvinner stadig.

Kystkultur

Kystkulturens kulturminner er sterkt representert i Sola. Det finnes imidlertid ikke en komplett oversikt over denne typen kulturminner i kommunen. Kunnskapen finnes spredt i befolkningen, hos historielag og enkeltpersoner. Mange bygninger og spor er gått ut av daglig bruk. Dette gjør at de heller ikke blir vedlikeholdt, og forfallet akselererer til de etter hvert forsvinner ubemerket. Når bygninger og elementer forsvinner, forsvinner også opplevelsese- og kunnskapsverdien. Det kan også være et problem at de blir aktivt fjernet i forbindelse med ulike tiltak.

Steingjerder

Steingjerder, som er et karakteristisk trekk i Sola-landskapet, er under stadig press for større og mindre endringer. Det er behov for en kartlegging av steingjerder dersom disse skal kunne dokumenteres og sikres for ettertiden.

Fritid

Sola er en populær ferie- og fritidskommune. Ønsker om bygging av fritidseiendommene i sårbare områder/ kulturlandskap utgjør et press mot kulturhistoriske verdier.

1.6.4 SEFRAK

Den landsomfattende SEFRAK-registreringen av faste, nyere tids kulturminner omfatter alle hus eldre enn 1900 (1945) i Norge. I Sola kommune ble registreringene foretatt i perioden 1980-83. Det ble i dette arbeidet registrert 407 objekter, de fleste av dem bygninger, men ganske mange var ruiner og nausttuffer, fordelt over 17 registeringskretser.

Etter 1990 ble kommunens SEFRAK-materiale vurdert av Rogaland fylkeskommune, og objektene ble gradert fra A, B til C:

Klasse A står for bevaringsverdige bygninger med fredningspotensiale.

Klasse B refererer til bygninger vurdert som «aktuelle for regulering til spesialområde etter plan- og bygningsloven».

Klasse C står for bygninger som «kun bør underlegges plan- og bygningslovens generelle bestemmelser», altså bygninger uten noen spesiell vernestatus.

Disse registreringene er lagt inn i Riksantikvarens database Askeladden, og er vist på temakart.

Status for SEFRAK-registrerte objekter i Sola 2014

Sola kommune har foretatt en ny gjennomgang av objektene i 2014. Endringene er foreløpig ikke tatt inn i Askeladden. Kartleggingen fra 2014 dekker ikke hele kommunen (kun nordvestre del), men gir en god indikasjon på tap av kulturminner siden registrerings-tidspunktet. Ved gjennomgangen i 2014 ble tidsavgrensningen endret fra ca 1910 til 1945, og mange bygninger som ikke tidligere var registrert er nå tatt med.

Det er utarbeidet en «Rapport kulturminneregistrering Sola kommune 2014» som oppsummerer den nyeste gjennomgangen av SEFRAK-objektene. Nedenstående informasjon er hentet fra den rapporten. Diagrammene er utarbeidet på grunnlag av rapporten.

Det er bare foretatt befaringer til registeringskretsene 1, 2, 3, 5, 6, 7 og 8. Disse utgjør samlet sett hele Sola kommune nordvest for flyplassen, det vil si halvøya mellom Hafrsfjord og Nordsjøen.

Registreringskrets 1 innbefatter nordligste del av Tananger, hovedsakelig strendene og en del småbruk. Registreringskrets 2 tar for seg tettstedet Tananger, og inneholder i 2014 ingen gårdsbebyggelse. Registreringskrets 3 tar for seg Myklebust og nausthavnen Vestø, som tilhører gårdene på Myklebust. Registreringskrets 5 inneholder Risa, Haga og Meling, og inneholder jordbrukseiendommer og strendene mot Hafrsfjord. Registreringskrets 6 er Tjora og Hogstad, inkl gårdsmiljøer. Registreringskrets 7 inneholder strendene mot vest, der det er flere mange nausttuffer og rekonstruerte naust, samt en del gamle gårdsbruk på Kolnes. Registreringskrets 8 er den sørligste registreringskretsen, som grenser mot flyplassen, og innbefatter Kirke-Sola og Håland. Av de syv registreringskretsene skiller 2 og 8 seg ut, da de ikke er rene jord- og sjøbruksområder, men har tettstedsbebyggelse og boligområder påbegynt før 2. verdenskrig. Registreringskrets 2 inneholder dessuten mange gamle strandsitterhus.

De nye registreringene er i hovedsak bygninger fra perioden 1910-45, med enkelte unntak som enten er nyere enn dette, eller feilaktig utelatt ved forrige registrering.

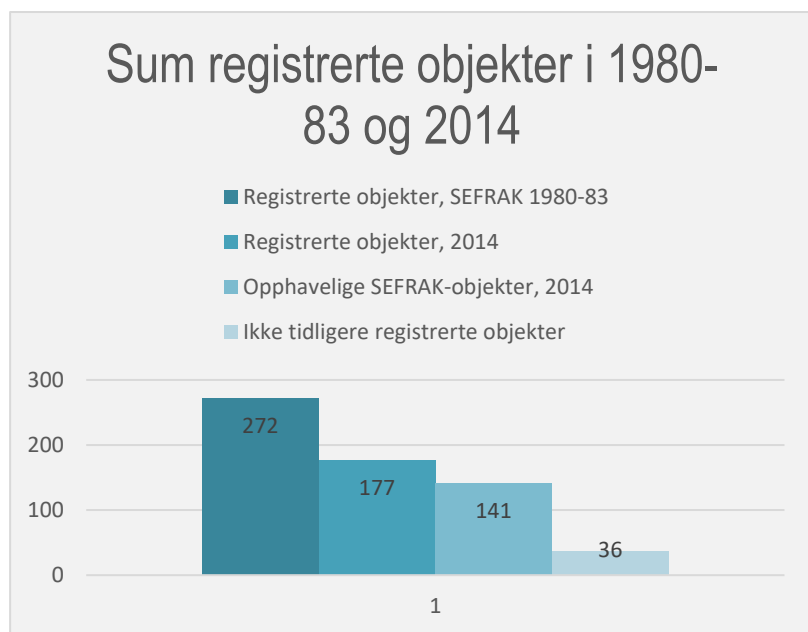
Registrerte objekter i 1980-83 og 2014

Tabellene og diagrammene viser sammenligning av registreringer på 1980-tallet og i 2014.

I de aktuelle kretsene viser tallmaterialet at det er store endringer.

Tabell 1: Oversikt over registreringskretser og objektenes tilstand

Registreringskrets	Registrerte objekter, SEFRAK 1980-83	Registrerte objekter, 2014	Opphavelige SEFRAK-objekter, 2014	Ikke tidligere registrerte objekter
001	19	16	14	2
002	66	57	40	17
003	25	18	16	2
005	53	30	26	4
006	52	20	18	2
007	31	19	18	1
008	26	17	9	8

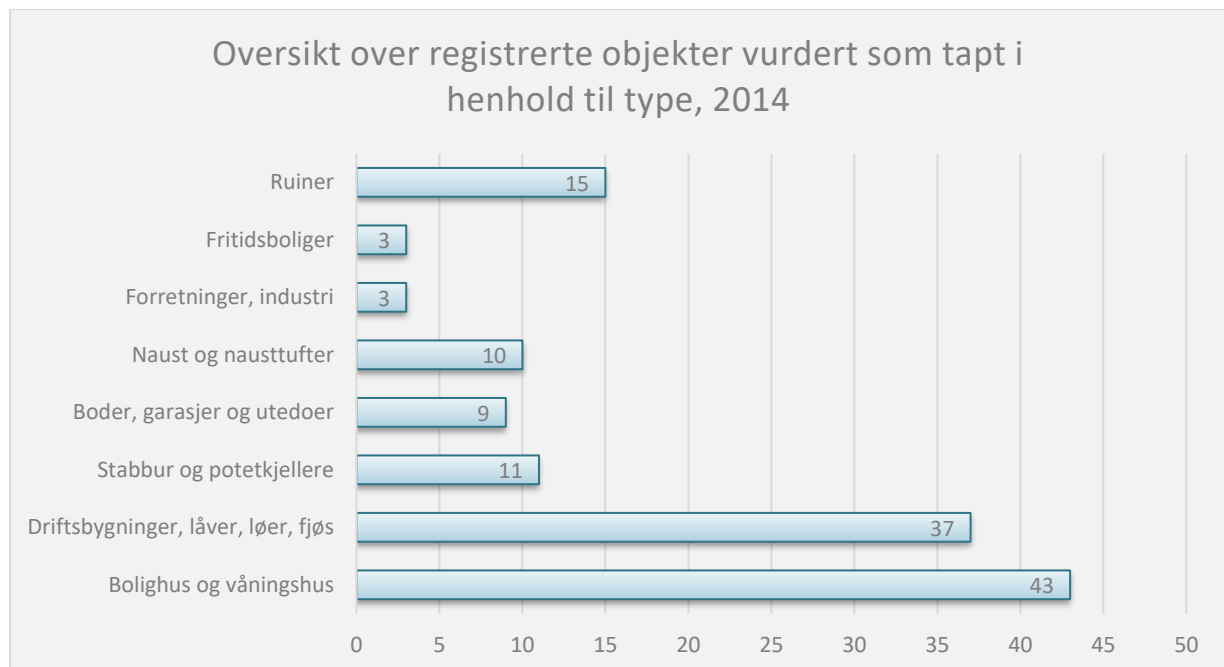

Tabell 2: Oversikt over registrerte objekter vurdert som tapt.

Registreringskrets	Bolighus og våningshus	Driftsbygninger, låver, løer, fjøs	Stabbur og potetkjellere	Boder, garasjer og utedoer	Naust og nausttufter	Forretninger, industri	Fritidsboliger	Ruiner	Sum tapte objekter
001	4		1						5
002	7	4		6	2	2	3	2	26
003	2	2	1	1	2			1	9
005	8	8	2	1	3			5	27
006	11	13	5		2	1		2	34
007	4	6	1		1			1	13
008	7	4	1	1				4	17

Det fremgår av tabellene at det største tapet av objekter har foregått i registreringskretsene 005, 006, 007 og 008. Det største tapet har vært i registreringskrets 006 (Tjora og Hogstad), der bare 18 av de opprinnelige 52 registrerte objektene fortsatt finnes. Grafisk framstilling av tallene nedenfor viser tydelig at de fleste bygg som er revet er bolighus og driftsbygninger.

Tabell 3: grafisk framstilling av registrerte objekter vurdert som tapt

Årsakene til tap av kulturminner

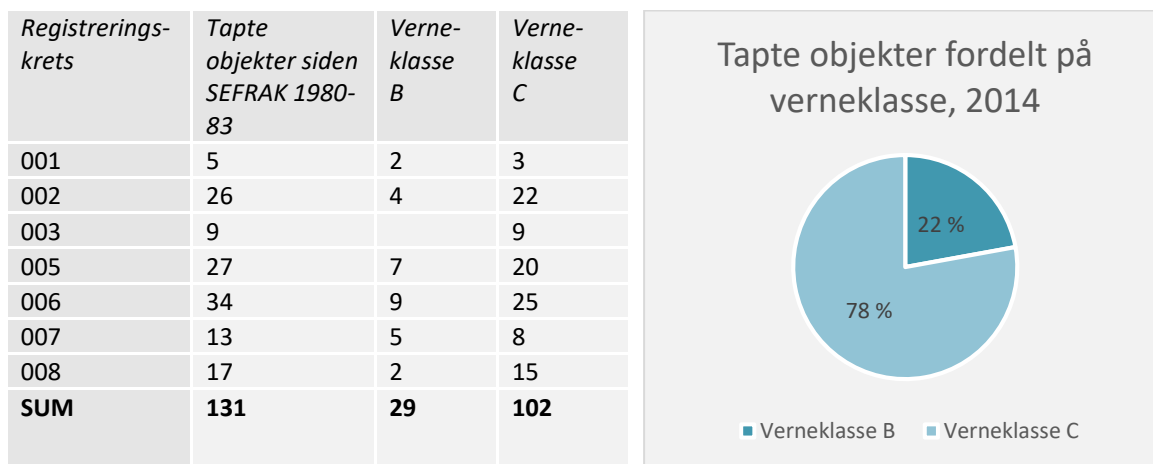
Tre hovedårsaker peker seg ut som utslagsgivende for tapet i løpet av de siste 30 årene. Etableringen av industriområdene i Risavika har krevd forholdsvis mange hus. Veiutbygging har også tatt ganske mange hus som opprinnelig lå langs veiene, men den viktigste faktoren later til å være hvorvidt de

SEFRAK-registrerte objektene hørte til gårder eller på annen måte lå på landbruksjord. Der det ble registrert ruiner i 1980-83, er det ofte dyrket mark i dag.

Der det for 30 år siden lå gårdstun, med SEFRAK-registrerte våningshus og løer, har noen ganger den ene eller begge bygninger måttet vike for moderne erstatninger. Bygningsmiljøene blir ikke de samme etterpå. Når det gamle våningshuset forsvinner, blir den forståtte verneverdien av eventuelle SEFRAK-registrerte driftsbygninger betydelig svekket. En gammel driftsbygning som ikke lenger er funksjonell, og som krever mye vedlikehold, har i utgangspunktet ingen stor verdi for eier som gjerne er gårdbruker.

På mange av gårdene i registreringskretsene som ble undersøkt, og i kommunen for øvrig, er det ofte slik at hvorvidt en bygning har fått lov til å stå avhenger av verneklasse. SEFRAK-objekter registrert som verneklasse C har ofte blitt revet og etterpå kan driftsbygninger registrert som verneklasse B bli stående igjen alene, uten at de lenger inngår i noe bygningsmiljø.

Tabell 4: Oversikt over registrerte objekter vurdert som tapt i henhold til verneklasse.

Tapet av kulturminner og den ukritiske anvendelsen av verneklasse som et kriterium for vern, har ofte medført ødelagte bygningsmiljøer, og må kunne betegnes som problematisk.

At ikke flere av bolighusene som ble registrert i 1980-83 ikke den gangen ble kategorisert som verneklasse A, virker uforståelig i 2014, og medførte det triste utfallet at kommunen i løpet av en 20-30 års periode har mistet mange unike hus fra 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. De fleste av disse husene, som i 2014 er opplagte kandidater for vern, ble bare klassifisert som C – ikke anbefalt vernet av Rogaland fylkeskommune i 1990. Tilfeldige garasjer og naust bygget på 1970-tallet er derimot ofte klassifisert som B, som medførte vern anbefalt av fylkeskommunen

1.7 Kunnskapsgrunnlaget - kulturhistorisk oversikt

Kommunedelplan for Sola Del 2 «Sola - Kulturhistorisk riss», en kulturhistorisk oversikt for Sola er sammenstilt i et eget hefte som inngår i planen.

2 PLANDEL

Plandelen omfatter kapittel 2 og 3.

2.1 Hovedgrep i kommunedelplanen

Ut fra praktiske og samfunnsøkonomiske årsaker skal eller kan ikke alle kulturminner bevares. Dette er særlig tydelig i Sola, hvor tettheten av kulturminner er svært stor. Prosessen har avdekket at det er store kulturminneverdier i alle områder som ikke er tettbygde områder i Sola. Planens intensjon er derfor at fortetting hovedsakelig bør skje innenfor allerede tettbygde områder.

Planens hovedgrep er å vektlegge bevaring av *større, helhetlige kulturhistoriske miljøer* for å synliggjøre kulturminnenes historiske sammenheng og geografiske beliggenhet. Dette ut fra at kulturminnene har en viktig betydning for kunnskap om, samt opplevelse og bruk av de enkelte kulturmiljø eller kulturlandskap der de ligger, sett i en kulturhistorisk sammenheng.

Planen viser en geografisk avgrensning av prioriterte kulturlandskap og kulturmiljøer. Disse gis en områdeavgrensning ut fra sin unike karakter og historie. Kulturmiljøene er vurdert som særlig viktig å bevare for å ivareta Solas historiske forankring og identitet. Områdene avgrenses slik det fremgår av temakartet. Avgrensningen kan detaljeres nærmere gjennom rullering. I andre planer etter plan- og bygningsloven vil disse avgrensningene danne grunnlag for hensynssoner i kommuneplan/ reguleringsplaner.

Kulturlandskapene og kulturmiljøene er gruppert i **tre kategorier, AA, BB og CC**. Klassene gjenspeiler kulturmiljøenes verdi og sårbarhet, der kategori AA brukes i områder med størst sårbarhet og CC i områder med minst sårbarhet. Retningslinjer for disse områdene vil gi føringer for forvaltning.

Kulturminner, enkeltobjekter: I tillegg til de prioriterte områdene er det en rekke enkeltobjekter både innenfor og utenfor de angitte kulturmiljøene. Dette er automatisk fredede objekter og enkeltobjekter fra nyere tid.

Automatisk fredede og ulike kategorier av fredede kulturminner er sikret vern gjennom kulturminneloven, enten de ligger innenfor eller utenfor prioriterte områder. De er med det sikret en særskilt kulturminnefaglig vurdering i enkeltsaker og plansaker.

SEFRAK: Planen krever at det skal gjøres en særskilt vurdering av kulturminneverdier i alle plan og byggesaker som berører SEFRAK-objekter før det kan fattes vedtak. Det vil si at alle SEFRAK-objekter, uavhengig av klassifisering i Askeladden, skal håndteres som prioriterte objekter fram til en endelig kommunal klassifisering er gjennomført for hele kommunen, og dette er gjort tilgjengelig. Så langt som mulig bør alle SEFRAK-objektene ivaretas i videre utvikling, og en eventuell tilbakeføring til opprinnelige preg bør vurderes i hver enkelt sak.

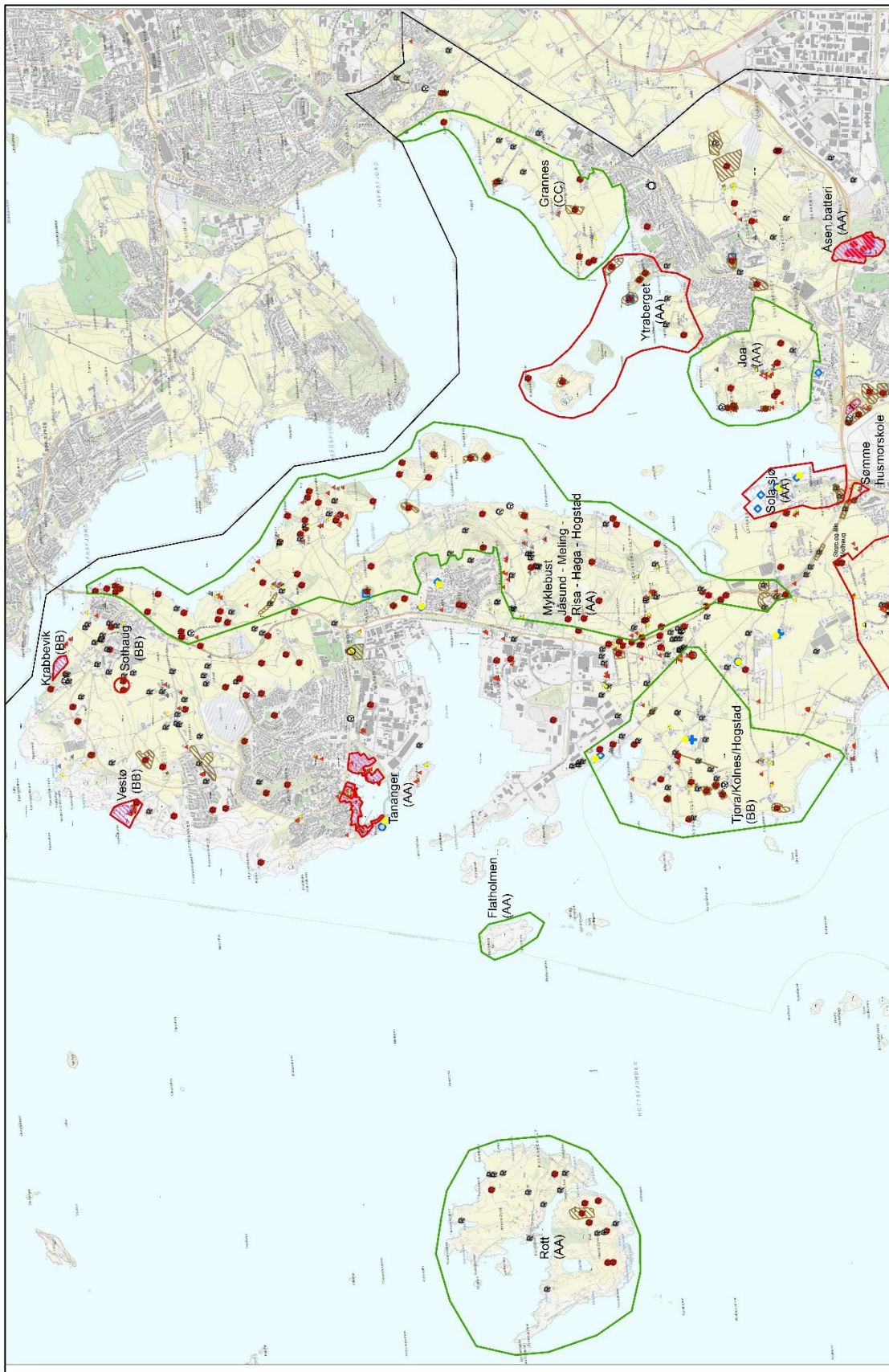
Krigsminner i kategori 0-3 er prioriterte objekter.

Moderne arkitektur: Det er også laget en oversikt over prioriterte objekter innen denne kategorien.

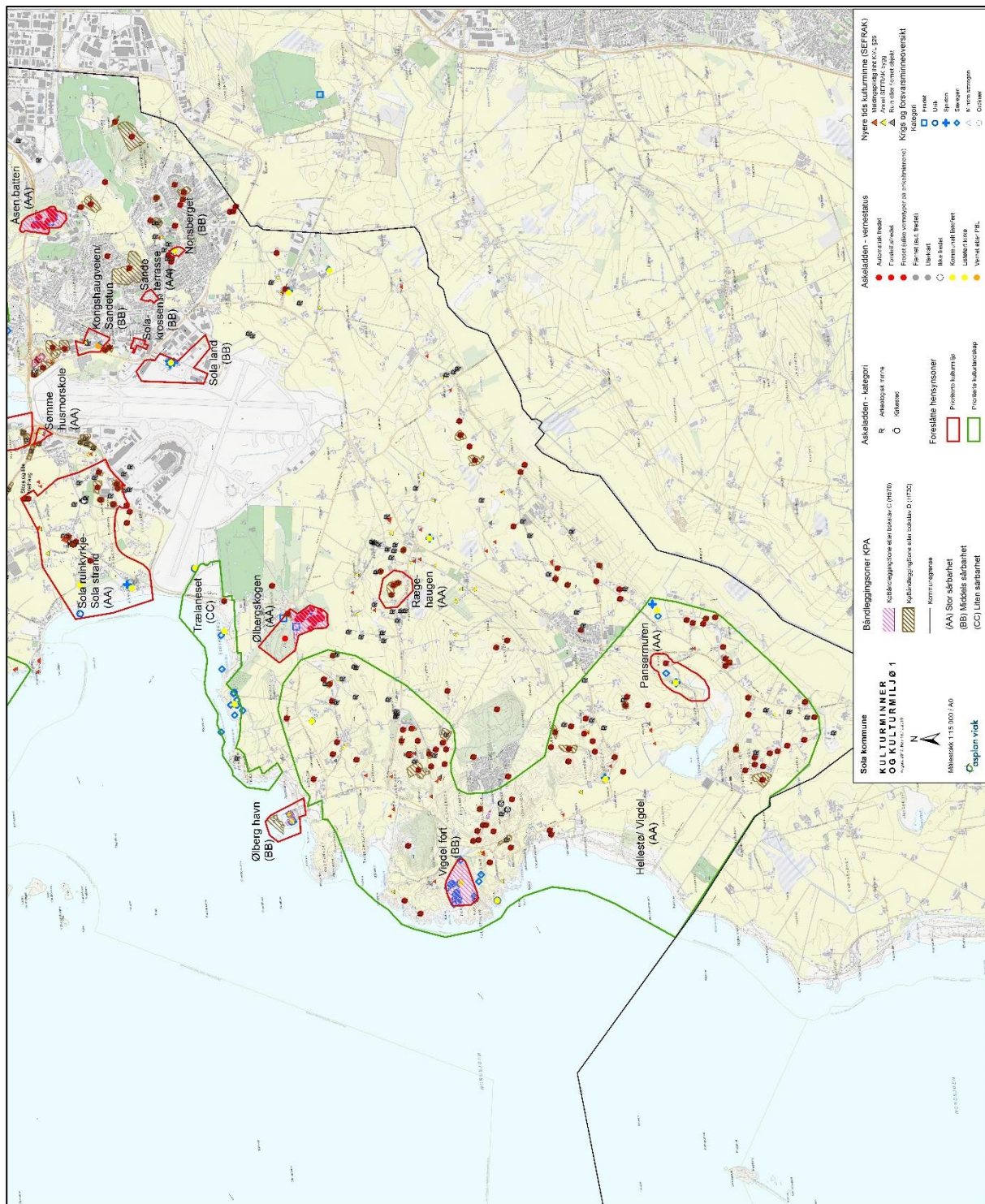
Retningslinjene i planforslaget legges til grunn for kulturminneforvaltning og saksbehandling etter denne planen, se kapittel 2.7.

2.2 Temakart for kommunedelplan for kulturminner Sola

Utsnitt av kartet er vist nedenfor. Temakartet følger også som vedlegg i målestokk 1:18000.

Temakart, utsnitt nordre del av kommunen (nedskalert).

Temakart, utsnitt søndre del av kommunen (nedskalert).

2.3 Prioriterte kulturminner og kulturmiljøer i Sola som er tatt inn i kommuneplanens arealdel båndlegging med hensynssone H730 (D) og hensynssone H570 (C).

Områder med høy konsentrasjon av kulturhistorisk bebyggelse båndlegges for å sikre kulturminneverdier. I kommunedelplanen omfatter dette alle fredede og automatisk fredede objekter som allerede inngår i kommuneplanens arealdel med hensynssone H730 (D) og kulturmiljø av stor verdi med hensynssone H570 (C), vist i tabell i vedlegg 2.

I tillegg til objektene i listen er det en rekke automatisk fredede objekter som er angitt på kommuneplankartet, men som ikke er nummerert.

Det vises til kommuneplanens arealdel og Riksantikvarens database Askeladden.

Foto: Vigdel fort (Sola kommune).

2.4 Prioriterte kulturmiljøer som er eller forslås tatt inn i kommuneplanens arealdel regulert med hensynssone H570 (C)

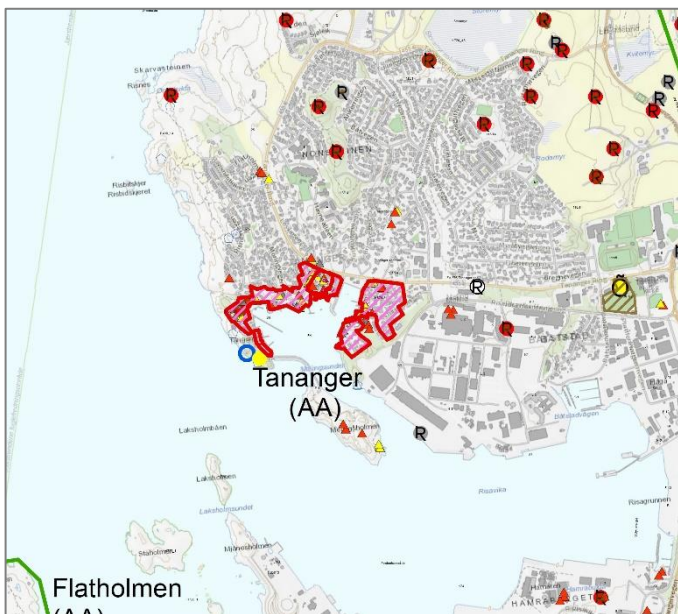
2.4.1 Prioriterte kulturmiljø

Områder med høy konsentrasjon av kulturhistorisk bebyggelse og kvaliteter skal forvaltes i tråd med denne planens retningslinjer.

2.4.2 Tananger

Tananger er en svært viktig del av Solas identitet knyttet til kystkultur. Tananger representerer en viktig kildeverdi, og forteller historien om Sola-samfunnets utvikling og tilknytning til kyst og fiske gjennom ulike tidsperioder knyttet til losvirksomhet, hummerfiske og som eksporthavn. Tananger har vært et viktig lossted og handelssted fra middelalderen og fram til i dag.

Tananger er et bevaringsverdig bygningsmiljø med høy lokal og regional verdi for sin maritime lokalhistorie og identitet samt gjenværende struktur og bygningsmiljø. Den overordnede strukturen, vegnettet og en rekke SEFRAK-registrerte boliger er godt bevart. Enkelte bygninger har stor aldersverdi og høy grad av autenticitet, for eksempel Monsenhuset, som er fredet. Det er imidlertid lite igjen av den autentiske losbyen ved havnen fra 1920-årene. Det er derfor svært viktig å bevare de gjenværende elementene i sin sammenheng for å kunne ivareta kulturminneverdiene.

Tananger har betydning som kilde til historien fra den tidlige perioden i tettstedets utvikling, der det finnes få eller ingen skriftlige kilder. Kulturminnet har hatt og kan fortsatt ha stor betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping i museal sammenheng, og i forbindelse med næringsutvikling, turisme og reiseliv.

Viktige enkeltbygninger i og nært kulturmiljøet:

- Monsenhuset (gnr 3/bnr 684)
- Farmorhuset (gnr 3/bnr 585)
- Melingsjøhuset (gnr 5/bnr 27)
- Losbyen (trehusmiljø nord for sentrum)
- Tollstasjonen (gnr 5/bnr 229)
- Melinghuset (gnr 5/bnr 355)
- Naust ved kystkultursamlingen (gnr 5/ bnr 28)
- Grønninghuset (gnr 4 /bnr 7)
- Danielsen Landhandel (gnr 3/bnr 71)
- Tananger bedehus (gnr 3 / bnr 34) (Sjøspeiderne)
- Tananger gamle kirke (listeført)
- Den gamle Losstasjonen (gnr 3/bnr 459)

Tananger (Sola kommune).

Melingssjøhuset i Tananger SEFRAC ID: 1124-002-046 – bygget i 1851 for salting av sild og som pakkhus for handel (Sola kommune).

Tollgården Tananger - SEFRAC ID 1124-002-048 (gnr. 5 /bnr. 229) (Sola kommune).

Utfordringer

Den største utfordringen for Tananger vil være å bevare kulturhistoriske verdier samtidig som tettstedet skal utvikles videre som lokalsenter. Utfordringen ligger både i å sikre et helhetlig vern av det kulturhistoriske miljøet, og oppnå et godt samspill med utvikling av nyere deler av tettstedet. Det er en utfordring å ivareta historiske spor i et sentrum med sterke utbyggingsinteresser. Det er laget egen reguleringsplan for Tananger der det er avsatt mindre hensynssoner for bevaring av kulturminner. Den kulturhistoriske bebyggelsen med tilhørende hageanlegg utsettes likevel for stort press.

Mål

- Vern av Tanangers egenart og verdier som småskala trehusmiljø knyttet til kystkultur og legge særlig vekt på stedets maritime historie og identitet, samt bygningsmiljø.
- Sikre at kulturmiljøet Tananger bevares og ivaretas i alle tiltak.
- Utvikle Tananger som et attraktivt lokalsenter, bolig- og rekreasjonsområde, noe som også er et mål i regional plan.

Forvaltning

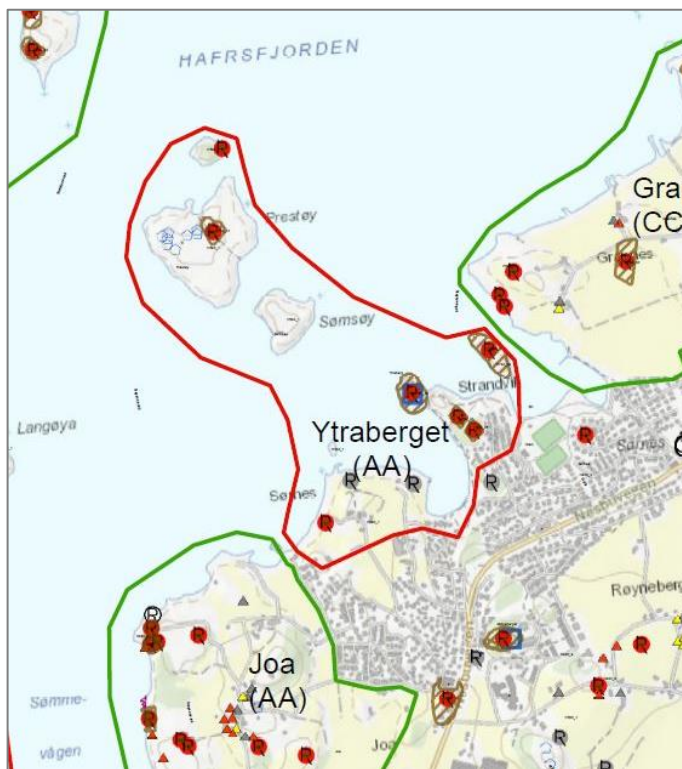
Deler av området er sikret med hensynssone H570_3 Tananger Indre havn i kommuneplanens arealdel. Utarbeide områdeplan.

Kategori AA

2.4.3 Ytraberget

Ytraberget har et småkupert landskap med spredte steiner, knauser og holmer i fjorden. Rydningsmurer er karakteristisk for Solas jordbrukslandskap inn mot Hafrsfjord. På høyder og på holmene finnes gravminner som vitner om lang tids bruk av området, for eksempel gravfelt på Granneshomen. Ytterst på Ytraberget ligger en bygdeborg registrert i Askeladden. Bygdeborgen er omgitt av sjø på flere sider. Gårdsanlegg og rydningsrøyser på Saurnes ligger mot sørøst. Kulturmiljøet på Ytraberget er tilrettelagt med sti og skilting. Kulturminnene er fortsatt tydelig lesbare i landskapet. På Ytraberget er det også en karakteristisk steinformasjon i berget.

Området benyttes fortrinnsvis til turområde i dag, men det er etablert boligområder nær Ytraberget.

Ytraberget er et karakteristisk kulturmiljø med stor tidsdybde. Området har identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi med tilknytning til Norgeshistorien gjennom Slaget ved Hafrsfjord, og har slik en nasjonal verdi. Området har også tilknytning til kystkultur med båtstøer av stein på rekke langs fjorden i Sørnesvågen. I tillegg til verdi av enkeltminner er området viktig som del av Solas åpne ubebygde landskap inn mot Hafrsfjord.

Viktige kulturminner:

- Bygdeborg Ytraberget samt gravminner og bosettingsspor (Askeladden ID 65861, 44571, 5538 mfl)
- Båtstøer (ikke registrert)

Ytraberget (Sola kommune).

Hafrsfjord og Ytraberget, båtstøer i forgrunnen (Sola kommune).

Hafrsfjord sett fra Ytraberget (Sola kommune).

Utfordringer

Området er avsatt til friluftsområde i reguleringsplan, delvis med hensynssone, og er slik sikret mot utbygging. Nyere boligbebyggelse er etablert inn mot kulturmiljøet på flere kanter. Press på arealer, spesielt til boligutbygging, kan dermed i framtida likevel medføre inngrep og nedbygging av strandsonen mot Hafrsfjord, nærføring/ innbygging og tap av kulturminneverdier. Båtstøene i Sørnesvågens verdi som historiske spor vil bli ødelagt dersom disse forsøkes oppgradert for å kunne benyttes for moderne båter.

Mål

- Vern av historisk egenart og verdier som kulturmiljø med stor tidsdybde.
- Videre bruk som friluftsområde.
- Nyere boligområder skal ikke utvides i/ mot kulturmiljøet.
- Hensynet til opplevelsen av det «autentiske Hafrsfjord» skal ivaretas med tanke på bevaring og formidling av slaget i Hafrsfjord.

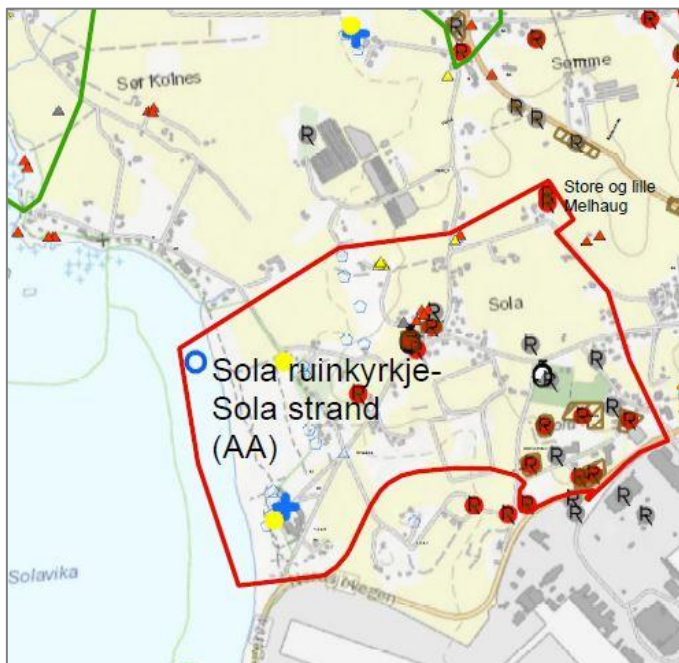
Forvaltning

Hensynssone som sikrer helhet i kulturmiljø.
Utarbeide skjøteselsplan.

Kategori AA

2.4.4 Sola ruinkyrkje – Sola Strand

Kulturmiljøet nord for Sola flyplass er et vakkert og særlig verdifullt kulturmiljø knyttet til religionsutøvelse, landbruk, rekreasjon og forsvar. Kulturminner i området vitner om kontinuerlig bruk av området til gravtradisjon, kirkested, bosetting, jordbruk og forsvar. Kulturlandskapet ned mot Sola Strand danner en harmonisk helhet. Eldre gårdsbebyggelse (SEFRAK) finnes i området. En nyere kirke ligger også i området, og underbygger områdets betydning for Sola-samfunnet. Området kan gjennom arkeologiske utgravninger vise til kontinuerlig bosetning siden steinalder. Her er det også gjort funn fra Merovingertiden (550-800 e.kr), en tidsperiode det ellers er svært få funn fra.

Området har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi. Ruinkyrkja har stor identitets- og symbolverdi (nasjonal verdi).

Dette er et kulturmiljø med stor tidsdybde. De ulike typer kulturminnene viser ulik bruk av området gjennom lang tid. Landskapet er relativt urørt av nyere tiltak og eldre gårdsbebyggelse ligger i sin opprinnelige sammenheng. Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet. Den eldre gårdstrukturen er bevart i en større helhet, men de eldre bygningene (SEFRAK) er med få unntak sterkt endret i eksteriør. Området er fortsatt i bruk som landbruksområde.

Jærhus (Sola kommune).

Viktige kulturminner:

- Sola ruinkyrkje
- Jærhus
- SEFRAK-objekter
- Interiør Sola Strand Hotell.

Sverre salen 1937, Sola Strand Hotell (Sola strand Hotell).

Sola ruinkyrkje (Sola kommune).

Utfordringer

Nye boliger, fritidsboliger og andre tiltak kan over tid transformere og svekke kulturminneverdiene i området. Åpenhet rundt ruinkyrkja og viktige siktakser kan bli gjenbygget dersom man ikke vurderer helhetlige sammenhenger i hvert enkelt byggetiltak. Flyplassarealer i sør gir press på andre arealer på lengre sikt, selv om det er satt en grense for flyplassformål i kommuneplanens arealdel. Press på arealer og uheldige enkeltprosjekter kan medføre ytterligere inngrep/ innbygging og tap av kulturminneverdier. Nye boligers skala og plassering kan utfordre områdets skala og tålegrense.

Mål

- Vern av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til religionsutøvelse og landbruk.
- Vern og bruk av ruinkyrkja som landemerke og symbol.
- Sikre at helhet i kulturmiljøet varetas i alle tiltak.
- Ivaretagelse av viktige enkeltobjekter.
- Sikre en god situasjon rundt enkeltobjekter for å øke lesbarheten og opplevelsen av kulturminner i omgivelsene.

Forvaltning

Hensynssone som sikrer helhet i kulturmiljø.

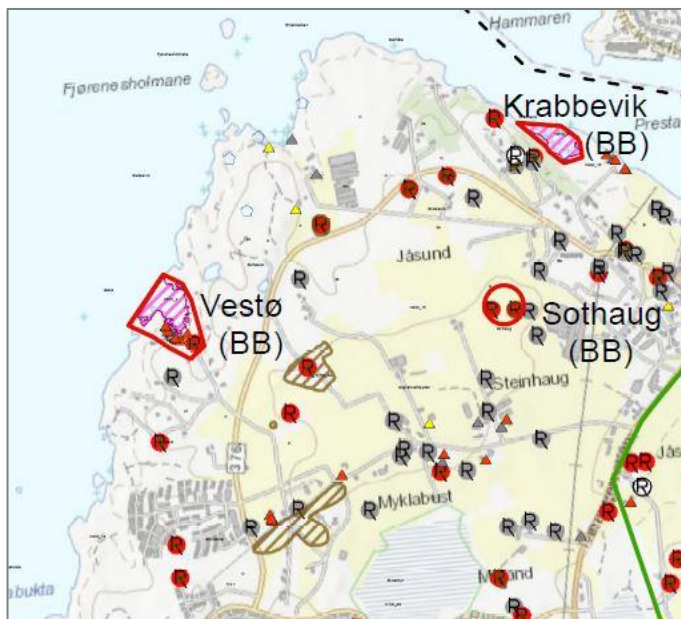
Kategori AA

2.4.5 Vestø og Krabbevik – kystkultur og naustmiljø

Vestø og Krabbevik er to mindre kulturmiljø knyttet til kystkultur og fiske. Områdene har identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi.

Begge områdene har karakteristisk naustbebyggelse og båtstøer av stein som går ut i vannet. Naustrekkene er bygget opp av steinvegger i bakkant og trematerialer i front og tak. Naustbebyggelsen er oppført i liten skala, som båthus for den enkelte fiskerbonden i Sola. Flere naust ble gjerne samlet på rekke i et avgrenset område.

På Vestø er naustene samlet i en liten bukt. Noen av naustene her har bare steinveggene igjen, treverket er borte. Andre naust er godt bevart. Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet, og begge områdene er fortsatt i bruk.

Viktige kulturminner:

- Alle naust og spor etter naust og båtstøer er viktige elementer i begge kulturmiljøene.

Karakteristisk naustmiljø Vestø (Sola kommune).

Figur 1: Naustmiljø Vestø (Sola kommune).

Utfordringer

En del av kystkulturens kulturminner er til dels gått ut av daglig bruk, og er dermed sårbar for forfall. Fjerning av kulturminner er en trussel da elementer som er viktig for å forstå helheten i bruk og utnytting av områdene kan gå tapt. Naustbebyggelsen er svært sårbar for endringer, både mht. tilpasninger til moderne bruk, men også i forhold til forfall og manglende vedlikehold dersom et naust går ut av daglig bruk. Innpassing av nye bygg og konstruksjoner i et sårbart kulturmiljø med liten skala kan ødelegge kulturminnekvalitetene for all framtid.

Mål

- Vern av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til kystkultur og fiske.
- Sikre at helhet i kulturmiljøet varetas i alle tiltak.
- Autentisk materiale skal ivaretas.
- Eventuelle nye prosjekter skal være tilpasset historiske omgivelser i skala og form.

Forvaltning

Videreføring av hensynssone i Kommuneplanens arealdel. Hensynssonen skal sikre helhet i kulturmiljø.

Områdene er sikret med hensynssone H570_2 Vestø og H570_4 Krabbevik i kommuneplanens arealdel.

Vestø: Kategori BB

Krabbevik: Kategori BB

2.4.6 Sømme husmorskole

Sømme husmorskole er et helhetlig og godt bevart kulturmiljø knyttet til offentlig institusjoner/ skole og utdanning. Området har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi i seg selv. Husmorskolen startet opp i 1912 og var en viktig institusjon i Sola helt fram til 1982 da internatet ble avviklet. Bygningen har fra 2003 vært i privat eie. Bygningsmassen har stor bruksverdi, men støyforhold på grunn av veganlegg og flyplass kan sette visse begrensninger for bruk.

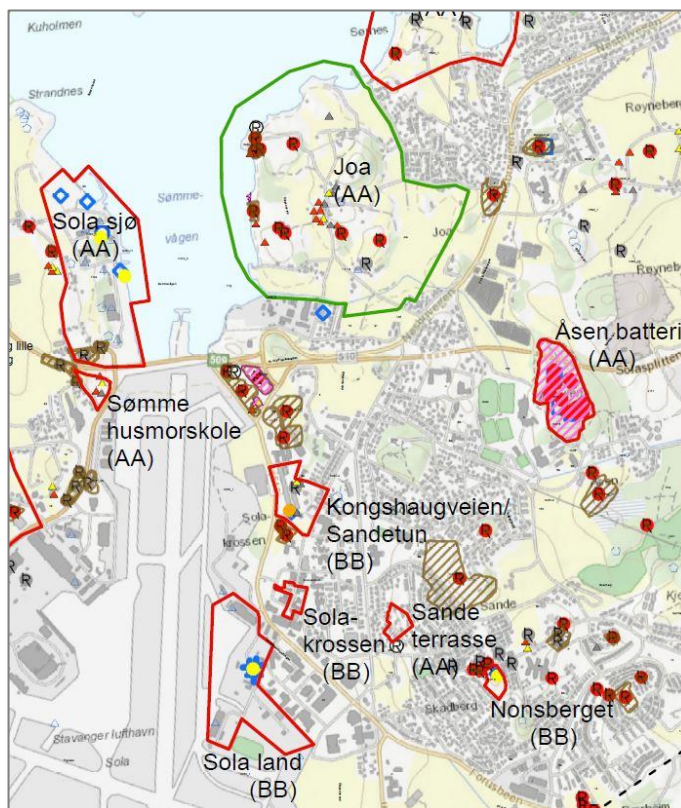
Bygningsmassen framstår som autentisk, men har behov for vedlikehold. Hageanlegget er over tid blitt redusert på grunn av veganlegg. Rektorhuset og løa er revet.

Opplevelsen av kulturminnet i sine opprinnelige omgivelser og sammenheng er vesentlig endret siden byggeår. Nytt veganlegg i flere høyder vil ytterligere bidra til å redusere opplevelsesverdien.

Sømme Husmorskole har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi i seg selv, på tross av at det er forringet av veganlegg. Kulturminnet har særlig betydning som direkte fysisk kilde til historien i tillegg til identitetsverdi. Kulturminnet har hatt og kan også ha en viss betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.

Viktige kulturminner:

- Hovedbygning og anneks
(SEFRAK ID: 1124-0008-002 og 004).

Sømme husmorskole.

Sømme husmorskole, ukjent dato, trolig fra begynnelsen av 50-årene (foto Widerøe flyveselskap, mottatt fra Solabladet)

Utfordringer

Den største utfordringen for Sømme husmorskole er det som skjer gjennom innbygging av anlegget på grunn av det store veganlegget. Dette er et problem allerede, og det er svært viktig å hindre videre nedbygging av arealet rundt husmorskolen. Alle tiltak på og nært anlegget bør ha til intensjon å styrke de gjenværende kulturminneverdiene, dersom intensjon med bevaring av anlegget skal ivaretas.

Mål

- Vern av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til institusjonsbygg.
- Sikre at verdier og helhet i kulturmiljøet varetas i alle tiltak i og rundt anlegget.
- Ivaretagelse av autentisk materiale, for eksempel panel, vinduer, dører og listverk.
- Eventuelle tiltak skal gjennomføres etter antikvariske prinsipper.

Forvaltning

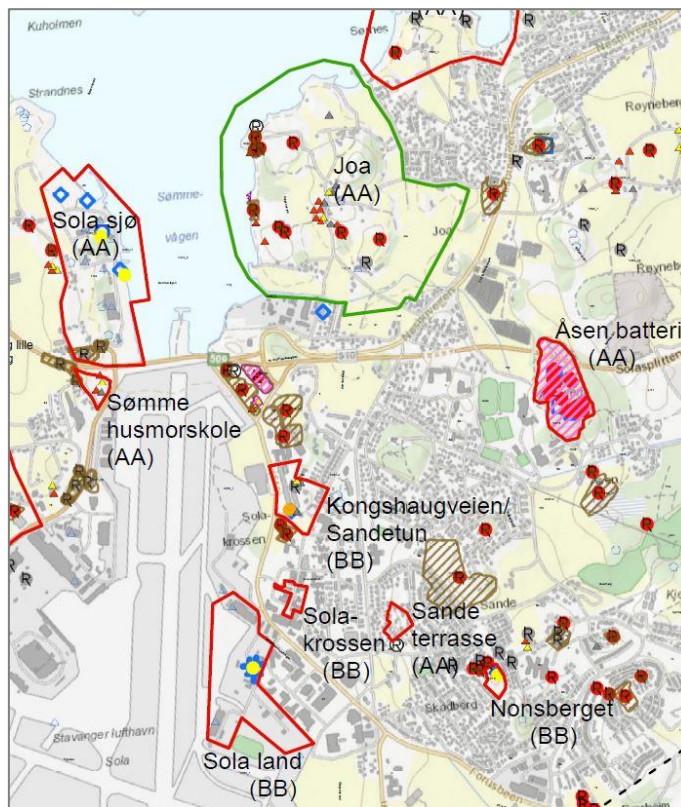
Hensynssone som sikrer kulturmiljø.

Kategori AA

2.4.7 Sola sjø/ Sola land/ Nonsberget

Sola sjø i Sømmevågen er et helhetlig og godt bevart kulturmiljø knyttet til flyplass og forsvar. Stasjon for sivil sjøflyhavn ble reist i Sømmebukta i Hafrsfjorden i 1920. Sola sjø var del av den opprinnelig sivile lufthavnen på Sola. «Stavanger flyveplass» på Sola var den første sivile landflyplassen som sto ferdig i Norge, to år før Fornebu og Kjevik. Den har derfor en viktig plass i norsk sivil luftfartshistorie.

Sola og Sømmevågen fikk operativ militær funksjon gjennom det norske nøytralitetsvernet vinteren 1939/40. Området ble overtatt og bygd ut av tyskerne som en viktig base for tyske fly som overvåket og patruljerte Nordsjøområdet og farvannet nær norskekysten. Med unntak av det gamle terminalbygget i Sømmevågen er det ingenting igjen av den opprinnelige sivile bebyggelsen fra før 1940. Flere ekstyske bygninger, bl.a. hangarer samt områdets betongdekke er intakt. Den ekstyske flyhangaren i Sola sjø var i en periode etter krigen i bruk for 330-skvadronen, og ble brukt av Rogaland fylkeskommune for utdanning av flymekanikere. Bygningen ble solgt til fylkeskommunen med bevaringsklausul og er i dag i bruk av Jærmuseet. Området på ca 34 daa og ca 6000 m2 bygningsmasse har stor bruksverdi, men støyforhold i området setter visse begrensninger i bruk.

Det militære etablissementet inne på flyplassen ligger på østsiden av flystripen. Her ligger i tillegg til forlegninger, velferdsbygg, flybunkere, hangarer og verksteder, blant annet to tun, hvert bestående av tre bygninger i én etasje. Disse er panelte og bygget i en enkel, tradisjonell byggestil med tegltak og skutebygg som er karakteristisk for distriktet. Dette området er vurdert som FKP klasse 2 i Landsverneplan for Forsvaret. Området har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi. Krigsminnene er knyttet til særlig viktig periode med særlig betydning for Norges historien, og representerer en direkte kilde til historien om prinsipper for Forsvar som var gjeldende på den tiden.

Befalsmessen på Sola sjø er et viktig kulturminne fra perioden den kalde krigen, da den militære flystasjonen på Sola var strategisk viktig. Messen, som er bygget i 1950, har både eksteriør og interiør som er verneverdig. Krigsminnelokalitet Nonsberget var kamphovedkvarter for områdesjefen. Stor bunker som senere ble brukt av det norske Forsvaret og som også har vært reservetårn for hele flyplassen. Viktige kulturminner:

- Første flyplassterminal
- Hangar O – Sola sjø
- Hangar Sola sjø
- Befalsmessen Sola sjø (1950)
- Brakketun og hangarer Sola land (1953)
- Brannhydrant Sola sjø (1940-45)

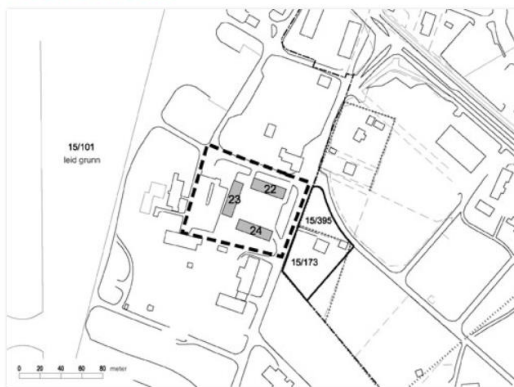

Flyplassens første terminal.

Sola sjø.

112403 Sola land

Sola land (Landsverneplan for Forsvaret, forsvarsbygg.no).

Utfordringer

Det kan være aktuelt å utvikle området som museumsområde i bred forstand. Utvikling av området til et større museumsområde kan styrke verneverdiene og formidlingsaspektet, dersom det gjøres på riktig måte. Innpassing av ny bebyggelse og funksjoner må ikke medføre tap av verneverdier i området. Området har en robust karakter, men må forvaltes bevisst i forhold til sin tålegrense. Støyforhold i området pga sivil lufthavn gir restriksjoner for bruk, som kan være en utfordring, men dette kan også bidra til å sikre området mot utbyggingspress. På lufthavnen kan sivil luftfarts arealbehov representere en usikkerhet i forhold til vern/utvikling av Sola Land.

Mål

- Vern av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til forsvar og flytrafikk.
- Ivaretagelse av verdier i Sømmevågen og samtidig ivaretagelse av opplevelsen av det «autentiske Hafrsfjord» ivaretas.
- Sikre at helhet i kulturmiljøet varetas i alle tiltak.
- Ivaretagelse av autentisk materiale, for eksempel banedekke og fasadematerialer.
- Eventuelle nye prosjekter skal være tilpasset historiske omgivelser i skala og form.

Forvaltning

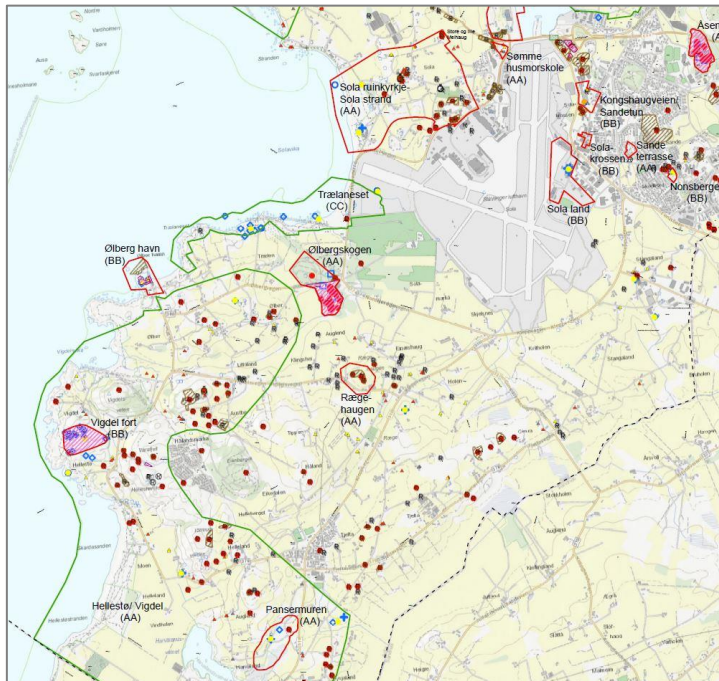
Hensynssone som sikrer kulturmiljø.
Nonsberget er sikret med hensynssone H570_6
Nonsberget i kommuneplanens arealdel.

Sømmevågen: Kategori AA
Sola land: Lufthavnen: Kategori BB
Nonsberget: Kategori BB

2.4.8 Ølbergskogen, Vigdel fort, Åsen batteri samt Pantermuren

Alle anleggene utgjør hver for seg representative og godt bevarte kulturmiljø knyttet til forsvar. Sola flyplass og omkringliggende områder fikk operativ militær funksjon gjennom det norske nøytralitetsvernet vinteren 1939/40. Forsvarsanleggene som ble bygget står i en helhetlig sammenheng med hverandre, og med andre krigsminner i Sola i ett samlet forsvarsverk (Festung Stavanger).

Ølbergskogen ble bygget av tyskerne som del av stillingsanleggene. Anlegget er omtalt i landsverneplan for Forsvaret, men har nå gått ut av Forsvarets eie, og området er avsatt til friluftsmål med hensynssone bevaring i kommuneplanens arealdel. En rekke ammunisjonslager, bunkere, bombevern og andre bygg samt veier er fredet gjennom forskrift.

Åsen batteri er et annet viktig forsvarsanlegg som er omtalt i Landsverneplan for Forsvaret. En rekke forlegningsbygg og en kommandobunker er fredet gjennom forskrift. Bygningsmassen er sammensatt, men har ut fra det store omfanget stor kunnskapsverdi og bruksverdi. Installasjonene er lett lesbare i terrenget, og mange er lite endret.

Vigdel fort er et sjøforsvarsanlegg bygget av tyskerne. Anlegget var i drift frem til 2007, men er i dag overført til Direktoratet for naturforvaltning. Anlegget ble ryddet ved avvikling, og fremstår i dag som restaurert med sikrede kanonstillinger og bunkerser.

Pantermuren på Dysjaland er et spesielt krigsminne. En blanding av vollgraver og lødd steinmur som opprinnelig gikk tvers over hele halvøya fra Nordsjøen på Hellestø til Gandsfjorden ved Sandnes. Deler av muren med en panserfelle er delvis bevart i området ved Dysjaland. Vigdel inngår også i kulturlandskapet Hellestø/Vigdel. Det samme gjør Pantermuren.

Krigsminnene har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi, og viser hvilken store betydning Sola hadde i en operativ sammenheng like før og under andre verdenskrig. Disse kulturmiljøene har også en stor symbolverdi, selv om sammenhengen installasjonene ble bygget i kan oppleves negativ (okkupasjon). Noen bygg kan ha stor bruksverdi, mens andre spesialbygg og bunkere kan være vanskelig å ta i bruk på en hensiktsmessig måte til annet enn museale formål. Krigsminnene er knyttet til særlig viktig periode med særlig betydning for Norgeshistorien, og representerer en direkte kilde til historien om prinsipper for forsvar som var gjeldende på den tiden. Viktige kulturminner:

- Åsen batteri (alle bygg og anlegg)
- Ølbergskogen (alle bygg og anlegg)
- Vigdel fort
- Pantermuren

Pansermuren med grav (Asbjørn Husebø).

Utfordringer

Den største utfordringen for krigsminner som er gått ut av operativ bruk er å sikre videre vern og vedlikehold av anleggene på lang sikt. Aktiv tilrettelegging til friluftsmål er en god måte å gjøre historien levende og tilgjengelig på. Tilrettelegging kan også bidra til nødvendig sikring og istandsetting.

Mål

Vern av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til forsvar. Sikre at verdier og helhet i kulturmiljøet varetas i alle tiltak. Ivaretagelse av autentisk materiale.

Forvaltning

Hensynssone som sikrer kulturmiljø. Deler av områdene er sikret med hensynssone H570_1 Vigdel fort, H570_5 Ølbergskogen og H570_7 Åsen Batteri i kommuneplanens arealdel.

Ølbergskogen: Kategori AA

Åsen batteri: Kategori AA

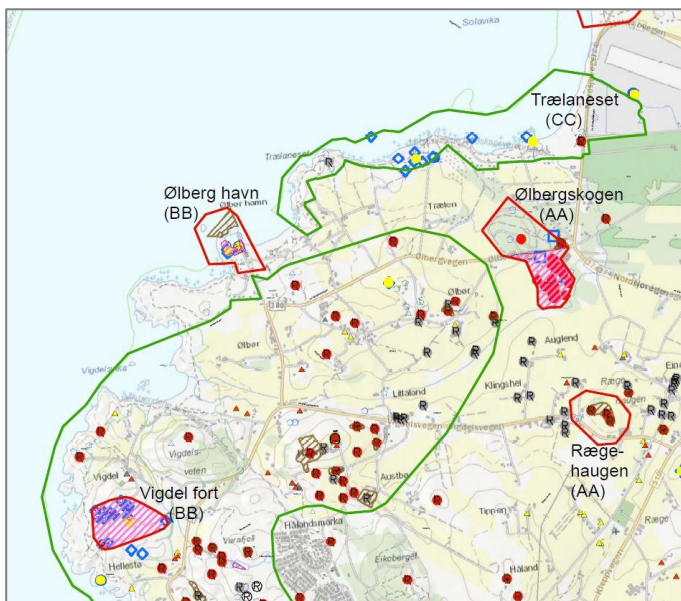
Vigdel fort: Kategori BB

Pansermuren: Kategori AA

2.4.9 Ølberg havn med omgivelser

Ølberg havn og Hellestø er et småskala område opprinnelig knyttet til kystkultur, og etterhvert forsvar. Kulturmiljøet ligger i et sårbart kulturlandskap, der en rekke kulturminner knyttet til kystkultur og landbruk inngår.

Strukturen i området med småskala naustbebyggelse rundt havnen er representativ for Sola. Det er imidlertid lite igjen av den autentiske havne- og gårdsbebyggelsen. Det nye som er tilført har likevel greid å ivareta Ølberg havn sin karakter og skala, og bidrar til at det er aktivitet i dag. Det vil være svært viktig å bevare de gjenværende elementene i sin opprinnelige sammenheng for å ivareta de historiske verdiene her. Det er også viktig at eventuelle nye bygg og konstruksjoner ikke bryter med den lille skalaen som er i området.

Området er ellers et typisk fiskerbondemiljø. Sør for havnen ligger flere «tarestø», områder hvor bøndene hadde rett til å høste tare, om ble brukt som gjødsel eller brent og videreforedlet i jod produksjon. Bøndene i området hadde (og har) tinglyst rett til laksefiske som tillegg til gardsdriften.

Ølberg havn representerer en viktig kildeverdi som havneområde, og forteller en historie om Sola-samfunnets utvikling og tilknytning til kyst og fiske gjennom ulike tidsperioder. Gårdsbebyggelsen i omlandet forteller om kombinasjonsbruk med landbruk og fiske.

Ølberg havn er et småskala, bevaringsverdig bygningsmiljø med høy lokal verdi for maritim lokalhistorie og identitet. Russerhytten og andre krigsminner i og i tilknytning til havnen forteller også om områdets betydning i operativ sammenheng, i samspill med militære etableringer som inngår i «Festung Stavanger», f. eks Ølbergskogen, Vigdel og Trølaneset. Ølberg havn har stor opplevels-, kunnskaps- og bruksverdi. Dette er et kulturmiljø med stor identitetsverdi som havn.

Russerhytten som står i dag i Ølberg havn var opprinnelig plassert lengre inne på land, men flyttet til havnen tidlig på 50-tallet. Russerhytten er en av svært få av sitt slag igjen i landet, og er et viktig kulturminne. Denne typen bygg ble flyttet rundt for å betjene de aktuelle anleggsplassene. En tilsvarende flytting kan vurderes, da i samråd med vernemyndighetene.

Viktige enkeltbygninger i og nært kulturmiljøet:

- Russerhytten
- SEFRAK naust (ID 1124-011-001)
- Forsvarsminner

Ølberg havn (Sola kommune).

Russerhytten (Sola kommune).

Utfordringer

Den største utfordringen for Ølberg havn er å hindre ytterligere tap av kulturminneverdier gjennom å sikre at eventuelt nye bygg som tilføres i/ nært området ikke reduserer/ødelegger det gjenværende småskala preget i området. Det vil også være viktig å ivareta de nærmeste omgivelsene (baklandet) som et «autentisk» landskapsbilde med dagens omfang og skala på bebyggelse og anlegg i tråd med områdets kulturhistoriske karakter.

Mål

Vern av Ølberg havns egenart og verdier som småskala havnemiljø knyttet til kystkultur. Det må legges særlig vekt på stedets maritime historie og identitet, samt bygningsmiljø. Sikre at kulturmiljøet bevares og ivaretas i alle tiltak.

Forvaltning

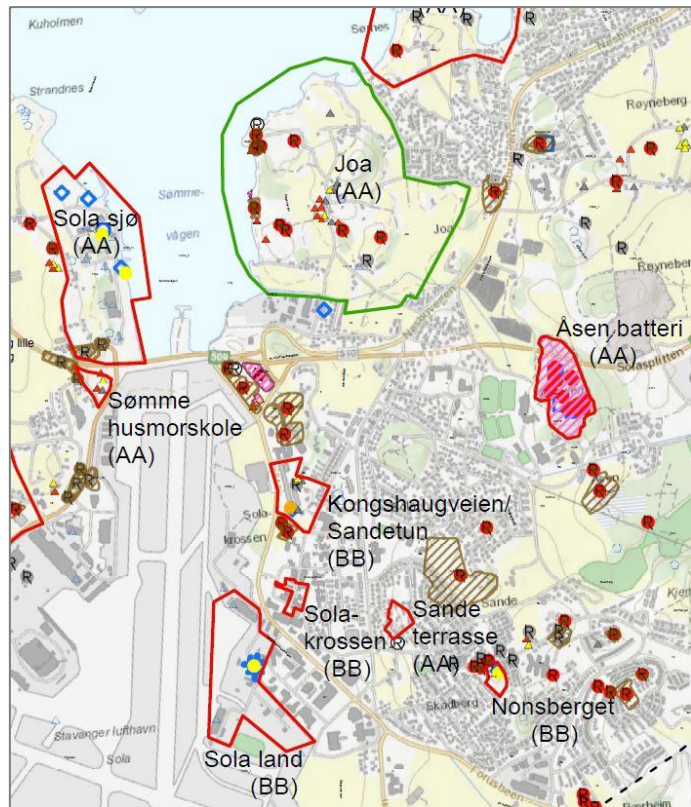
Hensynssone som sikrer helhet i kulturmiljø.

Kategori BB

2.4.10 Sande terrasse

Ved Sola sentrum ligger åtte firemannsboliger som til sammen danner et helhetlig boligområde. Kulturmiljøet omfatter gård- og bruksnummer gnr. 33 og bnr. 41 til 48. Området fikk tidlig tilnavnet DNL-husene, da de ble bygget av Det Norske Luftselskap (DNL), et norsk flyselskap som var forløperen til SAS. Det offisielle navnet er Sande terrasse. Husene ble oppført i 1948 som boliger for ansatte i selskapet. Dette var de første boligene i Sola av denne typen.

Kulturmiljøet forteller en historie tilbake til etterkrigstiden og oppbygging av ny aktivitet på flyplassen. Etter krigen ble det både økt sivil og militær aktivitet på og rundt flyplassen. Som følge av dette var det stort behov for nye boliger. Folkeøkningen i kommunen var seks ganger større enn gjennomsnittet for hele landet, og det var flyplassen som dro folk til Sola.

Bygningene er typiske for gjenreisningstiden rett etter 2. verdenskrig. De er preget av nøysomhet og materialmangel i karakteristisk etterkrigsfunksjonalisme, hvor formspråket er nøkternt og mindre variert enn før krigen. Vanlige farger var rødt, gult, grønt, grått og hvitt. Belistning var ofte hvit. Vinduene var som regel med to fag eller rektangulære med en vertikal post og sidehengslede vindu med kittfals. Husene var bygget i bindingsverk – ofte uisolerte- med ytterkledning av tre både i liggende enkelt falset kledning eller stående letekledning. To av husene er beskrevet i Norges bebyggelse 1954.

Boligfeltet har samlet sett arkitektoniske kvaliteter både i seg selv og som representant for en periode i norgeshistorien. Selv om bygningene er representative for boligbygging i etterkrigstiden, er typen det eneste av sitt slag i Sola, og har dermed stor lokal kunnskapsverdi. Bygningstilstanden framstår med stor grad av opprinnelighet, med åpen bebyggelsesstruktur, store hager og stakittgjerder. Bygningene framstår også som forholdsvis autentiske, bortsett fra at en del vinduer er skiftet til ulike typer og det er en del påbygde verandaer.

Viktige kulturminner:

- Åtte firemannsboliger gnr.33 og bnr. 41 til 48.

Figur 2: Sande terrasse (Sola historielag/ fortidsminneforening).

Utfordringer

Utfordringen ligger i å ivareta kulturmiljøets karakter og egenart i et område med utbyggingspress. Tilfeldig tilbygging og ombygging ut fra de enkeltvise eieres ønsker kan over tid ødelegge både den sterke strøkskarakteren/ områdekarakteren og enkeltbygningene. Stegvis fjerning av autentiske materialer vil over tid kunne medføre at områdets autentiske preg forsvinner. Området er ikke SEFRAC-registrert, og har i dag ingen førende kommunal skjøtsel, formelt vern eller bevaringsplan.

Mål

- Ivareta områdets helhetlige struktur og form samt ivaretagelse av enkeltbygninger, hager og bomiljø. Bevaring av autentiske materialer og fargebruk.
- Hindre tilfeldig eplehagefortetting i dette området.
- Tilbakeføring av fasader med opprinnelig vindusformater bør tilstrebes.

Forvaltning

Hensynssone som sikrer helhet i kulturmiljø og skal sikre opplevelsen av kulturminnet i landskapet. Krevne reguleringsplan for hele området ved tilbygging/ ombygging. Utarbeidelse av estetisk veileder.

Kategori AA

2.4.11 Solakrossen- Kongshaugveien/ Sandetun

Flere bygninger i sentrum er tidstypiske og fremdeles delvis rendyrket fra sin tidsepoke, i henhold til sin opprinnelige bruk. Med unntak av våningshuset på Forsvaret sin eiendom helt nord i planområdet, er ingen av de andre byggene klassifisert som verneverdige.

Bygg innenfor planområdet 0442 som bør bevares er avhengig av kommunalt vedtak i form av vedtak i reguleringsplan. Kommunestyret vedtok i sak 76/09 at "Ingen bygg i planen skal inntegnes som varig bebyggelse, ei heller som bygg som må rives. Vurdering av rivinger eller bevaring skal tas som del av bebyggelsesplan og/eller byggesøknad."

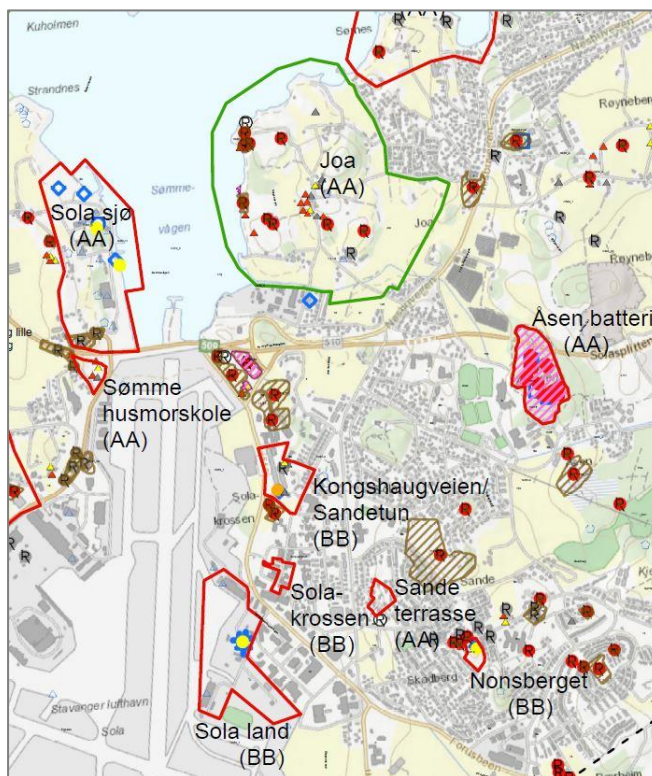
I forbindelse med gjeldende områdeplan foreslo Fylkesrådmannen innsigelse til planen med krav om vern av til sammen åtte bygninger/anlegg, men fikk bare gjennomslag for de to nedenforstående i Fylkesutvalgets vedtak om innsigelse:

- Kongshaugveien 4 (gnr 33/bnr 68)
- Kongshaugveien 8 (gnr 33 / bnr 4) - boligen

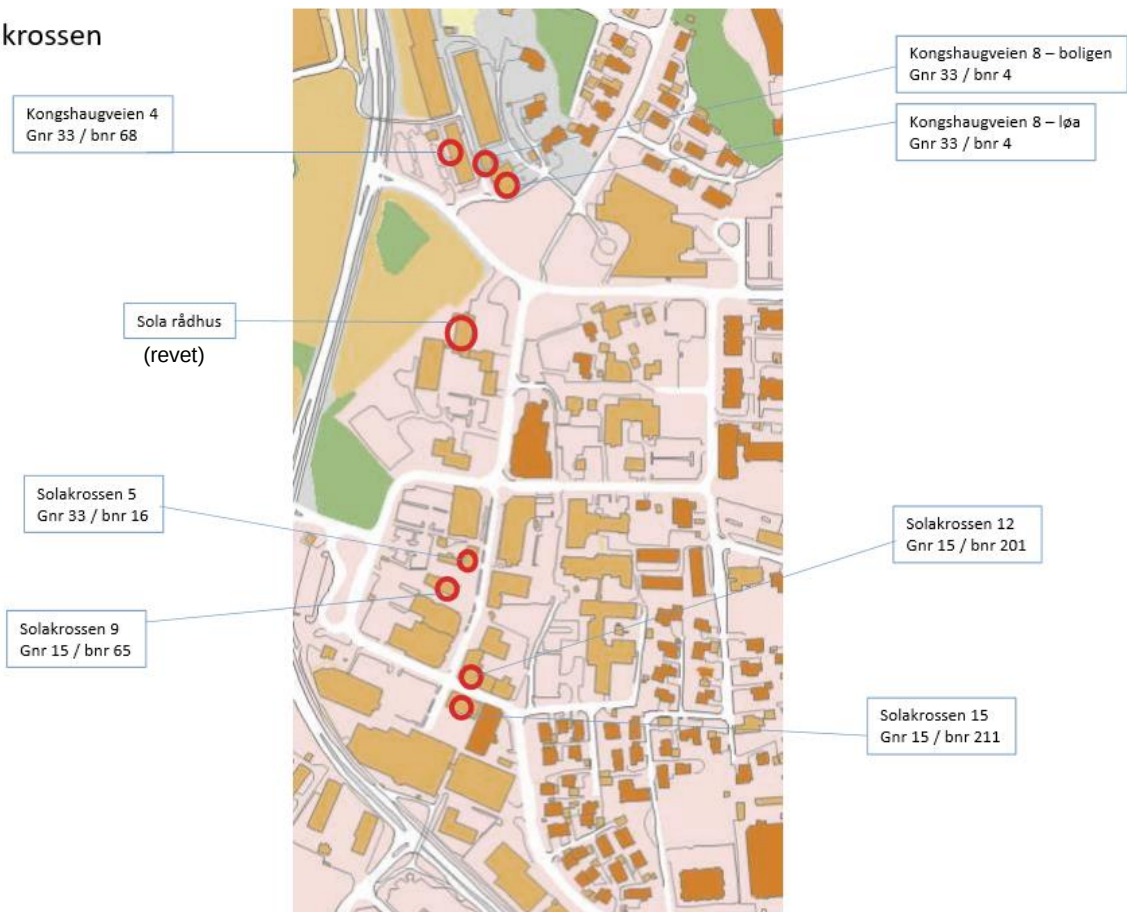
Resten av de aktuelle bygningene forutsatte Fylkesutvalget i vedtaket (ikke saksfremstillingen) skulle vurderes i forbindelse med bebyggelsesplanene. De andre objektene som det ble påpekt var nødvendig å avklare verneverdi på i forbindelse med detaljreguleringer var:

- Løå (Kongshaugveien 8) (gnr 33 / bnr 4)
- Solakrossen 5 (gnr 33 / bnr 16) – bolig med verksted fra 1910
- Solakrossen 9 (gnr 15 / bnr 65) – verkstedsbygg fra før 1930
- Solakrossen 12 (gnr 15/ bnr 201) – tidstypisk 50-talls næringsbygg (Sola elektro)
- Solakrossen 14 (gnr 15 / bnr 211) – tidstypisk 60-talls næringsbygg

En **Blå kultursti** ønskes planlagt fra sentrumskjernen til Hafrsfjord som en forlengelse av den planlagte turveien rundt Hafrsfjord. Kulturaksens hovedintensjon og attraksjoner er historiske steder, bygg, og småbruksanlegg som representerer Sola sentrum sin identitet og opprinnelse. I sentrumsplanen legges det til rette for første delstrekning. Den blå gangsti forutsetter at det igangsettes reguleringsplanarbeid for resterende trasé.

Solakrossen

Utfordringer

Sikre at Solakrossen også i fremtiden har bygg som representerer ulike perioder og byggestiler.

Mål

- Ivaretagelse av enkeltbygninger, hager og verkstedsmiljø tidstypisk for ulike epoker av utviklingen av Solakrossen.

Forvaltning

Hensynssone som sikrer helhet i kulturmiljø og skal sikre opplevelsen av kulturminner i området.

Kategori BB

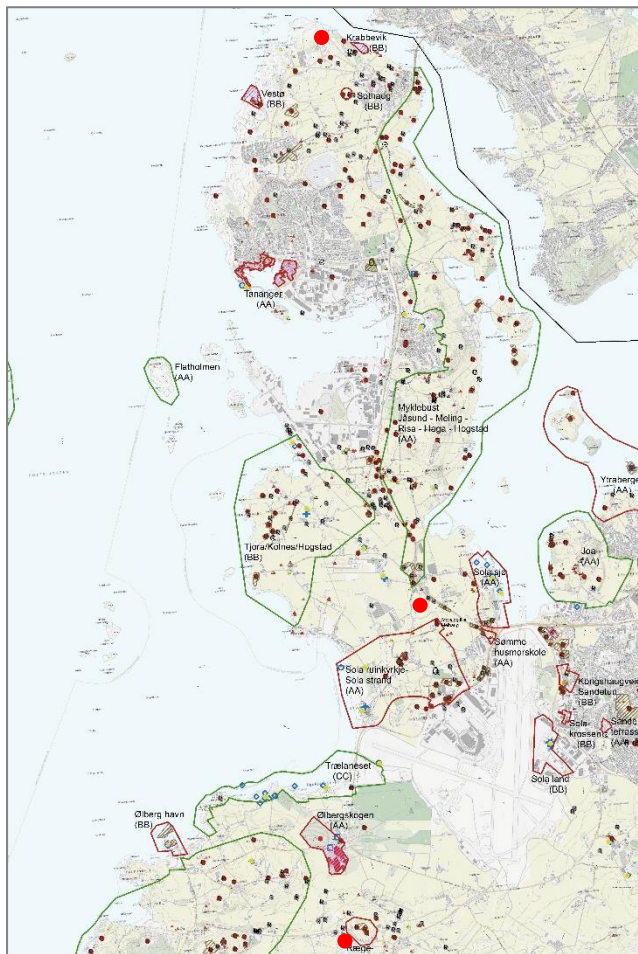
2.4.12 Rægehaugen / Sothaug/ Store og lille Melhaug

Store gravhauger fra bronsealderen var et særtrekk i kulturlandskapet i Sola. Rægehaugen er allerede sikret, mens de tre andre kjente haugene bør fremheves i kulturlandskapet. Til sammen forteller disse store gravhaugene om Solas posisjon i bronsealderen.

Rægehaugen er en stor gravhaug som ligger på en eksponert høyde ved Ræge sørvest i Sola. Her ble en rikt utsmykket ung kvinne begravd. Funnet i Rægehaugen er det rikeste funnet fra bronsealder for ca. 3500 år som er gjort i Norge, og viser en nær kontakt med Jylland, Danmark hvor en lignende grav er funnet.

Stedet har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi av nasjonal interesse, og viser Solas betydning over lang tid. Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.

Området er tilrettelagt med sti og skilting, og området har et stort potensial for formidling av historien. Området rundt benyttes til landbruk.

Sothaug var nord-Jærens største gravhaug fra bronsealderen. Den hadde en diameter på ca 40 meter og skal ha vært mellom 5 og 6 meter høy. Restene av Sothaug ligger fremdeles strategisk plassert ved innseiling til Hafsrfjorden. I gravene er det funnet et sverd og et sjeldent stykke tøy fra bronsealderen. Navnet Sothaug skal stamme fra Snorre som mente at Sote jarl, som deltok i selve slaget i Hafsrfjord skulle være begravet i haugen. Sothaug er fremdeles lett å finne, selv om den er gravd betydelig i. Store og lille Melhaug ligger lengst nord på Solahøgda. Ruinene etter de to haugene som i sin tid skal ha målt 24 og 25 meter i diameter med en høyde på 3 til 3,5 meter. Det er funnet dolker, rakekniv og øks fra bronsealderen i haugene.

Viktige kulturminner:

- Rægehaugen (Askeladden ID 723471)
- Sothaug (Askeladden ID 24643)
- Store Melhaug (Askeladden ID 65841)
- Lille Melhaug (Askeladden ID 14868)

Sothaug (Sola kommune).

Rægehaugen (Sola kommune). .

Utfordringer

Området er avsatt til LNFR i kommuneplanen med hensynssone H730 hjemlet i kulturminneloven. Utfordringen ligger i å ivareta Rægehaugens eksponerte plassering i en større sammenheng, og hindre negativ påvirkning gjennom innbygging av haugen på lang sikt. Riktig skjøtsel og tilrettelegging av gravhaugene er viktig for å formidle historien på best mulig måte.

Mål

- Vern av kulturminne med stor tidsdybde og nasjonal verdi.
- Sikre åpenhet rundt haugen og sikre opplevelsen av kulturminnet i landskapet.

Forvaltning

Rægehaugen er avsatt til hensynssone D i kommuneplanens arealdel (H730). Foreslått hensynssone C er større enn denne. Hensynssone C (H570) som sikrer helhet i kulturmiljø og skal sikre opplevelsen av kulturminnet i landskapet.

Rægehaugen Kategori AA

Sothaug Kategori BB

Store Melhaug og Lille Melhaug Kategori BB (begge disse inngår i hensynssone for Sola Ruinkyrkje)

2.5 Prioriterte kulturlandskap som foreslås tatt inn i kommuneplanens arealdel regulert med hensynssone H550 (C)

Det er ikke foretatt noen særskilt registrering og vurdering av kommunens kulturlandskap. Likevel er kulturlandskapet i stor grad med i planen.

Det er gjennom planarbeidet avgrenset sju soner med særlige kulturlandskapsverdier. Dette er større områder med høy konsentrasjon av kulturhistorisk bebyggelse og kvaliteter skal forvaltes i tråd med denne planens retningslinjer. De deler av kulturlandskapsområdene som inngår i landskapsvernområder i Kommuneplanens arealdel, vurderes å være tilstrekkelig sikret gjennom de gjeldende bestemmelser i kommuneplanen. Kulturlandskapsverdier i form av torvmyr, jærstrender og lymghei skal ivaretas i alle enkeltsaker. Hele Hafrsfjorden er et viktig nasjonalt symbol, med samlingen av nausttuffer og bygdeborgene som viktige kulturminner. De foreslåtte hensynssonene rundt fjorden gjenspeiler dette.

Hafrsfjorden (Sola kommune)

Hafrsfjorden (Sola kommune).

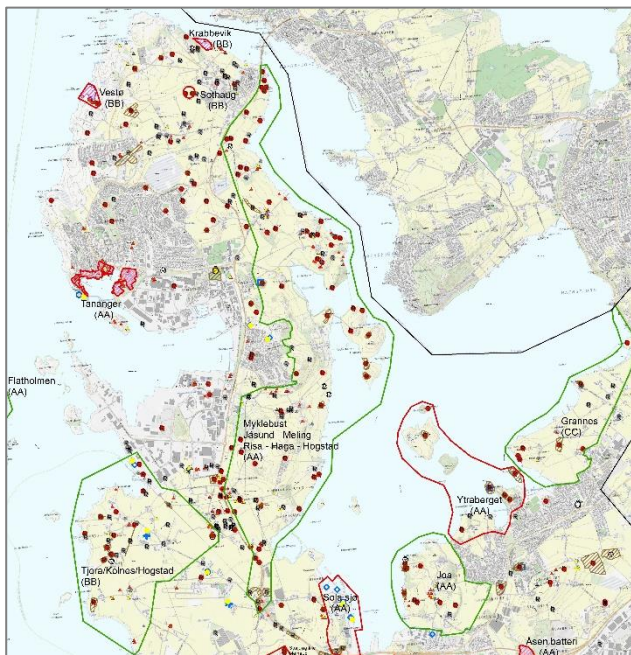
Fra Hellestø havn.

Fra Hellestø/ Helleland.

2.5.1 Myklebust Jåsund/ Meling/ Risa/ Haga/ Hogstad

De gamle gårdene som utgjør Fjøreneshalvøya utgjør tilsammen et vakkert og verdifullt kulturlandskap knyttet til landbruk, infrastruktur og forsvar. De kulturhistoriske sporene viser en kontinuerlig bruk av området gjennom bosetting, jordbruk, fiske og forsvar. Sothaug ligger ved innløpet til Hafrsfjorden og var en gang Nord-Jærens største gravhaug. Kvilesteinene (bautasteiner) knyttet til saga om Erling Skjalgsson går som en rød tråd gjennom landskapet fra nord til sør. Bygdeborg og nyere forsvarsanlegg fra 2. verdenskrig finnes i området. Lensmannsgården på Meling har hatt stor betydning i Sola-samfunnet gjennom flere tidsperioder. Eldre gårdsbebyggelse og naustbebyggelse (SEFRAK) finnes i området.

Her finnes mange spor etter eldre infrastruktur i området. Skyss-tjenester ble tidlig utviklet for ferdselen over Hafrsfjord. Det tidlige ferjeleiet for frakt av folk over Hafrsfjord på Meling, spor etter det mer effektive ferjesambandet Jåsund –Sunde, som åpnet i 1906, samt brygge/ ferjeleie på Haga er alle lokalisert i området. På Jåsund finnes spor etter bruforbindelse i to «generasjoner». Sporene vitner om at ferdsel i og gjennom dette området har vært viktig over lang tid.

Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet. Den eldre gårdstrukturen er bevart i en større helhet, men mange av fasadene på de eldste bygningene (SEFRAK) er til dels sterkt endret. Området er fortsatt i bruk som landbruksområde i dag. Risa/ Haga er blant de eldste stedsnavnene i Sola, og her finnes de største verdiene i kulturmiljøet. Mot nord og sør er verdiene noe svekket, ettersom mange kulturminner er fjernet og områdene er sterkt preget av store infrastrukturtiltak. Området er i dag primært avsatt til LNF område med landskapsvern.

Området har samlet stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi innenfor flere sider av Sola-samfunnet. Dette er et kulturlandskap med stor tidsdybde. De kulturhistoriske sporene i området viser aktiv bruk av landskapet og innehar et stort mangfold av kulturminner. Kvilesteinene har symbol- og identitetsverdi for Sola. Landskapet ned mot Hafrsfjorden er relativt urørt av nyere tiltak der gårdsbebyggelsen ligger i sin opprinnelige sammenheng. Kulturlandskapet ned mot Hafrsfjord er typisk for denne delen av landet, og danner en variert, men harmonisk helhet.

Viktige kulturminner:

- Alvasteinen
- Bygdeborg – tidlig forsvar
- Bautasteinene
- Nausttuffer
- Lensmannsgården på Meling (gnr 5/ bnr 3)
- Ferjeleier og tilhørende funksjoner (Jåsund/ Meling/ Haga)
- Brokar ved Prestaskjæret på Jåsund, rester etter bro fra 1925 ved Jåsund
- Registrerte nausttuffer i området Jåsund-Hogstad
- Gårdsbebyggelsen ved Haga
- Karakteristiske steingjerder
- Krigsminner

Kart (Sola Historielag)

Lensmannsgård på Meling. (Sola kommune).

Gammel og ny Tanangerbru (Sola kommune).

Utfordringer

Den største utfordringen for kulturlandskapet er å sikre mot ytterligere tap av kulturhistoriske verdier og sammenhenger på grunn av fremtidig press fra nye store infrastrukturtiltak, industri og boligutvikling. Kulturlandskapet i vest er allerede preget av dette. Press på arealer, spesielt til nye boligområder, kan medføre ytterligere inngrep eller innbygging og som følger av det tap av kulturminneverdier. Det er også en utfordring å sikre en god situasjon rundt de gjenværende kulturminner i områder som er under utbygging, for eksempel rundt bautasteinen på Jåsund. De gamle ferjeleiene som ligger langs den nye turstien fra Jåsund til Haga, trenger istandsetting/ tilrettelegging.

Mål

- Vern av egenart og verdier som kulturlandskap knyttet til kjent bruk (landbruk og fiske)
- Sikre at helheten i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
- Ivareta hensynet til opplevelsen av det «autentiske Hafrsfjord.
- Ivareta viktige enkeltobjekter.
- Sikre en god situasjon rundt enkeltobjekter for å øke lesbarheten og opplevelsen av kulturminner i sine opprinnelige omgivelser.

Forvaltning

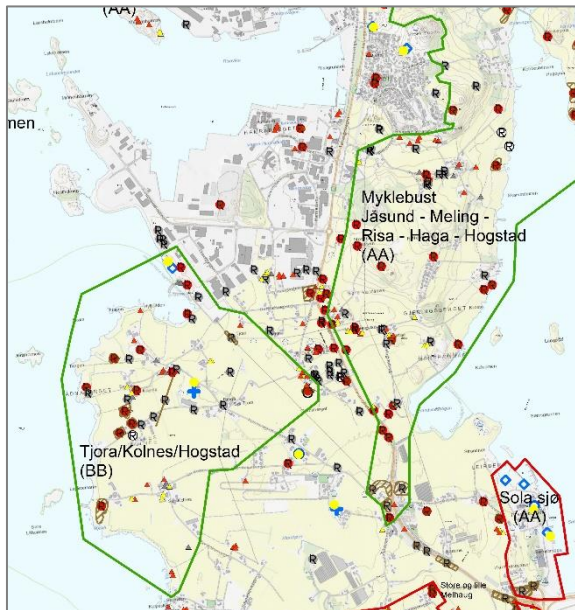
Bestemmelsesområde som sikrer helhet i Kulturlandskap. (evt hensynssone).

Kategori AA

2.5.2 Tjora/ Kolnes/ Hogstad – kultur-landskap, landbruk og militærhistorie

Tjora er et kulturmiljø knyttet til landbruk og fiske, samt religionsutøvelse. Kulturlandskapet samlet har stor tidsdybde. Tjora er blant de eldste stedsnavnene i Sola, og her finner vi tidlige bosetningsspor, dyrkingsspor, gravminner, gammel gårdsbebyggelse, steingjerder og et gammelt kirkested. På Tjora gamle kirkegård finner vi de unike steinkorsene «Tjorakrossene» med runeinnskrift fra 1200 tallet. Dette er sjeldne kulturminner og viktige identitetsbærere for Sola kommune. Skyldsettingslister (skattelistene) fra 1723 viser at Tjora var av de beste og rikeste gårdene på Jæren. I

nærheten av Tjora gamle kirkegård ligger også Kongshaug, en gravhaug fra jernalderen. I denne haugen gravde de tyske okkupasjons-styrkene ut plass til et lasarett under andre verdenskrig.

På gården Tjora gjorde Arkeologisk museum utgravninger i årene 2008 og 2009 og det ble funnet store mengder stolpehull, ildsteder og spor etter gamle åkre. Blant flere tusen stolpehull kunne det skilles ut 18 bygninger og hele 10 av disse var såkalte to-skipete hus. Dateringer viste at husene var i bruk mellom 2000 og 1500 f.Kr. det vil si i slutten av steinalderen og begynnelsen av bronsealderen. Denne husypen er den eldste typen langhus vi kjenner og det er uvanlig å finne mer enn ett eller to slike hus samme sted. I 2015 hadde museet utgravninger lengre sør på Tjora. Der ble det funnet flere hus fra nettopp den aktuelle perioden. I 2017 fortsetter museet med undersøkelsene på Tjora. Basert på de arkeologiske registreringene som allerede er gjennomført, er det store forhåpninger om å finne ytterligere bebyggelse fra de eldste gårdsamfunnene og for å få flere bevis for at Tjora faktisk er Norges eldste landsby.

I Brunnavika ligger et naustmiljø og et krigsminne. Krigsminnet er en del av tysk støttepunkt for forsvar av Sola lufthavn som skulle gi flankeringsild mot de flate landområdene på Kolnes for å hindre landgang. Det består i dag av ammunisjonsbunker av typen Vf 7a som er tilknyttet kanonstilling og to skytestillinger. Lengre nord ligger rester etter brakker. På Kolnes ligger en ekstysk personellbunker for seks mann.

Området har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi og forteller både om Solas tette tilknytning til landbruk og fiske og om nyere forsvar. Dette er et kulturlandskap med stor tidsdybde. Tjora gamle kirkegård har nasjonal verdi. Landskapet er flatt og åpent og velegnet for landbruk, her har det vært drevet kontinuerlig landbruk i lang tid. Størrelsen på uthusene viser at her er store gårder med produktiv jord. Kulturminnene er godt lesbare i landskapet. Den eldre gårdstrukturen i området er intakt som helhet, men enkelte gårdsbygninger (SEFRAC) er i stor grad endret siden byggeår. Området er til dels preget av hovedveg og industriområdet i nord.

Viktige kulturminner:

- Tjora gamle kirkegård (Tjora kirkested ID 14855)
- Kongshaugen (ID 5500)
- Naustbebyggelse i Brunnavika (SEFRAC-2290 -47,58 og 64)
- Krigsminnelokaliteter Brunnavika og Kolnes (ID 213618 og ID 213602)
- Gårdsbebyggelse, flere tun med steingjerder. SEFRAC-objekter

Tjora gamle kirkegård (Sola kommune).

Gårdsbebyggelse Kolnes (Sola kommune).

Naustbebyggelse Brunnavika (Sola kommune).

Utfordringer

Infrastrukturtiltak og næringsbebyggelse er etablert inn mot kulturlandskapet på flere sider. Tap av autentisk materiale på bygningsnivå gjør at kulturminneverdiene framstår som svekket. Ytterligere svekking av verdiene i form av riving/ fjerning av materiale og sammenslåing av gårdsbruk til større enheter, kan være en trussel for kulturlandskapet på lang sikt.

Mål

Bevaring av egenart og verdier som helhetlig kulturlandskap knyttet til tradisjonelt landbruk og fiske.
Sikre at helhet i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
Bevaring og formidling av Tjora gamle kirkegård.

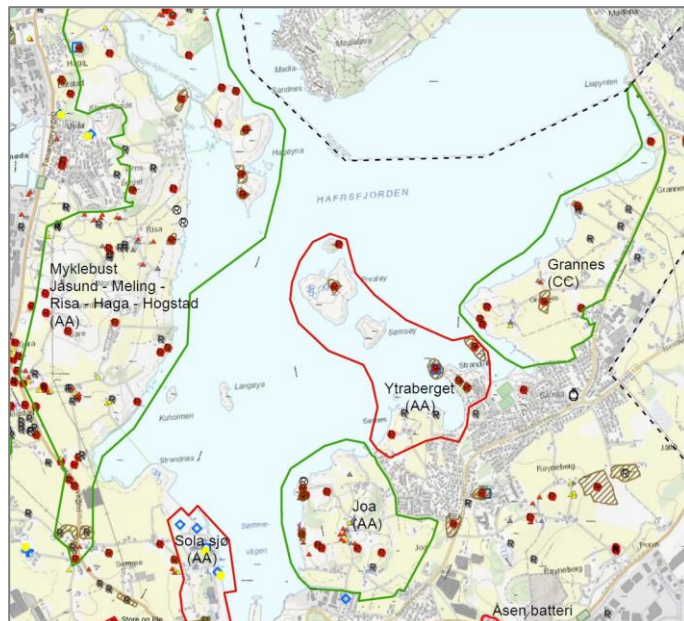
Forvaltning

Bestemmelsesområde eller Hensynssone som sikrer helhet i kulturlandskap.

Kategori BB

2.5.3 Joa – kulturlandskap, landbruk og militærhistorie

Joa er et vakkert og verdifullt kulturmiljø knyttet til landbruk. De kulturhistoriske sporene viser en kontinuerlig bruk av området gjennom spesielt bosetting, jordbruk og fiske. Joa er blant de eldste stedsnavnene i Sola. Innenfor området finnes mange kulturminner som viser ulik bruk av området gjennom lang tid, eksempelvis gravminner, spredt naustbebyggelse/ båtstøer og gammel ferdselsvei (Tjodvegen). Her er noen få kulturminner knyttet til forsvar. Rester av pumpehus og vannreservoaret for vannverket som ble bygget under krigen og som senere ble kommunens første kommunale vann ligger fremdeles synlig på Joa. Eldre gårdsbebyggelse (SEFRAK-registrert) finnes i området. Trerekker og alleer er bevart.

Det småkuperte landskapet med spredte steiner og rydningsmurer av stein er karakteristisk og representativt for Solas jordbrukslandskap inn mot Hafsrfjorden. Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet, og den eldre gårdstrukturen er bevart i en større, sammenhengende helhet. Mange av fasadene på de eldste bygningene (SEFRAK) er til dels sterkt endret. Eldre grunnmurer i driftsbygninger er bevart og vitner om kontinuitet og gjenbruk, men også her har det skjedd ombygginger over tid. Området er fortsatt i bruk som landbruksområde i dag, noe som viser en kontinuitet i bruk.

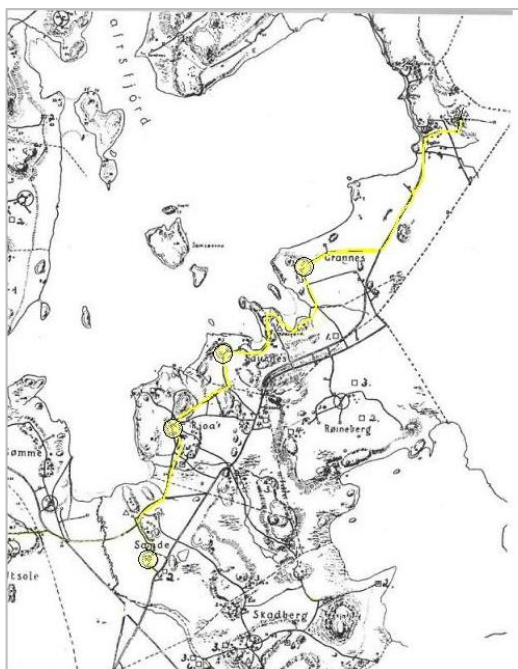
Området har samlet stor identitetsverdi, opplevelsverdi og historiefortellende verdi, og forteller om Solas tette tilknytning til landbruk og fiske. Dette er et kulturlandskap med stor tidsdybde. De kulturhistoriske sporene i området viser aktiv bruk av landskapet og innehar et stort mangfold av kulturminner. Landskapet ned mot Hafsrfjorden er relativt urørt av nyere tiltak der gårdsbebyggelsen ligger i sin opprinnelige sammenheng.

Viktige kulturminner:

- Havneområde, nauststufter og gravrøyser Duberg (ID 14894 mfl)
- SEFRAK-bebyggelse, flere enkeltbygg og tun samt alleer.
- Tjodvegen
- Grinda vannverk

Kulturlandskap Joa.

Tjodveg (Sola historielag).

Utfordringer

Mange eldre bygninger på Joa er i dag revet. Også automatisk fredede kulturminner er registrert som fjernet. Press på arealer, spesielt til boligutbygging, kan medføre innbygging, nærføring og ytterligere tap av kulturminneverdier. Boligbebyggelsen er i dag etablert inn mot kulturlandskapet, og det må forhindres at disse områdene utvides i/ mot kulturmiljøet for å kunne ivareta viktige kulturminneverdier.

Mål

- Bevaring av egenart og verdier som kulturlandskap knyttet til tradisjonelt landbruk og fiske.
- Sikre at helhet i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
- Sikre at omkringliggende boligområder ikke utvides mot kulturlandskapet.
- Hensynet til opplevelsen av det «autentiske Hafrsfjord» skal ivaretas med tanke på bevaring og formidling av slaget i Hafrsfjord.

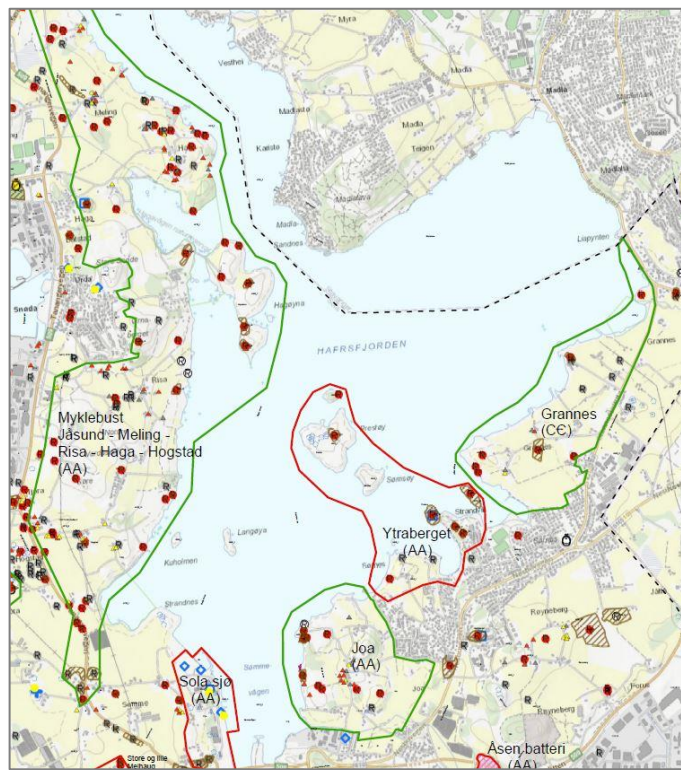
Forvaltning

Bestemmelsesområde eller Hensynssone som sikrer helhet i kulturlandskap.

Kategori AA

2.5.4 Grannes – kulturlandskap, landbruk

Grannes er et karakteristisk kulturmiljø knyttet til landbruk, et kulturlandskap som samlet har stor tidsdybde. Området har identitetsverdi, bruksverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi og forteller om Solas tette tilknytning til landbruk og fiske. Eldre gårdsbebyggelse (SEFRAK) finnes i området. Gården Brennerihagen og Stølsberget på Grannes ligger godt eksponert på en høyde mot Hafrsfjord og kulturminnene er lett leselige i kulturlandskapet. Den hvite hovedbygningen lengst mot vest med omgivelser har visuelle kvaliteter som utmerker seg i området. Lengst øst i Hafrsfjord ligger en naustrekke, der flere naust er SEFRAK-registrert. Ett av naustene som ikke er SEFRAK-registrert er et viktig landemerke for Sola, og har opplevelsesverdi, estetisk og arkitektonisk verdi, selv om bygget ikke har høy alder.

Området er åpent og flatt og i dette landskapet ligger gårdsbebyggelse, rydningsmurer av stein og spredte gravminner. I tillegg til verdi av enkeltminner er området viktig som del av Solas åpne jordbrukslandskap inn mot Hafrsfjord. Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet. Området er fortsatt i bruk som landbruksområde i dag.

Viktige kulturminner:

- SEFRAK bolighus og stabbur på Brennerihagen (ID 24236)
- Gravminne ved Løneset (skiltet).
- SEFRAK naust (1124 23 11, 12, 13,14)
- Landemerke: Naust som ikke er SEFRAK-registrert ved denne naustrekken

Naustrekke innerst i Hafrsfjord – Grannes (Sola kommune)

Naust innerst i Hafrsfjord – Grannes, som er et viktig landemerke i Sola (Sola kommune).

Utfordringer

Nyere boligbebyggelse er etablert inn mot kulturlandskapet mot sør og vest. Press på arealer, spesielt til boligutbygging kan medføre nedbygging av strandsonen mot Hafrsfjord, næføring/ innbygging og tap av kulturminneverdier.

Mål

- Bevaring av egenart og verdier som kulturlandskap knyttet til tradisjonelt landbruk og fiske.
- Hensynet til opplevelsen av det «autentiske Hafrsfjord» ivaretas, med tanke på bevaring og formidling av slaget i Hafrsfjord.

Forvaltning

Bestemmelsesområde eller Hensynssone som sikrer helhet i kulturlandskap.

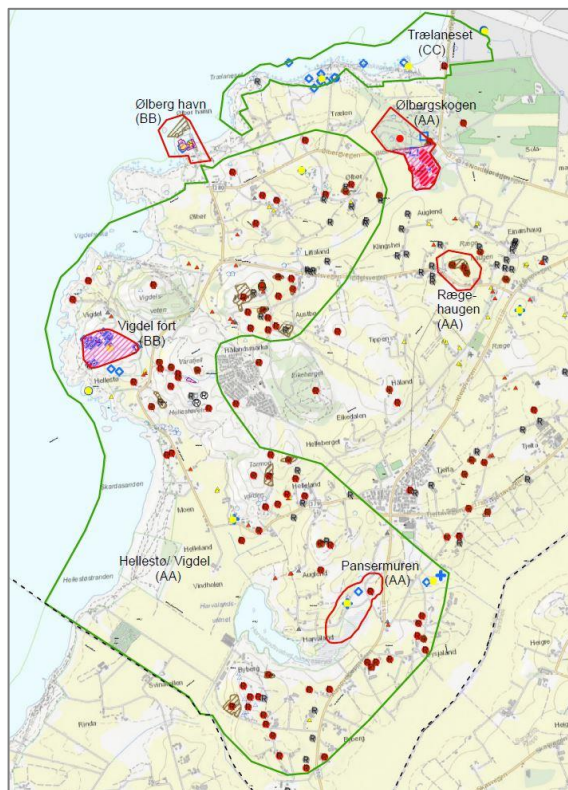
Kategori CC

2.5.5 Hellestø/ Vigdel – kulturlandskap, landbruk og militærhistorie

Hellestø sørvest i Sola kommune er et vakkert og verdifullt kulturlandskap. Kulturminner i området forteller om kontinuerlig og aktiv bruk av området, til bosetting, jordbruk og kystkultur, fiske og forsvar der senkningsanlegg, torvmyrer og kystlynghei utgjør viktige elementer.

Kulturlandskapet ned mot Hellestø strand er et variert og småkupert landskap som danner harmonisk helhet med eldre gårdsbebyggelse og naustbebyggelse (SEFRAK) med et innslag av moderne fritidsboliger.

Varder(veter) i området vitner om en tidlig varslingshistorie. Vetevarslingsystem ble lovpålagt i Gulatingsloven ca. år 950 e.Kr. Varslingen gikk ut på å tenne vetene og bøndene var pålagt å sitte vetevakt. Navnet Vigdelsveten indikerer at her har det vært en vete, selv om det i dag ikke er synlige bevis på at det har stått en vete her. Senere kom systemet med optiske telegrafer. Ofte var de optiske telegrafene plassert på samme sted som vetene. I Sola stod det optiske telegrafer på tre steder: Vigdelveten, Ådnaberget på Kolnes og Storevarden på Tananger. Merker etter mulige forankringspunkter kan finnes på alle stedene.

Hellestø er en naturlig skjermet havn som tidlig ble benyttet som nødhavn. Området utgjør karakteristisk kulturlandskap for Sola, der naturgitte forhold (Jærstrender) og landbruksområdene framstår som autentisk og godt bevart.

En rekke forsvarsanlegg fra 2. verdenskrig finnes i området. Etablissementet Vigdel og Pansermuren er en sjeldne og godt bevarte kulturminner som også inngår i kulturlandskapet. Vigdel står i sammenheng med øvrige militære anlegg i Festung Stavanger. Vigdel Fort ble bygget av tyskerne under andre verdenskrig. Vigdel er et kystfort som var i aktiv bruk av Forsvaret ut 2007, men er nå ute av forsvarets bruk. Kanonstillinger og løpegraver er bevart. Området er avsatt til friluftsmål i kommuneplanens arealdel.

Det småkuperte landskapet med spredte steiner, knauser og rydningsmurer av stein og spredte gårder er karakteristisk for Sola. Kulturminnene er fortsatt lesbare i landskapet. Den eldre gårdstrukturen er bevart i en større helhet, men de eldre bygningene(SEFRAK) er til dels sterkt endret i fasader. Området er fortsatt i bruk som landbruksområde i dag. Primært avsatt til LNF område i dag, med landskapsvern langs strandområdene. Området har samlet stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi innenfor flere sider av Sola-samfunnet. Dette er et kulturlandskap med stor tidsdybde. De kulturhistoriske sporene i området viser aktiv bruk av landskapet og innehar et stort mangfold av kulturminner. Landskapet er relativt urørt av nyere tiltak, der gårdsbebyggelsen ligger i sin opprinnelige sammenheng.

Viktige kulturminner:

- Vigdel
- Pansermuren
- Tormodsveten
- Gårdsbebyggelsen (SEFRAK)
- Hellestø havn
- Hytter fra 2000-tallet

Foto: Pansemuren og kulturlandskap (Sola kommune).

Utfordringer

Den største utfordringen for kulturlandskapet er å sikre mot ytterligere tap av kulturhistoriske verdier på bygningsnivå og uregistrerte enkeltelementer som inngår i en større helhet (steingjerder mm) på grunn av utbyggingspress. Det er også en utfordring å ivareta krigsminner som er gått ut av daglig bruk.

Mål

- Bevaring av egenart og verdier som kulturlandskap knyttet til tradisjonelt landbruk og fiske samt forsvar.
- Sikre at helheten i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
- Ivaretagelse av viktige enkeltobjekter.
- Hensynet til opplevelsen av det «autentiske Hellestø» med liten skala på bebyggelse i landskapet skal ivaretas.
- Sikre en god situasjon rundt enkeltobjekter for å øke lesbarheten og opplevelsen av kulturminner i omgivelsene.

Forvaltning

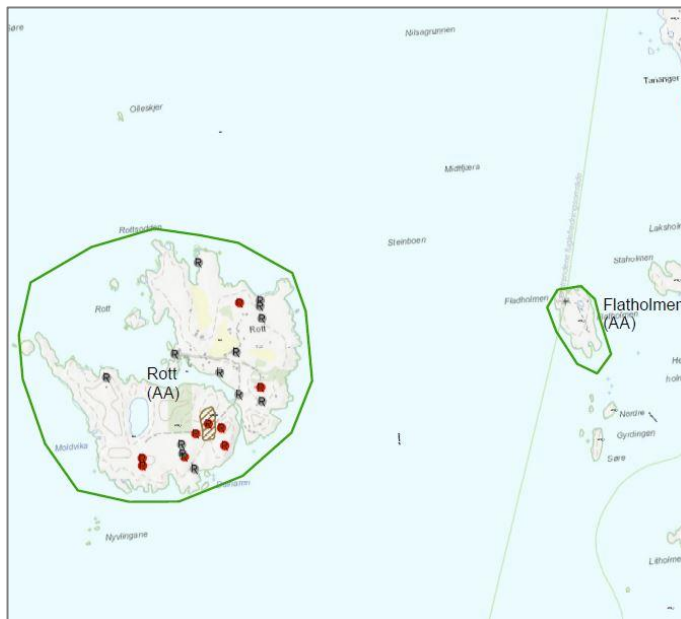
Bestemmelsesområde eller Hensynssone som sikrer helhet i kulturlandskap.

Kategori AA

2.5.6 Rott og Flatholmen – kystkultur

Rott er et godt bevart kulturlandskap knyttet til kystkultur med særlig stor verdi og stor tidsdybde. På Rott finnes bl.a. bosettingsspor fra bronsealder og førreformatorisk tid, gravminner fra jernalder, nyere tids gårdsbebyggelse og naustmiljø knyttet til kystkultur. En rekke automatisk fredede kulturminner er i dag fjernet (kilde: Askeladden).

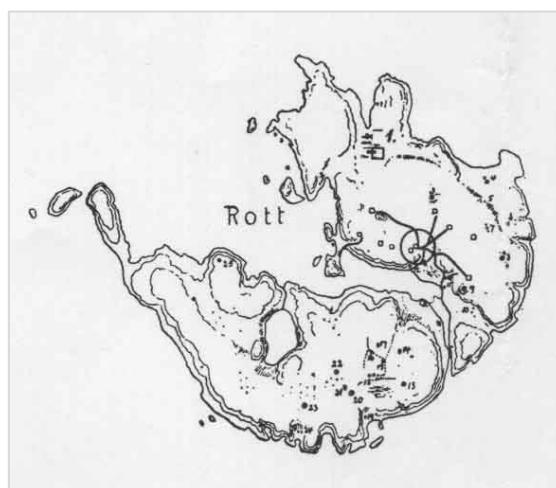
Flatholmen fyr med fyret, vokterbolig og tilhørende funksjoner har stor lokal verdi. Det fortelles om forlis i dette farvannet, og fyret var viktig for å sikre ferdsel langs kysten, og spesielt inn til den viktige Tananger havn.

Ingen bygg på øyene er registrert i SEFRAK-registeret. Områdene har stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi i forhold til aktiv bruk og utnyttelse av ressurser på kysten av Sola.

Viktige kulturminner:

- Rott: Registreringer er ikke utfyllende, men her kan nevnes automatisk fredede kulturminner registrert i Askeladden. Nyere tids bygninger og naustmiljø, samt brygger, steinmurer og elementer knyttet til kystkulturen.
- Flatholmen: Registreringer er ikke utfyllende, men her kan nevnes fyret, vokterbolig og tilhørende uthus og naust.

*Helliesens kart over fornminner på Rott i 1902
(Sola kommune).*

Rott (Sola kommune).

Rott (Sola kommune).

Utfordringer

En del av kystkulturens kulturminner er til dels gått ut av daglig bruk, og er dermed sårbar for forfall. Fjerning av kulturminner er en trussel. Elementer som er viktig for å forstå helheten i bruk og utnytting av områdene kan gå tapt. Naustbebyggelsen er svært sårbar for endringer, både mht. tilpasninger til moderne bruk, men også i forhold til forfall og manglende vedlikehold. nnpassing av nye bygg og konstruksjoner i et sårbart kulturlandskap med liten skala kan ødelegge kulturminnekvalitetene for all framtid.

Mål

- Bevaring av egenart og verdier som kulturlandskap knyttet til kystkultur og fiske.
- Sikre at helhet i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
- Ivaretagelse av autentisk materiale.
- Eventuelle nye prosjekter skal være tilpasset historiske omgivelser i skala og form.

Forvaltning

Bestemmelsesområde eller Hensynssone som sikrer helhet i kulturlandskap.

Rott: Kategori AA

Flatholmen: Kategori AA

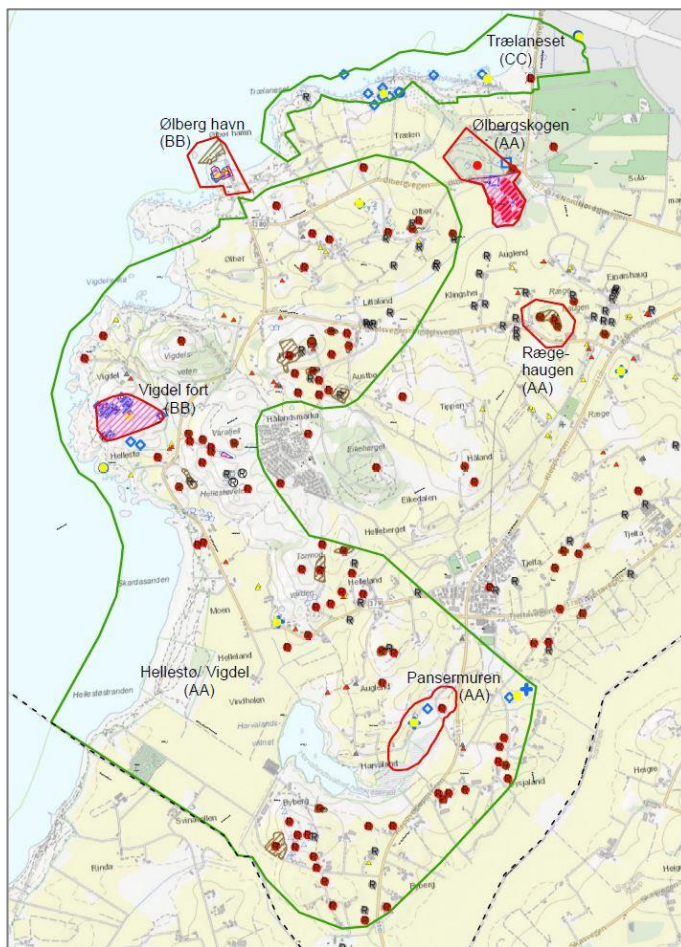
2.5.7 Trælaneset – kystkultur og militærhistorisk landskap

Trælaneset utgjør et kulturlandskap knyttet til forsvar og kystkultur. Sola flyplass og omkringliggende områder fikk operativ militær funksjon gjennom det norske nøytralitetsvernet vinteren 1939/40. Forsvarsanleggene som ble bygget står i en helhetlig sammenheng med hverandre, og med andre krigsminner i Sola i ett samlet forsvarsverk (Festung Stavanger). Krigsminnene har både hver for seg og samlet stor identitetsverdi, opplevelsesverdi og historiefortellende verdi, og viser hvilken store betydning Sola hadde i en operativ sammenheng like før og under andre verdenskrig.

Trælaneset er et område med stillingsanlegg. Her er det eldre naustmiljø fra før, som det ble tatt lite hensyn til under den tyske okkupasjonen. Det er også fritidsbebyggelse ved Trælaneset, som viser bruk av området til rekreasjon. Området inngår i landskapsvernområde.

Viktige kulturminner:

- Trælaneset (alle militære bygg og anlegg)
- Naust
- Fritidsboliger

Trælaneset

Trælaneset, naust og ekstysk bunker.

Trælaneset, naust og ekstysk bunker.

Utfordringer

Den største utfordringen for krigsminner som er gått ut av operativ bruk er å sikre videre bevaring og vedlikehold av anleggene på lang sikt. Aktiv tilrettelegging til friluftsmål er en god måte å gjøre historien levende og tilgjengelig på. Tilrettelegging kan også bidra til nødvendig sikring og istandsetting. Hensyn til ny oppbygging av naust må vurderes i forhold til hensynet til kulturminneverdier.

Mål

- Bevaring av egenart og verdier som kulturmiljø knyttet til forsvar.
- Sikre at verdier og helhet i kulturlandskapet varetas i alle tiltak.
- Ivaretagelse av autentisk materiale.

Forvaltning

Området inngår i landskapsvernområde i Kommuneplanens arealdel og er slik sikret mot nedbygging.

Trælaneset: Kategori CC

2.6 Prioriterte enkeltobjekter i og utenfor helhetlige kulturmiljø som ikke er sikret etter annet lovverk

2.6.1 SEFRAK

Verdier: Den viktigste registreringen som er gjort i forhold til nyere tids kulturminner er SEFRAK-registreringen. Dette materialet ble oppdatert og klassifisert på 1990-tallet i 3 kategorier: A, B og C. Registreringen gikk fram til år 1900. I denne registreringen ble ikke bygninger på Rott og Flatholmen tatt med. Det er imidlertid kjent at det på Rott finnes hus fra 1800-tallet, og på Flatholmen ble fyrretent i 1862. Kategoriene er delt inn som følger:

- Klasse A: Verneverdige bygninger med et fredningspotensiale
- Klasse B: Verneverdige bygninger som er aktuelle for regulering til spesialområder etter plan og bygningsloven
- Klasse C: Bygninger som kun bør underlegges plan og bygningslovens generelle bestemmelser.

Ved SEFRAK-gjennomgangen i 2014 ble det gjort en ny evaluering i deler av kommunen, men dette materialet er ikke lagt inn i Askeladden. Kommunens egen evaluering angir til dels høyere verdi for enkeltobjekter enn det som er registrert i Askeladden, og det er derfor fare for at kulturminneverdier som er viktig for Sola kommune går tapt hvis man kun tar utgangspunkt i Askeladdens klassifisering.

Utfordringer

Hindre ytterligere forfall, transformasjon og riving av hverdagsarkitektur som er viktig for Solas identitet. Sikre at Sola også i fremtiden har et mangfold og bredde av kulturminner som viser områdets betydning knyttet til bosetting, fiske/ kystkultur og landbruk.

Forvaltning

Kulturminneplanen for Sola krever at det skal gjøres en særskilt vurdering fra kulturmyndighetene av kulturminneverdier knyttet til SEFRAK-registrerte objekter i Sola, i alle plan- og byggesaker før det kan fattes vedtak. **Dette kravet gjelder uavhengig av kategorisering i Askeladden.**

Dette vil si at alle SEFRAK-objekter skal håndteres som prioriterte objekter i planperioden, fram til en endelig klassifisering er gjennomført for hele kommunen. Vedlagt denne planen ligger en oversikt over alle SEFRAK-bygninger i Sola som er prioriterte enkeltobjekter i kulturminneplanen. Objektene bør legges inn i kommunens kartportal med kommunens klassifiseringer.

Så langt som mulig bør SEFRAK-objektene ivaretas i videre utvikling, og en tilbakeføring bør vurderes i enkeltsaker. I og med at kulturminnene i stor grad har private eiere er det kommunens oppgave å stimulere huseiernes egen interesse for bevaring og evne til vedlikehold.

2.6.2 Krigsminner

Verdier: Det er tidligere foretatt en grov klassifisering og utvelgelse. Alle registreringene fra 2014 er klassifisert i seks kategorier, jfr kapittel 1.6.3. Klasse 0, 1 og 2 og 3 er prioriterte enkeltobjekter i kulturminneplanen.

Objekter i Klasse 0 er fredet og er sikret gjennom kulturminneloven. Kategori 0 inneholder to krigsminnelokaliteter som er fredet. Det er Åsen-batteriet og ammunisjonsleiren i Ølbergskogen. Begge ble fredet ved forskrift: Forskrift om fredning av bygninger og anlegg i Landsverneplan for Forsvaret (2004) FOR-2004-05-06-718. Se også kapittel 1.6.2.

Kategori 1: Totalt har 8 objekter blitt vurdert til kategori 1, fordelt på 8 lokaliteter. Disse illustrerer mangfoldet i krigsminnene som er blitt registrert i Sola kommune, fra de norske bunkerne til de dårlige forholdene for de russiske krigsfangene og de kraftige tyske forsvarsanleggene.

Kategori 2 består av 23 objekter fordelt på 10 lokaliteter og inneholder hovedsakelig tyskbygde bunkere som er sjeldne på regionalt nivå. To registreringer som ikke regnes som sjeldne er også vurdert til kategori 2, på grunn av at det knyttes høy kunnskapsverdi til disse. Det er pansermuren ved Tjelta og det samlede miljøet ved Trælen.

Kategori 3 består av 32 objekter fordelt på 12 lokaliteter. Denne kategorien inneholder krigs- og forsvarsminner som ikke nødvendigvis er sjeldne, men som på andre måter kan vurderes bevart. Eksempelvis at det ligger i turområder eller at det er knyttet kunnskaps- eller opplevelsesverdi til registreringene.

Utfordringer

Hindre forfall og ivareta forsvarlig sikring av krigskulturminner som er tilgjengelige for almenheten. Tilrettelegge for god formidling. Sikre at Sola også i fremtiden har et mangfold og bredde i krigsminner som viser områdets betydning i forsvarssammenheng.

Forvaltning

Alle krigskulturminner i klasse 0-3 er prioriterte objekter. Vedlagt planen ligger en oversikt over disse. Det skal gjøres en særskilt vurdering av kulturminneverdier i alle plan- og byggesaker knyttet til disse objektene før det kan fattes vedtak. Dette er krigsminnene som har en særlig viktig historiefortellende verdi og kildeverdi knyttet til en periode med særlig betydning for Norgeshistorien, og representerer en direkte kilde til historien om prinsipper for Forsvaret som var gjeldende på den tiden. Alle krigskulturminnene er registrert i Askeladden.

2.6.3 Moderne arkitektur i Sola

Verdier: Sola kommune har i forbindelse med planarbeidet gjort en grov utvelgelse av enkeltobjekter som har særlige estetiske eller arkitektoniske kvaliteter i seg selv og/ eller i samspill med landskap og omgivelser. Enkelte av objektene har fått Sola kommunes byggeskikkpris, men dette er ikke et krav.

Det kan også være andre enkeltobjekter som har særlige kvaliteter, men som ikke står på listen, men som bør sikres i byggesaker. Ved neste rullering av planen må det gjøres en grundigere utvelgelse og supplering av listen nedenfor, enn det som har vært mulig i denne planprosessen. Utvalgskriterier bør også klargjøres. Nedenstående liste er gjennomgått av arkitektene på plan og byggesaksavdelingen i Sola kommune, og må vurderes som en start på dette arbeidet med å ivareta moderne arkitektur i Sola på en god måte.

Prioriterte objekt moderne arkitektur i Sola

Sandeparken

Eiendom gnr/bnr: 33/849, 33/861, m.m.

Arkitekt: Hoem + Folstad Arkitekter. Ferdigstilt:

2006 – 2009

Sandeparken (Sola kommune)

Enebolig Hellestø strand,

Vigdelsvegen 429, Eiendom gnr/bnr: 23/9

Arkitekt: Jarmund Vignæs, Ferdigstilt: 2004

Enebolig Hellestø strand (Sola kommune)

Hytte Ausebakkveien 55 ved Jåsund,

Eiendom gnr/bnr: 2/6

Arkitekt: Tommie Wilhelmsen. Ferdigstilt: 2014

Hytte Ausebakkveien (Sola kommune)

Enebolig i Tananger

Oldemannsbakken 6. Eiendom gnr/bnr: 3/1101

Arkitekt: Haga og Grov Sivilarkitekter. Ferdigstilt: 2003

Enebolig Tananger (Sola kommune)

Statoil gjestehus

Solastrandvegen 84. Eiendom gnr/bnr: 13/56

Arkitekt: Haga og Grov Sivilarkitekter.

Ferdigstilt: 2004

Statoil gjestehus (Sola kommune)

Hus i kjede på Myklebust

Havblikk 43 – 47. Eiendom gnr/bnr: 3/1339, 3/1340, 3/1341

Arkitekt: Sjø Fasting arkitekter.

Ferdigstilt: 2015

Havblikk (Sola kommune)

Sola kulturhus

Kongshaugvegen 32. Eiendom gnr/bnr: 33/691

Arkitekt: AROS AS (nå Rambøll).

Ferdigstilt: 1987

Sola kulturhus (Sola kommune)

Hytter Ølberg strandhager

Eiendom gnr/bnr: 20/33

Arkitekt: Edward Andersen AS.

Ferdigstilt: 2004

Ølberg strandhager (Sola kommune)

Kontorbygg APPLY på Forus
Moseidsletta 122.
Eiendom gnr/bnr: 35/405
Arkitekt: Brandsberg-Dahls arkitekter.
Ferdigstilt: 2013.

Kontorbygg Apply (Sola kommune)

Strandhuset
Ølberg Havneveg 101.
Eiendom gnr/bnr: 20/140
Ferdigstilt: 2016.

Strandhuset Ølberg (Sola kommune)

Ræge kyrkje
Arkitekt Link Arkitektur AS.
Bygget 2009.

Ræge kirke (Sola kommune).

Utfordringer

Ivaretagelse av helhet i og rundt anleggene. Hindre transformasjon av denne typen kulturminner. Sikre at Sola også i fremtiden har et mangfold og bredde innen moderne arkitektur.

Forvaltning

Ved saksbehandling knyttet til tilbygg/ ombygging av de prioriterte objektene, og ved tiltak på naboeiendommer, skal det gjøres en særskilt vurdering av om det nye tiltaket ivaretar arkitektoniske kvaliteter og stedstilpasning i tråd med det prioriterte byggets opprinnelige intensjon. Det bør kreves en særskilt dokumentasjon/ redegjørelse for dette i saksbehandlingen.

2.7 Retningslinjer forankret i plan- og bygningsloven

Retningslinjene nedenfor skal fungere retningsgivende for alle tiltak som berører områder og objekter i planen. Retningslinjene skal benyttes som grunnlag ved saksbehandling, og ved utforming av bestemmelser ved implementering i reguleringsplaner. Kulturminneplanen er gjeldende fra kommunestyrets vedtak av planen, og inntil den eventuelt oppheves, eller områdevis avløses av andre planer etter plan- og bygningsloven.

Retningslinjer skal håndteres slik for de tre kategoriene AA, BB og CC der AA omfatter områder med størst sårbarhet:

AA = Særlig streng håndtering av retningslinjer.

BB = Streng håndtering av retningslinjer.

CC = Middels håndtering av retningslinjer, vurderingssone.

Retningslinjene kan gis juridisk forankring i kommuneplanen eller tas inn i kommuneplanen ved neste rullering.

2.7.1 Retningslinjer for prioriterte kulturminner og kulturmiljøer i Sola som er tatt inn i kommuneplanens arealdel båndlegging med hensynssone, H730 (D).

Sone for båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover, eller som er båndlagt etter slikt rettsgrunnlag, med anvendelse av formålet. Det vises til lov om kulturminner.

Det vises til kommuneplanens arealdel for Sola Kommune 2015-2026, vedrørende bestemmelser for disse områdene.

2.7.2 Hensynssone H550 (C): Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturlandskap

Det vises til plan- og bygningslovens § 11-8.

1. Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde bevaringsverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak.
2. Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapssilhuetter og horisontlinjer. Alle tiltak som berører landskapet langs Hafrsfjord, og er synlige fra fjorden, skal plasseres slik at de ivaretar helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnsstruktur.
3. Naturgitte og kulturskapte nøkkelementer som fungerer som blikkfang, særlig historie bærende randsoner og elementer/ «øyer» i landskapet, skal bevares og styrkes.
4. Pbl § 11 *Bebyggelse i LNF-områder*: I Hensynssone C-kulturlandskap og i LNF-områder med kulturminneinteresser skal alle tiltak lokaliseres og utformes slik at gårdsbebyggelse og jordbrukslandskapets karakter opprettholdes.
5. Ny bebyggelse tilknyttet drift av landbruksområder skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende gårdstun, utformes i tråd med lokal byggeskikk med hensyn til høyder, skala og materialbruk samt ha gode visuelle kvaliteter.
6. Spredt bebyggelse kan tillates, men først etter at omfang for tiltaket er begrenset / presisert.
7. Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerekker, veifar, bruer, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas, og ikke fjernes uten at dette er godkjent i forhold til kulturminneplanens føringer basert på verneverdi. Gjelder også tiltak som ikke er søknadspliktige.

8. Tiltak tilknyttet eksisterende brygge- og naustmiljøer skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende bebyggelse, og utformes i tråd med lokal byggeskikk med hensyn til høyder, skala og materialbruk samt ha gode visuelle kvaliteter. God landskapstilpasning skal kreves.
9. Hensynet til landskap, jordvern, kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas. Ved byggetiltak nær et kulturlandskap/ kulturmiljø skal høyden på tiltaket vurderes spesielt slik at siktelinjer og helhetsopplevelsen av kulturlandskapet ikke forringes.
10. Ved større tiltak skal det vurderes krav til faglig kompetanse innenfor relevant fagfelt (kulturminner og/eller landskapsarkitektur).
11. Steingjerder skal ivaretas.
12. Det skal utarbeides en skjøtelsesplan/vedlikeholdsplan knyttet til kulturminner/kulturlandskap ved byggesaks- eller planprosess.

2.7.3 Hensynssone H570 (C): Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø

Det vises til plan- og bygningslovens § 11-8.

1. Ved byggetiltak nær et kulturminne/kulturmiljø skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes/tilpasses kulturminnet/kulturmiljøet med hensyn til volum, høyder, form og fargebruk. Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
2. Ved byggetiltak på bevaringsverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
3. Ved istandsetting av bevaringsverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
4. 5. § 3 Universell utforming (UU). Prinsippene for UU skal legges til grunn for planlegging/oppgradering av bygg/ konstruksjoner og uteanlegg, men UU-målene må avveies i forhold til natur/terreng og kulturminnevern.
5. Ved hovedombygging i henhold til PBL § 31-1 av/til publikumsbygg skal prinsippene for UU gjøres gjeldende, men avveies i forhold til hensyn til ivaretagelse terrengform og kulturminneverdier så langt det anses hensiktsmessig og økonomisk forsvarlig.
6. Bevaringsverdige bygninger skal i utgangspunktet ikke rives uten avklaring med kommunen. Bygninger eldre enn 1850 skal alltid omsøkes Rogaland fylkeskommune som rette myndighet.
7. Det kan kreves utarbeidet en skjøtelsesplan/vedlikeholdsplan knyttet til kulturminner/kulturmiljølandskap ved byggesaks- eller planprosess.
8. Ved større tiltak kan det vurderes krav til faglig kompetanse innenfor relevant felt (kulturminner og/eller landskapsarkitektur).
9. Ved tap av bevaringsverdige bygninger etter brann o.l skal de bygninger, som kommunen og/eller fylkeskommunen vedtar tilbakeført, ha samme grunnflate, høyder og materialbruk som opprinnelig bygning. Særskilte føringer kan gis vedrørende utforming og detaljering.
10. Tiltak tilknyttet eksisterende brygge- og naustmiljøer skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende bebyggelse, og utformes i tråd med lokal byggeskikk med hensyn til høyder, skala og materialbruk samt ha gode visuelle kvaliteter. God landskapstilpasning skal kreves.

2.7.4 Retningslinjer for prioriterte kulturminner og kulturmiljø i Sola kommune

A: Bestemmelser i plan og bygningsloven som omhandler kulturminner og som kan komme til anvendelse.

1. For bygge- og anleggstiltak som er unntatt fra plankravet i de nevnte unntakene i pbl § 1, gjelder uansett lov om kulturminner, spesielt meldeplikten etter kml § 8, jf. § 1 pkt 5.
2. Ved søknad om rivning av et kulturminne utløses plankrav, jf. pbl § 12-1, tredje ledd, hvis det kan godtgjøres at dette er tiltak som er lokalisert i eller kommer i konflikt med områder med særlig verdifulle landskap, naturmiljø, kulturminner eller kulturmiljø som er vernet eller fredet, midlertidig vernet eller fredet eller foreslått vernet eller fredet, eller hvor det finnes eller er stor sannsynlighet for å finne automatisk fredete kulturminner som inngår i et kulturmiljø med stor tidsdybde.
3. Pbl §13-1 *Midlertidig forbud mot tiltak* er en mulig løsning i rivesaker.
4. I alle bygninger eldre enn 1930 skal original kledning og andre fasadematerialer bevares, med mindre regional kulturminneforvaltning eller antikvarisk sakkyndig, etter avtale med regional kulturminneforvaltning, vurderer en restaurering som umulig å gjennomføre (pbl §11-9 pkt. 7).
5. For alle bygninger som i seg selv, eller som del av et miljø, har historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi, kan kommunen kreve at det tas hensyn til disse verdiene ved endring eller oppussing av fasade.
6. Med sikte på bevaring og/eller gjenoppretting av husets karakter kan kommunen kreve at husets takform, fasader, vinduer, dører, materialbruk og farger opprettholdes eller tilbakeføres. Om nødvendig må det utarbeides en plan som ivaretar disse hensyn.
7. Bygninger kan på- og tilbygges såfremt dette ikke reduserer bygningens verneverdi. Eventuelle tilbygg må underordnes den eksisterende bygningen med hensyn til plassering, utforming, størrelse, material- og fargebruk.
8. Konsekvensene av nye tiltak for det helhetlige miljøet omkring eiendommen skal dokumenteres.

B: Retningslinjer Sola kommune

1. Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø i Sola skal være retningsgivende for all byggesaks- og planbehandling i kommunen som berører kulturminner og kulturmiljø.
2. Kommunens kulturavdeling skal uttale seg i alle saker der det ønskes gjennomført
 - a) Tiltak innenfor hensynssonene H730 (D), H570 (C) eller H550 (C)
 - b) Tiltak på SEFRAK- registrerte bygninger
 - c) Tiltak på andre kulturminner og/eller prioriterte objekter.
3. Søknad om endring/ rivning av SEFRAK-registrert bygning skal sendes til kommunens kulturavdeling for uttalelse. Det er gjort to evalueringer av SEFRAK-objekter i Sola. I tilfeller der det eventuelt ikke er samsvar mellom kommunens og fylkeskommunens verdivurdering/klassifisering av SEFRAK- objekter, skal strengeste klassifisering av objektet alltid legges til grunn for saksbehandlingen.
4. Ved søknad/ endring av et SEFRAK-registrerte bygg, skal også tilstøtende bygninger/tun dokumenteres med foto, slik at tiltakets konsekvenser for helheten kommer tydelig frem.
5. Inngrep i terreng og vegetasjon utover vanlig bruk eller skjøtsel er ikke tillatt. Dette gjelder også lagring, tilrigging, massedeposering og annen bruk av ubebygd areal når dette etter kommunens skjønn vil komme i strid med intensjonen til kulturminneplanen (KDP).
6. Tekniske innretninger i kulturmiljø, herunder også skilt og reklame, skal gis en diskret utforming og ha en plassering, materialbruk og fargevalg som harmonerer med områdets karakter og tradisjon. Slike innretninger kan ikke settes opp uten at kommunen på forhånd har gitt samtykke. Særlig skjemmende tiltak av denne art er ikke tillatt.

2.8 Krav til saksbehandling

Kommunen skal alltid foreta en første vurdering av alle tiltak som berører kulturminner. Dersom kommunen vurderer å gi tillatelse til tiltak på fredede kulturminner eller kulturminner som kan ha regional eller nasjonal verdi, skal saken alltid oversendes Rogaland fylkeskommune som ansvarlig myndighet. Tiltak på kulturminner som entydig har lokal verdi, kan kommunen vurdere selv. Det skal vurderes om det er behov for særskilt dokumentasjon/ vurdering utført av fagkompetanse innen kulturminnevern.

2.8.1 Saker der Riksantikvaren skal uttale seg

Følgende saker sendes Riksantikvaren med kopi til fylkeskommunen.

- Tiltak på og i fredete og listeførte kirker.
- Tiltak på vedtaksfredete bygninger i statens eie vernet gjennom nasjonale verneplaner klasse 1. (Fylkeskommunen etter 01.01.2020).
- Alle middelalderkirker og -kirkegårder, dvs. stående steinkirker og trekirker eldre enn 1537 fredet i medhold av kulturminneloven.

2.8.2 Annen delegert myndighet

- Innenfor kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets myndighet etter kirkeloven § 21 er biskopene gitt fullmakt til å godkjenne ombygging og utvidelse av kirke, og til å tillate bebyggelse nærmere enn 60 meter fra kirke i spredtbygd område. Biskopen skal oversende til riksantikvaren til orientering alle vedtak i medhold av kirkeloven § 21 vedrørende kirker som er bygget i eller før 1850, eller er oppført på riksantikvarens liste over særlig verneverdige kirker bygget etter 1850 (rundskriv T-3/2000).
- Ved tiltak på ikke-listeførte kirker er det de kirkelige myndigheter som sammen med eierne skal ivareta de antikvariske hensyn. Når det gjelder istandsetting, restaurering og vedlikehold, kan imidlertid fylkeskommunen kontaktes for råd og veiledning (rundskriv T-3/2000).
- Bygninger vernet i verneklasse 2 gjennom nasjonale verneplaner skal godkjennes av statlig eier. Sakene skal kun oversendes Riksantikvaren dersom bygningene og anleggene inngår i makeskifter, de ønskes revet eller solgt eller tatt ut av landsverneplanen.

2.9 Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone C

Dersom man som huseier eller næringsdrivende har planer om tiltak på bygg som er vernet eller ligger innenfor en hensynssone C, anbefales det å gjennomføre en forhåndskonferanse med saksbehandler i kommunen. Dette gjelder spesielt ved store prosjekter, men anbefales også ved planer om påbygg, tilbygg og oppussingsprosjekter. I denne delen av prosessen har begge parter mulighet til å komme med forslag til løsninger for det tiltaket som skal gjennomføres.

For saker som omfatter prioriterte objekter i kulturminneplanen skal det før forhåndskonferansen innhentes uttalelse fra Sola kommunes kulturavdeling og kulturavdelingen i Rogaland fylkeskommune.

Kommunen skal gi råd og veiledning til krav og bestemmelser som gjelder for området, og om forventet saksbehandlingstid i kommunen. Det skal skrives referat fra forhåndskonferansen.

2.10 Konsekvenser av planforslaget

2.10.1 Miljømessige konsekvenser

I Sola finnes kulturminner og kulturmiljøer fra forskjellige tidsperioder. Områdets kulturminner representerer en enestående tidsdybde. Bevaring i tråd med planforslaget vil sikre en bedre og mer forutsigbar forvaltning av disse verdiene. Bevaring av kulturminner i tråd med planen har en stor verdi når det gjelder å bygge opp under lokalmiljø og bevare lokalområdets identitet. Framtidige generasjoner sikres tilgang til kunnskaps- og opplevelsesverdier som ligger i kulturminnene, noe som er i tråd med en bærekraftig utvikling. Merverdi ved videre bruk av kulturminner og kulturmiljø, for eksempel i turistsammenheng, kan gi langsiktige og positive miljøeffekter.

Ivaretagelse av det tradisjonelle kulturlandskapet betyr mye for å opprettholde biologisk mangfold.

I miljøssammenheng representerer alle eksisterende bygg en ressurs. Utvikling av kunnskap om vern, og god og langsiktig forvaltning betyr en god miljøpolitikk. Riving av kulturminner har en negativ miljømessig konsekvens. Riksantikvaren har i samarbeid med SINTEF og ENOVA gjort grundige kartlegginger som viser at bevaring og oppgradering av eldre bygg og bygningsdeler gir miljømessige gevinster, både i forhold til energibruk, CO2 utslipp og økonomi i bygge- og restaureringsprosjekter.

2.10.2 Økonomiske konsekvenser

Kommunedelplanen for kulturminner har ikke direkte økonomiske konsekvenser for private eiere av verneverdige bygninger og anlegg.

Handlingsdelen som er foreslått vil delvis være en del av rådmannens løpende oppgaver, og delvis måtte organiseres som prosjekt. Det forutsettes at midler til gjennomføring av prosjekter innarbeides i forbindelse med kommunens økonomiplan.

Innføring av tilpassede saksbehandlingsrutiner i tråd med kommunedelplanen vurderes som en del av Sola kommunes løpende forvaltningsarbeid, og vurderes slik ikke å gi økonomiske konsekvenser i seg selv. Det samme gjelder innarbeidelse av hensynssoner i kommunens kommuneplan.

Kvalitetssikring og supplering av registreringene anbefales organisert som prosjekter som vil ha økonomiske konsekvenser som må utredes nærmere med hensyn til omfang og ambisjonsnivå.

I forbindelse med utarbeidelse av kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer har Sola kommune fått kr 100 000 i tilskudd fra Rogaland fylkeskommune. Beløpet er brukt til gjennomføring av kommunedelplanarbeidet.

Sola kommune har ingen tilskuddsordning til istandsetting og restaurering av kulturhistorisk verdifulle bygninger og anlegg. Eventuell etablering av en tilskuddsordning kan være et viktig virkemiddel for å kunne oppmuntre eiere til å ta godt vare på sine verneverdige bygninger og hageanlegg. En slik tilskuddsordning vil medføre økonomiske konsekvenser for kommunen.

2.10.3 Utfordringer i områder med stort utbyggingspress

I områder med stort utbyggingspress kan det være en utfordring å ta tilstrekkelig hensyn til kulturminnene. Det er et nasjonalt mål at kulturminner og kulturmiljø skal forvaltes i et langsiktig perspektiv og samtidig tas i bruk som ressurser og fellesgoder. Dette skal gjøres ved å videreføre eksisterende verdier og kvaliteter i de viktigste historiske kulturmiljøene, for å sikre kontinuitet og

kulturhistorisk forankring. Samtidig er det også et mål å åpne for utvikling og transformasjon der dette er mulig.

Mange steder skjer utviklingen i stor grad prosjektbasert, ved at planforslag fremmes av private utbyggere med fokus på ett avgrenset prosjekt. Dette representerer en stor utfordring for en helhetlig og langsiktig stedsutvikling. I tillegg er bygg- og anleggsbransjen i stor grad orientert mot nybygging. Det og manglende fagkompetanse på eldre bygninger er en stor utfordring for god transformasjon og ny bruk av bygninger i historiske kulturmiljøer.

Steders særpreg, egenart (byggeskikk) og mangfold er etablert over lang tid ut fra karakter, funksjon, stil, materialbruk og alder. Bygningsmiljøenes skala, volum, struktur og materialbruk er av de viktigste faktorene for bevaring av aldersbetinget særpreg. Ivaretagelse av steders historiske egenart og verdi (integritet) bør baseres på bevaring av eldre bebyggelse, og at nye tiltak (nybygg, påbygg og tilbygg) bidrar til å videreføre de egenskapene og kvalitetene som kjennetegner det historiske preget.

Nye bygninger med kontrasterende uttrykk i eldre, homogene bygningsmiljø bør unngås, dersom ivaretagelse av de helhetlige kvalitetene i området skal sikres. Områder som ikke omfattes av vesentlige lokale, regionale og/eller nasjonale kulturminneverdier kan lettere transformeres til nye utviklingsområder. Bevaringsverdige enkeltbygninger i transformasjonsområder bør inngå som en kvalitet og kontinuitetsbærer i nye planer. Eksisterende bygninger bør da legge premisser for det nye som tilføres, for eksempel mht høyder og skala.

Riving av bevaringsverdige og fredete bygninger gir tap av kulturhistoriske verdier - for alltid. Riving og/ eller ombygging av enkeltobjekter kan medføre en vesentlig endring av et helhetlig område. Utarming av verdier i bevaringsverdige områder kan skje gradvis over tid, eller brått på grunn av ett enkelt stort tiltak. Alle tiltak i avgrensede utbyggingsområder bør som en regel alltid vektas ut fra en helhetsvurdering av stedet sett i en større sammenheng, og ikke bare de nærmeste omgivelsene. Bevaring av kulturminner vil i noen tilfeller måtte skje på bekostning av utbyggerinteresser. Det anbefales at det stilles krav til mulighetsstudie/ utredning for tiltak som omfatter inngrep i bevaringsverdige bygninger og bygningsmiljø for å få et best mulig kunnskapsgrunnlag for administrative og politiske beslutninger.

Kommunen har en viktig rolle i å vurdere og forvalte større helhetlige sammenhenger knyttet til alle prosjekter, og sette tydelige rammer for stedsutviklingen i et kulturminneperspektiv. Noen ganger betyr dette at hensynet til kulturminneverdier må gå foran ønsket om utvikling, og at enkelte prosjekter på dette grunnlaget må avvises.

3 HANDLINGSDEL

Plan- og bygningsloven slår fast at det er obligatorisk med en handlingsdel i kommunedelplaner. Handlingsdelen skal revideres årlig. Gjennom vedtak av denne planen forplikter Sola kommune seg til å arbeide for gjennomføring av følgende handlingsplan i planperioden.

3.1 Handlingsplan i planperioden 2017-2021

3.1.1 Innsatsområde Bevaring

Mål

Bevare Solas kulturminner.

Hensikt

Bevaring og sikring av kulturminne-verdier.

Tiltak

Forvaltningsplan/ skjøtselsplan:

I alle nye reguleringsplan som utarbeides skal det lages en skjøtselsplan knyttet til kulturminner. Eventuelle prioriterte områder for utarbeidelse av skjøtselsplaner:

- Området rundt Sola ruinkyrkje
- Området ved og rundt Åsen batteri
- Ølbergskogen
- Rægehaugen
- Ytraberget

Ansvar: Park og gravlund

Bevaringsarbeid:

- Det kan søkes om midler til bevaring av kulturlandskap/ jordbruk. Prioriterte områder for tiltak: Gårdsbebyggelse enkeltobjekter- steingjerder, torvmyrer.
- Etablere egen kulturminnepris for bevaring og eller/god skjøtsel av kulturminner i Sola kommune
- Sikre utvalgte kystkulturminner mot forfall.
- Det skal sikres representanter for de ulike tidsepokenes gårdsanlegg etter samme modell som Egersund

Ansvar: Landbruk og kultur

Sola ruinkyrkje og gårdsbebyggelse ved ruinkyrkja.

3.1.2 Innsatsområde Forvaltning

Mål

Økt tverrfaglig samarbeid.
Styrke kompetansen innen kulturminnefeltet.
Styrke naturmiljø og kulturmiljø i sammenheng.

Hensikt

Gjennom vedtak av kommunedelplanen vil Sola kommune arbeide for å integrere mål, strategier og prioriterte kulturminner i kommuneplanen.

Tiltak

Styrking av kulturminnekompetanse i kommunen

- Arbeide for opprettelse av stilling som kulturvernrådsgiver neste økonomi- og handlingsplan. Dette for å styrke kunnskapsformidlingen gjennom informasjon og veiledning i spørsmål som angår kulturminner og kulturmiljø.
Ansvar: kultursjef
- Etablere faglig råd innenfor plan- og bygningsetaten. Bevaring, estetikk og arkitektur.
Ansvar: plan- og bygningssjef
- Opprette samarbeidsforum. Dialogmøter.
Ansvar: plan- og bygningssjef
- Gjennomgang/ etablering av rutiner for samarbeid mellom avdelingene i kommunen. Etablere ansvarsmatriser.
Ansvar: plan- og bygningssjef
- Gjennomgang av rutiner i saksbehandlingen.
Ansvar: plan- og bygningssjef
- Gjennomgang av rutiner i forvaltning av kulturminner der kommunen er eier og forvalter.
Ansvar: kultursjef
- Utarbeide skjøtselfplan/områdeplan kan bidra til å styrke kompetansen internt.
Ansvar: Plan- og bygningssjef

Planarbeid

Kommuneplanens arealdel

- Fastlegge verdifulle kulturmiljøer som hensynssone bevaring ved rullering av kommuneplanens arealdel med relevante bestemmelser og retningslinjer. Videreføring av hensynssoner H730 forutsettes.
- Det er også mulig å lage juridisk bindende temakart der kulturmiljøer og kulturminner gis hensynssoner med retningslinjer.
- Kommunen kan sikre kommunens prioriterte kulturminner gjennom generelle bestemmelser, jf. plan- og bygningsloven § 11-9. Generelle bestemmelser gir et juridisk hjemmelsgrunnlag for å ta vare på kulturminnene. Forslag til retningslinjer er angitt i denne kommunedelplanen, jf. plan- og bygningsloven § 11-8.

Ansvar: Planavdelingen

Kulturmiljøet hangar på Sola land med de siste bevarte delene av Løwenstrasse tas inn i kommuneplan med hensynssone.

Ansvar: Planavdelingen

Reguleringsarbeider

Sikre verdifulle kulturmiljøer ved ulike reguleringsarbeider, med hensynssone bevaring med relevante bestemmelser og retningslinjer.

Ansvar: Planavdelingen

Oppstart av reguleringsplaner for følgende prioriterte områder:

- Områdeplan for Tananger.
Tananger er under stort press fra private utviklere. Arbeid med bestemmelser som kan benyttes som styringsverktøy som vil sikre god balanse mellom bevaring og videreutvikling bør prioriteres.
- Områdeplan for Sømmevågen.
- Sola Ruinkirke (Kirke-Sola). Retningslinjer, bestemmelser eller områdeplan.
- Hafrsfjorden. Retningslinjer, bestemmelser eller områdeplan.
- Reguleringsplaner for Vestø og Krabbevik

Ansvar: Planavdelingen

Registreringer

SEFRAK – registreringene:

- Gjennomgang av de deler av kommunen som ikke ble gjennomgått i 2014. Registrering/ evaluering
- Kartfesting og oppdatering av resultatet av nyregistrering og evaluering av SEFRAK-registeret fra 2014 og resten av kommunen, slik at dette kan gjøres lettere tilgjengelig i saksbehandling.
- Iverksette tilleggsregistrering av bygninger yngre enn 1900 (20. århundre). De viktigste byggene fra de ulike tiårene bør inkluderes ved neste rulling av kulturminneplanen for å sikre et representativt bilde av 1900-tallets byggeskikk for fremtiden.
- SEFRAK- gjennomgang og kvalitetssikring. Å finne frem til og gjennomgå alle de omtalte objektene fra 1980-83 registreringene, både for å se på status i dag – og ikke minst sørge for at vern og verneklasser ble oppdatert.

Kystkultur, naust og Nausttufter:

- I verksette tilleggsregistrering av kystkultur, naust og nausttufter som ikke er automatisk freda.

Veger og vegfar

- Systematisere og kartfeste kjent kunnskap om veger og vegfar, samt nyregistrering av kirkeveger.

Ansvar: Kulturavdelingen

Øvrige formidlingstiltak

- Innspill til årsbevilgninger til kulturminner på budsjettet. Utarbeide strategi/ prioriteringer.
- Utarbeide en publikumsversjon av kulturminneplanens del 2 (i bokform). Gjennom dette bidra til å synliggjøre historien om Sola gjennom museumsvirksomheten til Jærmuseets samlinger; Rogaland Krigshistoriske Museum og Flyhistorisk Museum i tillegg til Kystkultursamlingen på Tanangers.
- Arbeide for å etablere tilskuddsordning for rehabilitering/restaurering av verneverdige bygg og anlegg etter gitte kriterier og gjøre god bruk av eksisterende ordninger i landbruket. Dette kan virke som motivasjonsfaktor for fremtidig bevaring av kulturminner i Sola.
- Etablere en miljø- og gjenbruksstasjon for antikvarisk bygningsmateriale.

3.1.3 Innsatsområde Verdiskaping

Mål

Turløype langs kvilesteinane. Turguide

Øke tverrfaglig samarbeid

Hensikt

Bruke kulturminner aktivt som ressurs i verdiskaping

Tiltak

- Øke ressursene
- Kursing av saksbehandlere
- Kursing av politikere
- Kursing av nytilsatte i kommunen
- Pris for bevaring
- Bruke kulturminner i markedsføring i f. eks næring reiseliv, forretning.
- Kulturminner som mulig innsatsområde for innovasjon.

3.1.4 Innsatsområde Formidling

Mål

Øke kjennskapen til kommunens kulturminner via alle medier.

Synliggjøre, få opp interessen, øke kunnskapen om kulturminner i Sola.

Hensikt

Styrke intern og ekstern formidling om kulturminner for å øke bevissthet og skape stolthet over kulturarven. Gjennom dette sikre bevaring av kulturarven i et lengre perspektiv.

Tiltak

Etablere stilling i administrasjonen for å styrke intern og ekstern formidling av kommunens kulturarv. Hafrsfjord må synliggjøres, ha topp prioritet.

Utadrettet formidlingsarbeid:

Materiell:

Oppdatere nettsider med bedre informasjon om kulturminner.

Benytte presse til systematisk/ aktiv formidling om kulturminner.

Folder av alle kulturminner med QR koding

Skilt- og informasjonsmateriell/ strategi utarbeides (sammen med fylkeskommunen).

Prosjekter/aktiviteter:

Den kulturelle skolesekken – fokus på kulturminner.

Den kulturelle spaserstokken - kulturminner generelt

Knytte andre fag mot kulturminner, f. eks folkehelse.

Turvei som knytter kulturminner sammen.

Guidet tur. Kultursti. Øyehopping. Nut til nut. Militærhistorisk vandring.

Formidlingsprosjekt- krigshistorien. Samarbeid med historielaget viktig her.

Samarbeid historielag/ administrasjon

Temakvelder med informasjon om kulturminner

Opplæring av politisk utvalg og administrasjon.

Stimulere til frivillig arbeid i bevaring/ formidling.

3.2 Økonomi og finansiering

Når en kommunedelplan med handlingsdel er vedtatt, viser planen kommunens intensjoner for kommunens ressursbruk, organisering og saksbehandling.

Det er viktig at kulturminnearbeidet blir synliggjort i arbeidet med økonomiplanen, slik at kulturminneplanens mål og tiltak kan gjennomføres i praksis.

4 VEDLEGG

1. Temakart til kommunedelplanen med dagens hensynssoner og foreslåtte hensynssoner.
2. Liste over hensynssoner for kulturminner i kommuneplanens arealdel 2015-2026.
3. Liste over SEFRAK-objekter i Sola (prioriterte objekter)
4. Liste over krigsminnelokaliteter i Sola.
5. Overordnede føringer, lovverk og aktører i kulturminnevernet.
6. Litteraturliste

Vedlegg 2. Liste over hensynssoner i kommuneplanens arealdel 2015-2026.

Hensynssonenavn og løpenummer i Kommuneplankartet 2015-2026:					
Hensynssonetype	Hensynssonenr	GNR/BNR	KulturminneID (Askeladden)	Navn/kulturminne	merknad
Bevaring kulturmiljø:					
	H570_1	22/10	ID213620	Vigdel fort	
	H570_2	3/1383		Vestø	
	H570_3	Mange		Tananger indre havn	
	H570_4	1/166		Krabbevika	
	H570_5	20/67 og 20/71	ID94413	Ølbergskogen	
	H570_6	32/98	ID213615	Nonsberget	
	H570_7	34/144, 34/142 og 33/62	ID94426	Åsen/Batteri	
Båndlegging for regulering etter PBL:					
	H730_1		Utgår		
	H730_2		Utgår		
	H730_3		Utgår		
	H730_04	25/5	ID72356	Byberg /Gårdsanlegg	
	H730_05	25/10	ID54318	Byberg/Gardfar	
	H730_06	24/3, 24/1 og 24/26	ID64851	Kråkhaug/Bergkunst	
	H730_07	24/13	ID72353	Hedland/Gårdsanlegg	
	H730_08	23/8	ID5521	Hedlestø/Gravhaug	
	H730_09	21/12	ID65849	Håland/funnsted	
	H730_10	21/1	ID44550	Håland/Bergkunst	
	H730_11	21/1, 21/2	ID65848	Håland/Gravhauger m.m	
	H730_12	21/1, 21/2	ID34983	Håland/ Kirkested	
	H730_13	21/1	ID72349	Håland/Rydningrøyslokalitet	
	H730_14	20/28	ID24676	Ølberg/Gårdsanlegg	
	H730_15	20/80, 20/139 og 20/56	ID44547	Ølberg/Gårdsanlegg	
	H730_16	29/17	ID72361	Gimra/Gårdsanlegg	
	H730_17	29/17	ID34990	Gimra/Gårdsanlegg	
	H730_18	29/2	ID44561	Gimra/Gardfar	
	H730_19	32/15	ID34532	Skadberg/Gravfelt	
	H730_20	33/339	ID54327	Skadberg/Gårdsanlegg	
	H730_21	32/9	ID24690	Jamnholen/Gårdsanlegg	
	H730_22		Utgår		
	H730_23	35/21	ID72369	Røyneberg/Rydningrøyslokalitet	
	H730_24	35/7	ID44570	Røyneberg/Gårdsanlegg	
	H730_25		Utgår		
	H730_26	36/3	ID5538	Saurnes/Gårdsanlegg	
	H730_27	36/3	ID44571	Saurnes/Rydningrøyslokalitet	
	H730_28	36/3	ID65861	Ytraberget/Forsvarsanlegg - Bygdeborg	
	H730_29	37/219	ID65864	Grannesholmen/Gravfelt	
	H730_30	37/31	ID24698	Grannes/Bosetnings-aktivitetsområde	
	H730_31	15/48	ID54303	Prestøy/Gårdsanlegg	
	H730_32		Utgår		
	H730_33	37/42	ID44572	Selsneset/Rydningrøyslokalitet	
	H730_34		Utgår		
	H730_35		Utgår, ikke fredet (ID24671)		Fjernet i 1989
	H730_36	11/1	ID65836	Nord-Kolnes/Rydningrøyslokalitet	
	H730_37	11/1	ID34975	Nord-Kolnes/Rydningrøyslokalitet	
	H730_38	11/1	ID44536	Nord-Kolnes/Gravfelt	
	H730_39	10/21	ID14855	Tjora kirkested/Kirkested	
	H730_40		Utgår, Fjernet (ID44533)		
	H730_41		Utgår		
	H730_42	7/44	ID5497	Risa/Bosetnings-aktivitetsområde	
	H730_43	7/13	ID171128	Ørnaberget/Bosetning-aktivitetsområde	
	H730_44	6/25	ID72324	Sør-Øyna/Rydningrøyslokalitet	
	H730_45	6/25	ID54288	Sør-Øyna/Gårdsanlegg	
	H730_46	6/31	ID34961	Mid-Øyna/Rydningrøyslokalitet	
	H730_47	6/25	ID34962	Haga/Gravfelt	
	H730_48		Utgår		
	H730_49	3/13	ID34953	Myklebust/Gravfelt	
	H730_50	12/5, 12/1, 12/2	ID54300	Rott/Gårdsanlegg	
	H730_51		Utgår		
	H730_52		Utgår		
	H730_53	31/20	ID61004	Soma/Utmarkskulturminner	
	H730_54		Utgår		
	H730_55	37/46, 37/17	ID34537	Grannes/Bosetnings-aktivitetsområde	
	H730_56	33/1, 33/8	ID72364	Sande/Gårdsanlegg	
	H730_57	33/887	ID44566	Sande/Gravfelt	
	H730_58	14/33-34	ID72344	Sola middelalderkirkegård/Kirkested	
	H730_59	15/161	ID65845	Sømme/Bosetnings-aktivitetsområde	
	H730_60		Utgår		
	H730_61	11/4	ID44536	Nord-Kolnes/Gårdsanlegg	
	H730_62	6/4, 5/7, 6/55 og 5/247	ID85072	Tananger kirkested/Kirkested	
	H730_63	3/684, 3/685, 3/585 og 3/1101	ID87064	Monsenhuset/Boligeiendom	
	H730_64	17/1, 17/2 og 17/57	ID72347	Rægje gravminne	

Vedlegg 5. Sentrale definisjoner og ordforklaringer.

Askeladden/Kulturminnesøk: Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge. Deler av databasen Askeladden er gjort allment tilgjengelig for publikum gjennom nettstedet kulturminnesok.no. På Kulturminnesøk kan publikum registrere nye kulturminner, uavhengig om de er fredet ved lov eller ikke.

Autentisitet: Autentisitet brukes om et objekts grad av ekthet og/eller opprinnelighet. Autentisitet må alltid sees i forhold til noe, for eksempel tidsperiode, stilart, materialbruk eller byggemåte.

Automatisk fredet kulturminne: Kulturminner fra oldtid og middelalder (inntil år 1537) og bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet etter kulturminneloven (KML). Det samme gjelder samiske kulturminner og skipsfunn hvis disse er eldre enn hundre år. Skipsfunn eldre enn hundre år, hvor det ikke fins noen eier, er statens eiendom. På Svalbard er alle spor etter menneskelig virksomhet fra før 1946 automatisk fredet, i henhold til forskrift for kulturminner på Svalbard. Det er forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner.

Bergkunst: Bergkunst er bilder og symboler som er hugget, slipt eller malt på berg. Bergkunst finner vi i Norge som helleristninger, slipte bergbilder, hulemalerier eller hellemalerier.

Byggeskikk: Bygningers utforming og plassering i forhold til hverandre og i landskapet. Byggeskikken blir blant annet påvirket av naturforhold, sosiale forhold og impulser utenfra, og den omfatter materialbruk, håndverksteknikker, dimensjoner og proporsjoner, uavhengig av stiluttrykk. Byggeskikken har tradisjonelt endret seg mye langsommere enn byggestilen.

Båndlegging med hensynssone H730 (D): Hensynssone i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner. Omfatter båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller etter annet lovverk, for eksempel kulturminneloven eller naturmangfoldloven. Båndleggingen er tidsbegrenset til fire år, men kan etter søknad til departementet forlenges med fire år.

Dispensasjon: En dispensasjon betyr fritak fra i et enkelt tilfelle å følge en lov, et vedtak eller en forskrift. Innen kulturminneforvaltningen innebærer dette 1) dispensasjon fra automatisk fredning, dvs. at det tillates inngrep i eller ved det automatisk fredete kulturminnet, eller 2) dispensasjon fra vedtaksfredning, dvs. at det gjøres unntak fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i kulturminnet, eller 3) dispensasjon fra vern gjennom plan- og bygningsloven, dvs. at kommunene gjør unntak fra planbestemmelser om vern.

Faste kulturminner er stedbundne, som for eksempel gravhauger, bygninger og broer, til forskjell fra for eksempel pilspisser, fartøy, rullende materiell og møbler.

Forskriftsfredet kulturminne eller kulturmiljø: Betegnelsen brukes om vedtaksfredete bygninger eller anlegg, i statlig eie på fredningstidspunktet, og som er fredet ved forskrift. Fredning av kulturmiljøer skjer alltid ved forskrift. Forskriftsfredninger skjer etter 2005 som følge av arbeidet til Statens kulturhistoriske eiendommer, et prosjekt i regi av Riksantikvaren som har i oppgave å registrere alle statens eiendommer med hensyn til verneverdi, initiere landsverneplaner for de ulike statlige sektorene og lage overordnede retningslinjer for forvaltningen av. Se administrativt fredete kulturminner.

Fredet: Begrepet brukes bare om kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, eller om områder fredet etter naturmangfoldloven. Enkeltojekter som bygninger kan fredes ved enkeltvedtak etter kulturminnelovens § 15, område rundt et fredet kulturminne etter § 19.

Kulturmiljø av internasjonal, nasjonal og regional verdi kan fredes i medhold av kulturminnelovens § 20. Fredning etter kulturminneloven innebærer innskrenket råderett. Merkostnader som følge av sikring og istandsetting kan søkes helt eller delvis dekket av antikvarisk myndighet. Slikt arbeid kan pålegges eier etter Kulturminnelovens § 17. Naturmangfoldloven har bestemmelser som kan ivareta en et områdevern der både natur og kulturminner inngår.

Hensynssone bevaring: Omfatter H550 (C) Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturlandskap og H570 (C). Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. Reguleringsformål etter plan- og bygningsloven. Regulering som hensynssone bevaring kan blant annet omfatte objekter og områder som er verdifulle i et lokalt og regionalt perspektiv. Også interiører i verneverdige bygninger kan reguleres til hensynssone bevaring. Hensynssone bevaring etter plan- og bygningsloven § 12-5 nr 5 er også det anbefalte reguleringsformålet for fredete kulturminner. Se regulering til bevaring.

Immaterielt kulturminnevern: Med immaterielle kulturminner forstår vi verdier som ikke kan dokumenteres gjennom gjenstander. Muntlig tradisjonsstoff som eventyr, fortellinger og sagn er eksempler på immaterielle kulturminner. Musikk, stedsnavn og «manns minne» er andre eksempler. Nedtegnelsen av tradisjonsstoff skjer i stor grad i regi av universitetene eller av museene. Her er det etablert faste rutiner for arkivering til Nasjonalbiblioteket, Riksarkivet og Statsarkivene.

Innsigelse: Riksantikvaren, fylkeskommunene, Sametinget og en rekke andre myndigheter kan fremme innsigelse, det vil si en protest eller innvending mot forslag til arealplaner etter plan- og bygningsloven. Så lenge det foreligger en innsigelse, kan kommunen ikke vedta planen endelig.

Istandsetting: Istandsetting er et reparasjonsarbeid for å bringe en bygning, del av en bygning eller et annet objekt opp på et ordinært vedlikeholdsnivå, slik at bare løpende vedlikehold vil være nødvendig senere. En antikvarisk istandsetting innebærer at reparasjonen baseres på bruk av materialer og teknikker tilpasset bygningens eller anleggets egenart.

Kopiering: Lage nye deler ved hjelp av håndverksteknikker, materialer og mål eksakt tilsvarende de som er benyttet på originalen.

Kulturarv: Kulturarv brukes som samlebetegnelse for materiell og immateriell kultur. Betegnelsen kulturarv blir særlig brukt i samarbeidet mellom kulturminneforvaltningen, arkivverket og museumssektoren, sammen med kommunene og lokale lag og foreninger.

Kulturlandskap: En bred definisjon av begrepet kulturlandskap er: «Det menneskeomformede eller menneskepåvirkede landskap».

Kulturmiljø: Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng, som for eksempel bygningsmiljøer i byer og tettsteder og jord-, skog- og seterlandskap. Begrepet omfatter alle grader av kulturpåvirkning, også landskapssammenhenger det knytter seg hendelser, tro og tradisjon til.

Kulturminne: Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Kulturminnefaglig kompetanse: Kompetanse om kulturminner og kulturmiljøer og hvordan de skal bevares og forvaltes som del av en samfunnsmessig utvikling. Vanlig fagbakgrunn eller fagkombinasjoner er arkeologi, kunst- og kulturhistorie, arkitekt, planfaglig eller konservatorutdannelse. Håndverkere med spesialkompetanse utgjør en sentral kompetanse i bevaringsarbeid.

Landsverneplaner: Omfatter statens kulturhistoriske eiendommer og erstatter det som tidligere var administrativt vern. En landsverneplan er en oversikt over verneverdige eiendommer og en historisk oversikt over en offentlig sektor. Landsverneplanene danner grunnlag for eventuell forskriftsfredning etter kulturminneloven samt en oversikt over de eiendommer som sektoren/virksomheten i samarbeid med Riksantikvaren vil verne på annen måte. Det er i alt utarbeidet 39 sektorvise landsverneplaner fordelt på 13 departement.

Listeført: Kirker fra før 1850 og en del utvalgte nyere kirker har en egen vernestatus – de er listeført. Dette betyr at de finnes på en egen, statlig liste, og i kirkeloven og kirke-rundskrivet er det egne regler for forvaltningen av disse kirkene. Riksantikvaren skal inn i de fleste typer saker. Kirker som er fra før 1650 er i tillegg automatisk fredet (se dette). Fylkeskommunene fikk fra 2013 ansvar for listeførte kirkers omgivelser.

Løse kulturminner: Løse kulturminner er kulturminner som ikke er bakkefaste, for eksempel biler, båter og redskaper. Se også «Faste kulturminner».

Miljøovervåking: Miljøovervåking er en systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, som baserer seg på hypoteser om sammenhengen mellom årsak-virkning. Overvåkingen omfatter både påvirkning, effekter og miljøtilstand. Målet er å dokumentere miljøtilstanden og utviklingen av denne.

NB! Registeret: Database som omfatter byer og tettsteder i Norge med historisk viktige kulturmiljøer. Registeret skal i første rekke være et verktøy for kulturminne- og planforvaltningen på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå. Databasen vil også kunne være nyttig for aktører innen eiendomsnæringen som trenger informasjon om kulturminneverdier i bydeler der de planlegger aktivitet.

Ombygging: Gjennomgripende forandring av form, struktur eller uttrykk, inkluderer ofte standardheving. Ofte ikke forenlig med bevaring av bygningens arkitektoniske eller historiske verdi.

Regulering til bevaring: Reguleringsformål i den forrige plan- og bygningsloven som kan benyttes til å verne bygninger, bygningsmiljøer og arealer. Reguleringsformålet kunne kombineres med andre formål. Se *hensynssone bevaring*.

Rehabilitering: Gi tilbake tapt verdighet ved modernisering/standardheving, med et visst hensyn til tidligere kvaliteter.

Restaurering: Av latin "restauro". Innebærer en tilbakeføring til en tidligere, dokumentert tilstand med originalmaterialer eller kopi. Kulturminneforvaltningen bruker begrepet om antikvarisk istandsetting og dokumentert tilbakeføring. I dagligtale blir begrepet brukt i en videre forstand og omfatter gjerne fornyelse og endring av gamle hus.

SEFRAK: Et nasjonalt bygningsregister, en forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge, det organet som startet registreringene. Registeret skulle inneholde alle bygninger i Norge bygd før 1900. Mange steder er bygningene også evaluert med tanke på verneverdi. Registeret ble hovedsakelig utarbeidet mellom 1970- og 1990-tallet, men det ble aldri komplett.

Skjøtsel: Med skjøtsel menes regelmessige vedlikeholdstiltak, for eksempel vegetasjonspleie, for å ivareta et kulturminne og/eller et kulturmiljø. Vedlikehold av eventuelle skilt, stier og ramper inngår også i skjøtselsbegrepet.

Universell utforming: Innen kulturminneforvaltningen innebærer universell utforming at kulturminnet gjøres tilgjengelig for flest mulig. Dette innebærer tilrettelegging for besøk og/eller formidling av kulturminnets kunnskaps- og opplevelsesverdi på annen måte.

Vedlikehold: Så hyppig pleie at det ikke oppstår varige skader.

Verdensarv: Verdensarven er kulturarv og/eller naturarv som er innskrevet på UNESCO's verdensarvliste. Verdensarvstedene utgjør en felles arv som er umistelig for hele menneskeheten, på tvers av landegrensene.

Verdiskaping: Verdiskaping i en bred sammenheng betegner hvordan kulturarven kan aktiviseres som ressurs i arbeidet med å skape både økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige verdier.

Verneverdig: Begrepet brukes om kulturminner og kulturmiljø som det knytter seg kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi til. Begrepet viser til at kulturminnet bør tas vare på, og gjerne hvordan. Dette innebærer ikke at kulturminnet formelt sett er vernet gjennom lovverk. De fleste verneverdige kulturminner er ikke formelt vernet, men mange blir likevel tatt vare på fordi de oppfattes som verdifulle av eiere og brukere.